

AG

Jaunā Gaite

306
RUDENS 2021

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 306
AUTUMN 2021

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Voldemārs Avens,
Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Lilita Zaļkalne

Business Manager

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year: USD 39 = CAD 50 = EUR 32
2 years: USD 76 = CAD 97 = EUR 63
Single issue: USD 10 = CAD 13 = EUR 9

All other currencies at prevailing
exchange rate

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by SIA Drukātava, Rīga, Latvia,
and TigerPress, East Longmeadow MA,
USA

ISSN 0448-9179

67. GADAGĀJUMS 306. NUMURS – RUDENS S A T U R S

D Z E J A

- 2 Anda Līce
- 5 Jānis Rokpelnis
- 8 Elīna Vendija Rībena

P R O Z A

- 12 Egīls Venters
- 16 Vilis Kasims
- 20 Lāsma Gaitniece
- 22 Kristīne Ilziņa
- 28 Guna Roze

M Ā K S L A

- 33 Elita Ansone par Dainu Dagniju
- 38 Baiba Magdalena Eglīte par Vitu Valdmani
- 40 Linda Treija par Gunti Lauzumu

V Ē S T U R E

- 42 Ieva Šinke par Zigfrīdu Sapieti
- 44 Normunds Treijs par Tīrzmalieti
- 49 Pēteris Korsaks par Veroniku Tenču-Goldmani
- 52 Ilja Marija Boļšakovs

G R Ā M A T A S

- 56 Eva Mārtuža par *Matildes gadsimtu*
- 57 Anda Ogrīņa par *Laika rēķinu*
- 59 Lāsma Gaitniece par *Djatlova pāreju*
- 61 Silvija Ģibiete par *Viktora Arāja tiesas prāvu*
- 64 Gundega Zēhauza par *Lēngaiti*

68 D A Ž O S V Ā R D O S

75 I N M E M O R I A M

76 L A B V Ē Ļ I

I N T H I S I S S U E

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu!

Uz vāka: Guntis Lauzums. *Untitled*. Digitāla
fotogrāfija - saules riets spilgtinātās krāsās.
28 × 36 cm. 2017

Daina Dagnija. *Karmelišu mūķene. Eļļa uz audekla.* 244 × 153 cm. 1981

Anda Līce dzimusi 1941. gadā Madonas apriņķa Patkules pagasta (tagad Sarkaņu) Liepniekos. 1949. gada deportācijā viņu kopā ar māti un abiem vecvecākiem izsūtīja uz Amūras apgabalu. Pēc atbrīvošanas 1956. gada rudenī viņa kopā ar māti atgriezās dzimtenē, uzsāka studijas LVU Vēstures un filoloģijas fakultātē (1963-1964), tomēr tās pārtrauca un 1966. gadā pabeidza Bulduru dārzkopības tehnikumu. 1977. gadā iznāca viņas pirmais dzejoļu krājums *Uzvilkti pulksteņi*. Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 1982. gada. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas strādāja Rakstnieku Savienībā pie padomju represijās cietušo liecību un atmiņu apkopošanas un sastādīja sērijas „Via dolorosa” sešas atmiņu grāmatas. 1995. gadā sākot strādāt par literāro konsultanti Latvijas Okupācijas muzejā, piedalījās Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmatu veidošanā. Ir vairāku dzejoļu krājumu un eseju grāmatu autore. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni (1995), saņēmusi Veidenbauma (2004), Aspazijas (2005) prēmiju un Ministru kabineta balvu (2012). Pēc aiziešanas pensijā turpina rakstīt dzeju, prozu un publicistiku.

Anda Līce

UZ ATSKABARGAINĀ ZEMES SOLA

* * *

Sakustas dzejolis
kā savulaik bērniņš klēpī.
Sakustas, bet no manām acīm vēl slēpjas.
Es viņam uzsmaidu, bet nesteidzinu –
vēl nav pienācis laiks viņu svinēt.

Mīlestība ir darbības vārds,
un to zināja mani senči,
tāpēc nelocīja kā vītola vicu,
bet darīja klusējot un ticot.

* * *

Savās virtuvēs un šaurās kāpņu telpās
mēs visi kaut ko sludinām,
un visi – kā bez elpas.
Un lasās kopā sekotāju bari,
bruņojas ar to, kas ir pie rokas
un dodas sazin' kurā pasaul's karā.

Bet sākas virtuvēs un šaurās kāpņu telpās
no slikta gaisa un no seklas elpas.

Gar jūru ejot

Varbūt tā tikai tāda spēlēšanās
ar vārdiem un tur slēpto jēgu,
tāpat kā jūra spēlējas
ar paisumu un bēgumu,
un cerība – ir ilūzija vien,
kas reizēm mums pa priekšu,
tāpat kā ēna skrien,
bet reizēm velkas nopakaļ
un žēli, žēli smilkst,
kad plaukstā griežas
tukšie gliemežvāki.

Bet tad nāk paisums –
un viss no jauna sākas.

* * *

Rīts. Debesu lazurīts
laistās tā, ka asaras sariešas acīs.
Bet varbūt no kaut kā cita –
no domām, kāpēc mēs te tā sitamies,
kā uz ledus izmestas zivis?
Dievi no Sīriusa vairs neatlido
nepamāca, kā cilvēkiem sevi valdīt.
Civilizācijas, kā olu čaumalas šņirkst,
un cita uz citas kraujas,
planētu pārvēršot smilšu sauļā,
kamēr no debesu lazurīta
ne gabaliņš nenodrūp.

Varbūt tāpēc tik smaržīgi
šorīt kafija tasītē kūp?

* * *

Leduspuķu dārzi pilnos ziedos,
bet tos man nav atļauts plūkt.
Arī Babilonijas gaisa dārzos
mani neviens vairs neielūgs.

Skaista dziedamā balss,
esot bijusi vecmammai manai,
Es tagad tās trauslo dzidrumu
viņas mazmazmeitā manu.

Skatos, kā leduspuķes logā
ver ziedlapas un tās kaisa –
viss šajā pasaulē turpinās
no reiz iekustināta gaisa.

* * *

Meklēt labo. Meklēt labo arī tad, kad dzird –
nav un vairs nekur nevar to dabūt.
Pārlāpstot jau reiz rakto smilti,
vai tur nepazib spožu likteņu lauskas,
neiedzinkstas sudraba važiņa smalka
vai pirms gadu tūkstošiem pazaudēts
auskars?

Pārlapot lappuses, trauslas kā spāres spārns,
kur, uz nākotni domājot, kaut kas ir rakstīts,
laipot pa nedrošiem laikiem kā laipām
pāri pasaules ūdeņiem satumsušiem
un mēģināt atcerēties, ko esam aizmirsuši.

Martā

Un atkal kādiem krāces apiet nebūs laika,
un viņi straumē metīsies un peldēs pāri,
kur agrās kļavas jau dzen saldās sulas,
un pūpolvītoli mirdz tā, ka apžilbst acis,
kur taciņas uz upi iemin sīkas tērces,
tos kaitinot, kas baidās kājas mērcēt.

Un atkal kādiem krāces apiet nebūs laika.
Kad, pāri brienot, viņi klups un apdauzīsies,
no sirds kad liekais būs jau nomizots,
vai atcerēsies tad, ko teica kādreiz Oika:
„Viss atdosies, kas ir pa istam dots.”

* * *

Ja varētu izlikumot caur dzīvi
tik nepiespiesti un brīvi kā upe
gan palos, gan sausajā laikā –
mazajiem akmeņiem pāri,
kā pa jokam aptekot lielos,
un acis ar krastiem mielot.
Ja varētu izlikumot kā dziesmā
„Upe un cilvēka dzīve”...

Bet sejā saltas šļakatas sitas,
plēš drēbes mežrožu dzelkšņi,
un kājas aiz saknēm ķeras.
Var jau būt arī par to reiz dziedās,
Bet jau no gadsimta cita.

Sajūtu arheoloģija

Un dvēsele pārvēršas pēkšņi
par viduslaiku pilsētu naktī –
ar klaiņojošiem suņiem
un briesmām visos kaktos,
ar šaurām un tumšām ielām
bez neviena gaismas ielāpa.

Kad sargi vairs torņos nestāv,
var dzirdēt pavisam skaidri,
kā plaisā debesu sijās,
no sienām krīt gleznas,
nost lobās krāsas kā zviņas,
un pilsēta padodas bez cīņas.

Tev nekad tā nav bijis?

„Jā, dzejai patīk staigāt basiņām
Pa rasu, zvaigznēm, zilgmi, lēktiem sārziem.”
(Leons Briedis)

* * *

Ik reizi tā iet cauri kādiem vārtiem,
Tad apstājas un atskatās,
vai atkal nedzenas kāds pakaļ,
jo ļaudīm netiek, ka tos miegā baksta.
Bet tikmēr saulīte tik skaisti raksta
uz sniega pavasara rondeles,
ka riņķot atsāk zemes asinis.
Cik droši saule iet pār rugaini,
un iedomājies – arī basiņām!

Redzēt Romu

Pie mācītājmuižas, gravā,
kur varenu koku stumbri
kā kolonnas uz kailo zaru kumbriem
tur ziemas patinētās debesis,
kur grūti atšķirt, nolūzuši koki
vai aizmiguši klaidoņi un nimfas,
ar sniegu piesegušies amori
no Pironēzi barokālām gravirām.

To visu ieraudzīt un ieslēgt atmiņā,
pirms saulē sadrūp sniega marmors.

Pa neseno cīņu vietām

I
Vai šodien te kāds vēl runā
un viens otrā vēl klausās?
Ir visi akmeņi izmētāti,
ej tagad, uz kuru pusi gribi,
pie katra ir jāpiedauzās.

II
Tik bikli rokas apskāvienam ceļas,
Un noiets vēl tik maz no garā ceļa.
Bet priekšā – Bēthovens un „Devītā”,
un kņada, kuru liliputi rada,
ap saviem postamentiem drūzmējoties.

III
Ceļš visiem viens –
no grauda līdz rugājam iet.
Un visiem ir viena skola –
pēc debesīs lūkošanās
uz atskabargainā Zemes sola.

* * *

Ar pirkstu pārvelku vakardienai
un brīnos – kā gan tik ātri
tā pārklājusies ar putekļu kārtu!
Bij' diena skaidra un spoža
kā rasa, pirms saulē nožūst...
Nedz vēzēja vējš ar slotu,
nedz grauza ķirmji un kodes,
vien es un mana rosība tukšā,
tur cīnījās viena ar otru.

* * *

Tik daudz vēl neizzinātu vietu,
kur bīstami pat kāju spert.
Kur čūkslājs īsts,
tur dzīvo tumsas būtnes,
un paši tuvākie pat neiekļīst.
Tik daudz vēl neizgaismotu vietu –
kā Mēness otrā pusē vai uz Marsa,
bet laika maz, un ceļš ir ļoti tāls.
Būs tomēr jāsaņemtas, jāiet,
vien sērkokciņi jāpaņem un sāls.

* * *

Man brūni sārta māla krūzīte klēpī,
un es domāju, kur zemes auglība slēpjas.
Ar saviem augumiem vingriem
jau tūkstošiem gadu
šo planētu zaļoksni vīri mēslo.
Cik arumi sārta pēc katra kara,
kā sakuplo labības lauki,
kāds varens pieaugums mežiem!
Zeme nešķiro asinis,
savējās līst vai svešās.

Kad māla pika podnieka rokās
brīnišķā traukā pārtop,
es skatos uz krūzīti brūni sārto –
uz tās sāniem raksti kā rētas,
un kāda balss man saka: –
„Zemei ir visas asinis svētas...”

Velkam

Velkam dzīvīti savu,
it kā jau būtu pērnīe.
Bet kādām sievietēm
joprojām dzimst bērni,
kādas mātes velk viņus vienas
kā ragavas pa vasaras ceļu,
kādas sievietes savus vīriešus
velk laukā no purva, kas viņos,
un, ja nenogrimst pašas,
reizēm arī kādus izvelk.
Kādi tikai velk laiku,
gaidot uz labākiem laikiem,
kādi tos labākos tuvāk velk,
kādi – atpakaļ, kādi – uz priekšu,
bet kādi tikai murmina:
„Welcome, welcome...”

Jānis Rokpelnis

Jānis Rokpelnis dzimis 1945. gadā Rīgā. Dzejnieka Friča Rokpeļņa dēls. Dzejnieks un esejists. Filosofijas maģistrs. Studējis psiholoģiju, filosofiju, teoloģiju. Strādājis par zinātnisko līdzstrādnieku Mākslas muzejā, par redaktoru Rīgas kinostudijā, par docentu Kristīgajā akadēmijā, vairākos preses izdevumos. Vadījis dzejas meistardarņīcas. Rediģējis lielu skaitu dzejas grāmatu. Dzejas krājumi izdoti piecās valodās, dzeja atdzejota vairāk nekā 20 valodās. Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis, piešķirta Baltijas Asamblejas balva un Laligaba par mūža ieguldījumu literatūrā, kā arī virkne citu balvu, piemēram, Čaka, Vācieša, Soduma.

* * *

no puņķojusies odze –
nekādi nespēj pārdzimt par pūķi
joprojām šai amatā rāpo krupis
kurā tak nav nekā bibliska

slauka asaras odze
(ja tādas šai ir)
kā meitietis piešķāts
medicīniski bīstama
apokaliptiski nē

tik vien kā mielo
zemnieku kompliments:
garais tārps

* * *

neziņa kur es iestigu
vai tā ir mālsmilts vai sniegs
vai esmu sēkla vai zābaks
(gumijnieks)

un bailes izrauties laukā –
ja zābaks – tad vesels
ja sēkla – beigts

* * *

tie nagi tik suverēni
nevienam tie nepieder
bet plosīšanai tie der
visādu nervu un vēnu

lēni mākoni vaļā ver
redzi nagu
bet tālu un aptuvēnu

* * *

viens laiskojas uz zibens
cits pērkondārdā snauz
krīt lietus lāse, tajā
kāds lēnām būvē namu

tie kas dzīvo mirkli
tie nesteidzas
bet padara visu
kas pielemts

* * *

pa rūti rāpo gliemeži un visi citi ķēmi
tu projāmejojot skatienu no rūts šīs neizņēmi

un apdauzīta pasaule pa rūti žļurkst un lien
un pārodamās vairojas un slienājas aizvien

un kas par to un kas par to
šī rūts ir tavs foto

* * *

aklais Borhess aizveda Denu Braunu
iepriecēt baru aunu
kuri ar miesīgām acīm
grib ielūrēt garīgās lietās
kas tā sacīt
auniem pie vienas vietas
krīt bedrē bet domā ka lido

* * *

krāc asinis
manās dzīslās
un grozās
no sāna uz sānu
nekādi pamosties nespēj
kaut skuži tām spīd
tieši acīs

* * *

pa kalniem ir jāklīst kā Ničem
un jāsacer Zaratustra
smiltīs pie jūras līčiem
sanāk cits musturs

bet ko man ielejā darīt?
ieliet sev glāzē suslu
un mērenas ziepes vārīt
un galdā triekt dūri kuslu?

vai pakāpties pakalnā kādā
un ļauties lai pusjucis vējš
man noplēš 1 no 7 ādām
un sameklē atskaņu sev?

Trīsriņdes

1.
nozaga gleznu
kas ilustrē bausli
„tev nebūs zagt”

2.
pulkstenis
noskuj ūsas
lai iegūtu mūžīgu jaunību

3.
kamielis
meklē adatu
siena kaudzē

4.
dievīga kleita
ellīgā krāsā

kur dējušies ateisti?

* * *

rozes ir vienmēr skrandainas
to ziedlapas nesadiegtas
un tomēr tās laidīs pār sliekšni
ikviens

skrandaina uguns
plīv pavardā

bet līgavas tērpā
kāpj migla

un durvis
tai neatver

* * *

visu laiku gāžos
no avīm āžos
kaut gani Tavi
dzen mani pie avīm
un pats esmu avs ko vēsta
nepārsūdzama vēzda

* * *

kopš asteszvaigznes un kāvi
neliecina par kariem
karo tāpat
uz savu roku
kamēr tā ir

* * *

mēslu rati karieti sabrauc
tas mani reizēm satrauc

nezinu vai šāds satraukums
ir pazīstams jums

nedaudz karietes paņemu sauļā
kam tev tā? mani nezina kas taujā

un es atbildi neatrodu
tikai lūpas kodu

* * *

no ziemas atskatos rudenī
kas ābolu dūres vīsta
un ne pa jokam

ātri novēršos
nekurinātām acīm
raugos puteņa baltajās liesmās

Četrindes

1.
raku aku
uzgāju maku
un tagad pārku ūdeni
pudelītēs

2.
kas vieglu kāju nāk
tas smagu galvu aiziet
un utis utaināk
ēd tajā savu maizi

3.
čusku didītājs
visu sabojāja:
sāka stabulēt
un mans ceļš iešņācās

Augusts

neatšķaidītas skumjas
sarauktās ābolu pieres
un plūmes kas dzīvo vēl zaļi
brieduma pašpietiekamība
un sarkana saules ola
trīs minūtes vārīta
verdošās asinis

* * *

visi ikari mušpapīrā
skaties debesī zilā un tīrā

lietus ūdenī destilētā
tā kā undīne plunčājas rēta

vējš ir aptinies kaltaušai kļavai
maizes riecieni zaļi kā pļava

rītos atgriežas savazāts
sakosts ieplēsts un zvērojošs prāts

Rodēns

visu mūžu gulēt ar mūzu
guļot ar citām dāmām
kulties pa māliem
izlieties bronzā
pārakmeņoties marmorā
iet nāvē ar Kalē pilsoņiem

mūza ar mūžīgo grūtnieces vēderu
nesmuka
viss skaistums tiek bērniem

* * *

iztālēm stārķa ligzda
izskatās ērta
kā mīksta mēbele
uz tās var atlaisties
atvilkt elpu
uzvilkt dūmu
izstiepjot savas tuklās kājas
pret kamīnu
kamēr stārķi ir projām
kamēr piemirsti
ka esi dzeguzes dēls

Elīna Vendija Rībena

Līdz šim esmu vairākkārt publicējusies interneta portālā *punctum* un *kontekstā*, organizējusi dzejas lasījumus UNESCO filosofijas dienās, kā arī sadarbojusies ar Zviedru (Jonathan Anstett) un Latviešu (Kaiva Kumerova) performances māksliniekiem kopīgos projektos, kā arī bijusi viens no organizatoriem Tiešsaites dzejas lasījumiem „Tiešsaiknes Erotiskie dzejas lasījumi”. Esmu viena no filosofijas žurnāla *Tvērums* veidotājām. Mans debijas krājums *Suursna* iznāca šī gada 13. jūnijā.

Nakts tik balta ka bail

plaukstu līnijas satumst
kā kalstošas upes atklājot
baltu un kailu
laika ieskrāpētu
dzīslu

tā ir vienīgā taka
pa kuru brienot manas pēdas
paliek tīrākas ar katru soli

ceļš pazīstamāks par pašas ādu
ceļš kas pats sev ir zīme un gals

es lienu kā balta čūska
es sekoju siltuma vijņiem
tie ved mani tev pa pēdām

es atrodu tevi vienu
visas takas izbeidzas šeit
uz maza soliņa
no kura var redzēt
sirdspukstu ausmu

par tiem kas paliek

balti putni man plivinās apkārt
viņu spārni
maigi ielocīti vējā

un es esmu pienene
ar saules iekšķī iebakstīta zemē
un nāk man pāri
baltu baltu putnu bari

kā viņas dejo
un līgo bērzu zaros
viss svars ir nogrimis
vai aizlaidies pa vējam

man maigi pieglaužas
viņu maigie spārni
es acis turu ciet
es elpoju ar vēju reizē

jau simtu nakšu esmu palicis
viens pats šai pļavā
bet baidos acis atdarīt
tik maigi viņas mani pajā

nav vārdam vietas
tukšs tas kas ar tiem grib ko pateikt
šai pļavā tikai balti putni
balti putni dejo

1.

es nekad droši nezinu no kuras puses nāks
viļņi
vējš sacelšas pēkšņi
un nebrīdinot; jūtu kā notrīs
manas laivas mugurkauls
tai pārvēršoties par apses lapu

manas buras sagumzītiem viendienīšu
spārniem
aizlido

viļņos mētājas mana lapu laiva
trīcot un zumot kā miljons
zirnekļa tiklā sapinušos moskītu

mana galva ir pārlieku kaila un trausla
to caurdur viņu badīgie snuķi
izsūcot pēdējo sausumu no manis laukā

manas rokas izplešas un kļūst par spurām
laivai krītot es ienirstu zemledus ūdeņos

cauri ledū debesis izskatās šķobīgas un
nepareizas
un es nezinu uz kuru pusi man jāpeld
tāpēc riņķoju kā akacis
līdz noriju pati sevi

2.

no manis kā sīki sari pret pasauli tiecas
alkas
kā badīgi asni kas triecas cauri betona ādai
lai tiem pāri pārļautu plaukstu gaisma un
vējš

bet es esmu bezmērķīga
mani soļi ved strupceļos

alkas kā nepietiekami barots stāds vīst
pirms esmu noteikusi virzienu kurā stiepties
un es palieku ceļa vidū

no manis nokarājas sausi stiebri
tie pievelkas pilni ar gaisu
kas pievildzis pilns ar gaidām
un pievelk mani pie zemes

es augu pretējā virzienā un kļūstu par sēklu
iespiestu betona ādā kā nelabu vēstošu
dzimumzīmi

3.

mani kaut kas kņudina pakaklē
itin kā mazs pūkains kāpurs
tur diegtu kopā savu kokonu
mans šķiet ka es zinu
par ko tas kļūst
tikai nezinu vēl
kā to sauc

pārāk bieži mani apciemo
kāpuri un pārāk bieži
tie izmanto manu galvu
savam nāves un dzimšanas ritam

un es nezinu līdz pat pēdējam brīdim
kā to sauc
kas tikai kņudina pakaklē
līdz ir jau par vēlu

un mana nojauta transformējas
par falšu atmiņu tauriņu

* * *

kā ziema negaidīta bet silta
mums pāri pārgāžas miegs
cauri pusparvērtiem plakstiem
es redzu kā tev trīs pirksti
sniegpārliņas pret tiem atsitās
tad kūst
tu pārmāc telpu kā mākonis
un zem tevis maiga ēna
man pāri man pāri
viegla migla
mūs iežūžo viļņi
rietoši paši sevi
jau atkal no jauna
man aizķeras elpa
horizonts kā gara tauva
tam tuvojas ūdens apļos
tava roka
mana roka
mūsu āda
sārta palags
iezīmē vietu
kur nokritis rīts

* * *

starp ķīšezera aizsalušo vaigu
un sarkanu švīku ieskrāpētu
zem tā tumši zilā kas apsedz zvaigznes
es tevi nesu

kā mazu kūniņu
kā nupat dzimušu bērnu
satītu paša ādas siltumā

aiz manis paliek vējā sastrīpotas pēdas

tu elpo pārāk tramīgi
kā ievainots meža zvērēns
kā sūrstoša brūce

un es nesu tevi uz vietu
kur tumsu aizklāj egļu ķetnas
un kur zeme nav tik cieta un blīva

tur var nokļūt tikai aizvērtām acīm

un man nemaz nesalst
es esmu sīksta
manu seju ir apcirtušas brāzmas
tās nāk no jūras un pātāgo koku rokas

es nesu tevi vēl tālāk
par visiem vārdiem
un apglabāju ka sekretu zem pudeļu laus-
kas

iet ledus pāri ezeram; lēni
kad atkusīs pēdējā peļķe
un tu izdzīsi jaunus asnus
sārtus kā kārklu vītolu pirksti

tad es nākšu tevi atrakt
un mēs atkal iesim ar vienu
pukstu un vienu
pulsu
straumei līdzī

Fotogrāfija ar naktsputnu

To, ka viņas ir sirēnas tu neatpazini
jo piederēji pie tās pašas dzimtes
tu neticēji ka tik maigas
un tik siltas būtnes
var izrādīties tik nejutīgas

tagad tu peldi viens

prom no krasta kurā viņas
nometušas savas drānas
varbūt tas nekad
nebija pa īstam

viņām pa pēdām vienmēr smagām tērcēm
sekoja reibums
dūmi koda tev acīs un meloja
laimes asaras

varbūt nekas no tā
nemaz nebija pa īstam

arī šīs šaubas kas tevi nes
ar katru vilni jo tālāk
varbūt arī tās
no rīta vairs nebūs
pa īstam

sirēnas novelk kleitas un sastingst
balti akmeņi jūras krastā

vai tiešām tas biji tu pats
kas aizsējis bija tev ausis

to, ka viņas ir sirēnas
tev pastāstīja kāda balss
un tagad tu domā
no kuras mutes
ar kuru mēli
tā satina tevi tik cieši

kā balti akmeņi jūras krastā
viņas met tev ar baltiem lakatiņiem
vārdi kurus tu atpazīsti
mutes kuras tu zini

straume kas dzenas tev kaklā
ir sāļa un bieza kā asinis

vakars pie galda

apkārt nav nekā
šodiena sākās mirkli pirms tu pateici
kāpēc mums jādodas prom

un tagad es esmu iepakaļ
viens neaizsiets zābaks
pusapēsta maizīte

apkārt nav nekā

tas kas tikšķ ir taisīts no tik daudz
nekā
grūti sadzirdēt ko tas saka

bet tu turpini vilkt mani līdzī
cauri zobratiem cauri ēnām kas pielīp kā dēles
es nezīnu kur mēs ejam

apkārt nav nekā

rīts

Rīts ar piepīpētām acīm
Baznīcas zvanu ap kaklu
Mauj zem mana loga

Ej ganīties citā vārtrūmē, rīts
Es tavu pienu negribu dzert
Un tavai kaulainai mugurai
Pieskarties

diena

kā izkaltis žagars
izžuvusi upes liesa
nenoējams ceļa gabals
tur tālumā spīd bāka
un mola akmeņos guldz miers

vakars

plīša debesis
un rokas maigas; arī debesis
un debesis
un debesis

nakts

ar ūdenskrāsu velku vienu
ļoti šauru līniju
pār tavu galvu
tad skatos kā tā pil
un nopil plakstos dziļās peļķes
un tajās zaļās vārdes
baltas ūdensrozes

tu esi mana baltā
siltā akmens statuļa

* * *

balti liķauti nosedz visas tās mājas
kurās reiz tik bieži gāju
tagad no manis tur tikai
pēdas

un arī tās
drīz aizaugš ciet

manas pēdas
iemin jaunas dobes ielās
ielas mani atpazīst un padevīgi lokās

šoreiz tik uz citu pusi
tagad man ir citas mājas

jāj un jā un neapstājas
pilsētā šai nav tai mājas...

pāri ceļtekām un vārtrūmēm
kā balta migla maigi tīkli
sasalis ir sastingušais siltums
tas tik ātri nepāriet
kā aukstums

kā bēru gājiens šodien mani ceļi
lai kur es ietu skumji logos
notrīc debesis

manas pēdas
iemin jaunas dobes ielās
arī tās
drīz aizaugš ciet

es

es negribu ēst. es gribu sacietēt kā akmens.
es gribu ieaukt zālē. es gribu būt logs, kas
vēro. es gribu būt kāda cita izpildīta kustība.
es gribu būt iekustināta. es esmu sastingusi
krampjos. es netieku tālāk par sevi pašu. es
domāju par to kā ko pārkāpt. bet robežu nav.
nav otras puses. nav robežas. nav ko atdalīt.
ir tikai šī puse. ir tikai tas, kas ir. vai es varu
kaut ko no tā uztaisīt. vai es varu kaut ko no
tā izspiest. es turpināšu. domas lēnas. īsas.
domas kodolīgas. galva miglaina un stīvas
acis. jāiet gulēt. ko tad. celties. ko tad. es
gaidu, kad kaut kas notiks. es gaidu kad
atnāks saule. es gaidu kad atnāks saule.

Foto: Gints Ivuskāns

Egīls Venters (1964) jau kopš 1990. gada publicējies preses izdevumos. Kopš 2005. gada ir Latvijas Rakstnieku savienības biedrs, un līdz šim viņam izdots deviņas grāmatas – stāstu krājums *Melnā sērija* (1992), luga *Pelnu lietus* (1994), romāns *Melanholijas skaidrojošā vārdnīca* (2000), romāns *Āgenskalns* (2004), romāns *Radio Luxembourg* (2007), eseju krājums *Zemeslēkts* (2010), romāni *Mainīgā intervence* (2012) un *Atlantīda, kāda tā ir* (2015). Kriminālprozas žanrā sarakstītie darbi apkopoti izlasē *Poseidona galva* (2017). Par grāmatu *Mainīgā intervence* E. Venters 2013. gadā saņēmis Dzintara Soduma balvu un nominēts Literatūras gada balvai nominācijā „Labākais prozas darbs”. Stāstu izlase *Poseidona galva* 2017. gadā nominēta Latvijas Radio un TV gada balvai „Kilogramus kultūras”.

Skat. Egīla Ventera romāna *Elektriskie sapņi* fragmentu JG239, 2004 decembra nr. un romāna *Tenebre* fragmentu JG294, 2018 rudens nr., kā arī Bārbalas Sīmsones komentāru „Venteriskā visuma īpatnības” turpat.

Egīls Venters

VELGA

Romāna fragments

1.

Kriminālpolicijas inspektors sameklē Velgu klīnikā. Viņš nelīdzinās tiem pusmūža vīriešiem ar bālajām sejām un polietilēna maisiņiem, kas ik rītu plkst. 9 sēž skaistuma klīnikas priekšelpā, gaidot hemoroīdu operāciju.

Vilendorfa acīs nav bailes; tās izstaro neredzamu gaismu kā rentgena stari. Viņi sarunājas māsu istabā, aiz stikla durvīm var redzēt, kā klīnikā ievad šārīta pacientus, līdz pusdienām to dibeni būs sagriezti, un tie vairs neklīdīs pa pasauli ar nopērtu suņu acīm. Labs tas darbiņš, kas padarīts.

Inspektors zina, kur Velga bija ceturtdienas vakarā. Viņš zina krietni vairāk par šo sievieti, nekā tā var iedomāties; novērošanas kamerās *diemžēl* – to inspektors nesaka – redzams tikai brīdis, kad mašīnas iebrauc un izbrauc no stāvvietas.

– Ko jūs darījāt aizvakar pulksten trijos pēcpusdienā?

Velga ir uzvilkusi svīteri ar augsto apkakli, tomēr viņai šķiet, ka inspektors vienalga redz viņai cauri; kreveļu svītras, kas palikušas no svešās sievietes nagiem.

Vilendorfa acis liecina, ka viņš tai netic, bet viņš nekam netic jau desmit gadus – kopš sāka strādāt policijā. Signe ir noslikusi, atvainojiet, ielēkusi no mola jūrā, Marčello viņu nepazīst, bet viņas biksītes palikušas slepenajā mīlas ligzdīnā – angļu mājā. Velga nav bijusi ostā, bet viņas mašīna redzama novērošanas kameru ierakstā.

– Kur šobrīd atrodas jūsu auto? – Vilendorfs jautā.

Velga klusē. Mašīna kā parasti ir novietota pagalmā, klīnikas darbinieku stāvvietā.

– Vai varu to apskatīt?

Dari tā, lai viss būtu labi, Velga neapzināti lūdzas, bet ne tik daudz sevis dēļ.

Caur stikla durvīm redzams, ka priekšelpā iznācis dakteris Mārtinsons. Viņš meklē Velgu. Klīnikā šobrīd ir divas māsas – viena sagatavo pacientus operācijai, otra sēž reģistratūrā.

Sarkanais Mini stāv slimnīcas pagalmā. Velga pasniedz inspektoram mašīnas atslēgas.

2.

Kad durvis aiz inspektora ir aizvērušās, Velga sajūt kaklā nelaiemes garšu, kas ir tik melna, ka sprūst kaklā un viņai tā jāizspļauj.

No pēkšņi aklažām acīm birst asaras un kailās tualetes sienas iegūst reālus apveidus, it kā no tām nebūtu izejas un to mērķis būtu turēt viņu ieslēgtu.

Kāds parausta tualetes durvis, un Velgai atkal kļūst slikti – tāpat kā šonakt, kā visas pēdējās nakts; viņa nokrīt uz ceļgaliem pie poda malas un raugās tā slapjajās sienās un ūdens ovālā kā glābiņu meklējot.

Kaklā kāpj nelabums, pārmācot visu pārējo, izņemot bailes; viņa zina, ja kāds vēlreiz parautīs rokturi, viņa sāks kliegt; metīsies nācējam virsū un sitīs ar dūrēm; divus bērnus viņa jau ir zaudējusi, dzīve ir salta kā tualetes poda mala, tomēr, kad viņa nonāk priekšstelpā, tur stāv kāda sieviete; viņai steidzami jātiek WC; Velga mēģina pasmaidīt.

Aiz viņas stāv inspektors; rokā Vilendorfs tur Signes somiņu; tajā ir nauda, daudz naudas.

Sarkanā Mini sāni ir noskrāpēti pret vientuļo jūrmalas priedi, kas aug pārāk tuvu ceļamalai.

– Jums jābrauc man līdzi, – paziņo inspektors.

3.

Ziņa par Velgas aizturēšanu pieliek punktu Marčello lidojumam; vilcināšanās beidzas ar to, ka viņa izpletnis sapinas koka zaros un viņš karājas gaisā; bezpalīdzības sajūta un atbalsta trūkums, zem kājām tukšums.

Murgi pēdējā laikā to vajā ik nakti un turpinās arī dienā, tomēr beidzot Marčello rīkojas stingri un apņēmīgi – BEIDZOT! – sazvana advokātu un var satikt Velgu; uz māju pie jūras viņš vairs nebrauks; sapnis ir beidzies; viņš nezina, ko Velga teikusi izmeklētājam; to mazāk uztrauc, ka Velga tikusies ar Signi kā tas, vai Velga zina par angļu mājiņu jūras krastā; nav tā, ka viņš būtu to krāpis; pie visa vainīga Marčello neizlēmība; pienākums pret kaislību; dziļas jūtas pret acumirkļa aizraušanos; viņš mīl Velgu, nekad nav mīlējis Signi, tomēr tieši tuvība sniedz tādu pašātrinājumu kā ceļojums laikā; ar Velgu viņu

saistīja „šeit un tagad”; Marčello atvairā šīs domas, tomēr grib tikt skaidrībā ar sevi un atceras sapni: viņš bezpalīdzīgi karājas desmit metrus virs zemes un tā izpletnis iekēries koku galotnēs.

– Vai zini, ar ko sieviete atšķiras no vīrieša? – reiz tam bija jautājusi Signe. Tas jau bija nebeidzamo atvadu laikā. – Ar to, ka sieviete spēj būt radoša un uzņemties atbildību.

Superčūskas inde iedarbojoties nomierinoši; sadzeltais aizmiegs dziļā tīkamā miegā un vairs nepamostas; Marčello vajadzētu rīkoties, glābt Velgu, galu galā arī pašam sevi, tomēr viņš šķirsta kādu albumu, kas neskarts nostāvējis plauktā kopš skolas laikiem.

Marčello ir piecpadsmī; meiteni fotogrāfijā sauc Marika. Viņš allaž gaidīja to ģērbtuvēs pirms un pēc fizikultūras stundas, lai redzētu sporta tērpā.

Fotogrāfija ir tajā pašā violetajā padomju ķīmikāliju krāsā kā bērnība. Vajadzētu to izmest.

Tomēr Marčello ir pieradis rīkoties, paklausot svešiem impulsiem.

Kad iezvanās telefons, viņš noliek albumu plauktā un apskata zvanītāja numuru.

Tas ir inspektors Vilendorfs.

4.

Marčello jūt, ka laika rats – vai vienalga kā to sauc – ir iegriezts un tik ātri neapstāsies. Lai kā posms *nekas nenotiek* ir beidzies. Sniega pika veļas arvien lielāka un izraisa lavīnu, tauriņš sakustina spārnus, un pasaule mainās.

Inspektors aicina viņu uz teātra pirmizrādi; uzaicinājums gan vairāk izklausās pēc draudiem vai neveiksmīga ievada, jo tālāk inspektors atzīstas, ka bijis spiests aizturēt viņa draudzeni, civilsievu, topošā bērna māti – sauciet kā gribat.

– Mēs tiksim skaidrībā, – viņš mierina Marčello.

Lai tiktos ar Velgu, Marčello stundā stāv uz ielas kopā ar ļaudīm, kas, šķiet, pie pirmās iespējas viņu piekautu vai noslaktētu.

Kad pienāk Marčello kārtā iziet pārbaudi, viņš jau ir saaudzis ar šiem dzīves pabērniem. Nevienš nezog vai nelaupa no labas dzīves; viņu pārņem asa vainas apziņa. Novešana līdz pašnāvībai – vai kādam no šiem nelaimīgiem ir tik melns traips?

Kārtībnieks ir melnīgsnējs vīrietis ar tik vienalīdzīgu skatienu, it kā viņš būtu robots. Marčello paklausīgi iziet cauri metāla detektoram un izģērbjas; paklājīņš ir izdilis un zaudējis krāsu, bet Marčello liek pieliekties; uzvilcis cimdu, kontrolieris pārbauda viņa tūpli.

Tad viņam jāstāv pie vaļēja loga un jāgaida, kamēr pusmūža sievietē formastērpā pa vilītei pārbauda viņa kreklus, bikses, džemperus un kurpes.

Marčello ievēro, ka istabas sienas ir zaļas un dzeltenas; pēc šķīstītavas to sagaida vēl viens loks – tā ir sarunu istaba, kuras sienas nezināmu iemeslu dēļ nokrāsotas tumši sarkanas, bet grīdu un griestus nezināmais Dantes cienītājs nokrāsojis melnā krāsā.

Pēc brīža no blakusistabas iznāk sievietē, kas pārbaudīja Marčello drēbes. Ir tik tumšs, ka viņam šķiet, ka uzraudze spēj iet cauri sienām; viņa bezkaislīgā balsī paziņo, ka tikšanās ar Velgu nenotiks.

Aizturētā – tā ir Velga – ievietota cietuma slimnīcā.

Marčello pieceļas un nožēlo domas par šķīstītavu.

5.

Marčello nolemj apmeklēt „Hamleta” pirmizrādi, tomēr viņa brauciens beidzas pilsētas vienīgajā spēļu zālē. Tās priekšā stāv divi veci BMW, kuri ar neredzamu pavedienu ved iekšā pie zaļknābjiem ar beisbola cepurēm, kas skaļi darbina „vienroča bandītus”.

Durvīm noklaudzot, tie paceļ tukšus skatienus no spēļu automātiem un viens no tiem jautā Marčello: ko tu šeit, ellē, dari?

Viņi nepazīst Marčello, tomēr redz, ka viņš nav piederīgs šai vietai, kur tiek nospēlēta pēdējā nauda un rītdiena.

Bāra sienas ir nokrāsotas tumši sarkanas un lieliski saskan ar melno bāra leti un Dantes elli.

Marčello jūt spiedienu, it kā gaiss šajā vietā būtu sprādzienbīstams; viņš atmet domu iedzert glāzīti konjaka un notriekt visu naudu cerībā uz bingo.

Viņš iziet no spēļu zāles un stāv skrejošo ugunu gaismās kā diskoēras varonis. Neons un disko ir viņa jaunība.

Jūras pusē dzirdami slāpēti būkšķi – virs priekšu galotnēm izšaujas svētku salūta gaismīņas.

Marčello jūtas piederīgs salūtam, svētkiem, neona gaismām; viņš turēsies pie šīs mākslīgās gaismas, jo tā ir saistīta ar viņa sirdi un, zaudējot šīs gaismas, viņš zaudēs pats sevi.

6.

Tautas nams atrodas ārpus pilsētas ceļa līkumā; Marčello satiek Vilendorfu pēc izrādes; policijas inspektoru apņēma iedvesmas nimbs, kas kļūst redzams tā acīs, kas dzimis divarpus stundu garajā izrādē.

Skatītāji jau ir prom (to nebija daudz, lielākoties aktieru radi un draugi), bet aktieri pa vienam sakāpj mašīnās, atvadām nomutējuši izrādes režisori (viņa arī Tautas nama direktore), un gaisā joprojām peld tas pats adrenalīna mākonis, kas izrādes laikā kā milzu ziepju burbulis noturēja viņus citā, iedomātā pasaulē.

Marčello nepatīk izjaukt notikumu gaitu, tomēr šoreiz viņš ar rokām paver ziepju burbuļa malu kā ceļojošā cirka telts aizkaru un ieiet vietā, kur rakstīts „nepiederošiem ieeja aizliegta”.

Fantāzijas un iedvesmas burbulis pārplīst; Vilendorfs uzmet skatienu Marčello un atpazīst to; Marčello atvainojas par kavēšanos un nospriež, ka viņam nav jājūtas vainīgam.

– Nudien, – Vilendorfs saka, kad viņi jau sēž. Viņš vēl dzīvo lomā un brīžiem runā ar patosu. Viņš ir iedvesmas pilns gūt panākumus arī šajā izrādē. – Vai mēs varam aizbraukt uz jūsu māju? Man IR ko teikt, viņš saka ar uzvaru.

7.

Kad Marčello ieslēdz angļu mājā gaismu, viņš nožēlo, ka nav bijis šeit pēc iepriekšējā apmeklējuma.

Uz izvandītās gultas joprojām mētājas Signes apakšveļa. Tomēr inspektors, pilns iedvesmas, staigā pa vagoniņu un ar katru soli šķiet uzlādējas kā mēnesgaismas baterijas.

Viņš pārcilā Venēras figūru kolekciju, rūpīgi saliekot uz palodzes – un tad kā burvju mākslinieks ar teatrālu žestu paceļ Signes pantalonus. Marčello pārņem kauns un dusmas; viņas apakšbikses izskatās netīras un derētu pat zilonim, Signe allaž sūdzējās par veikaliem, kuros nevarēja atrast sava izmēra drēbes.

– Kā klājas Velgai? – Vilendorfs jautā. – Vai bijāt pie viņas?

– Viņa ir pārvesta uz cietuma slimnīcu.

Vilendorfs klusē. Viņa uzmanību piesaista mēnesgaismas baterijas. Vilendorfs paceļ kartona kasti, kurā gaismas panelis ievietots, un kaut kas viņa uzmanību piesaista īpaši.

Tas ir akvārijs.

Kad inspektors aizbrauc, Marčello sakopj angļu namiņu, savāc Signes drēbes, smaržas, kurpes un iesviež atkritumu konteinerā.

Tad viņš paņem akvāriju un dodas ar to uz jūras krastu.

Izlaidis zivis jūrā, Marčello pamana debesīs krītošu zvaigzni.

Kaut kas ir jāvēlas.

Lai viss beigtos labi.

Kad viņš nāk atpakaļ, Marčello pamana, ka pie iebraukšanas viņa zemesgalalā zīmes nr. 701 „Strupceļš” vietā uzstādīta zīme nr. 301.

„Iebraukt aizliegts”. □

Vita Valdmane. Mazais grifs. Akmensmasa, zemglazūra. 20×17×11cm. 2019

Skat. Baibas M. Eglītes rakstu 38. lpp.

Foto: Toms Harjo

Vilis Kasims ir rakstnieks, žurnāla *Punctum* prozas redaktors un „Latvian Literature” platformas darbinieks. Strādājis arī laikrakstā *Diena* un žurnālā *Dadzis*, tulkojis vairākām Latvijas izdevniecībām un vadījis lietoto grāmatu veikalu. 2015. gadā apgāds „Mansards” izdeva viņa romānu *Lielā pasaule*, bet 2020. gadā izdevniecībā „Orbita” iznāca miniatūru krājums *Lizergīnblūzs*. Dzimis Ungurpilī, dzīvojis Londonā un Barselonā, tagad apmeties Rīgā.

Vilis Kasims

DIVI STĀSTI

DIVGALVIS

Pirmais oficiāli zināmais galvas recipients Latvijā bija Māris Lazdiņš, 27 gadus vecs mūziķis ar specializāciju uz reklāmas džingliem un padziļinātu interesi par bioinženieriju. Tolaik galvas pārstādīšana bija jauna un riskanta procedūra – tā saukto divgalvju droši vien bija mazāk par diviem tūkstošiem visā pasaulē –, tāpēc operāciju Mārim veica Šveicē. Galvas donors bija 40 gadus vecs kubiešu izcelsmes programmētājs Marko de Boka no Vācijas, kurš bija palicis paralizēts pēc smagas autoavārijas. Šos faktus vēlos minēt jau pašā sākumā, jo toreizējā situācija bija būtiski atšķirīga no mūsdienu pārstādīšanām, kas lielākoties notiek finansiālu apsvērumu vārdā, vienlaikus rūpīgi izanalizējot donora un recipienta saderību. Tāpēc šis konkrētais stāsts nav izmantojams tālejošiem secinājumiem par pašas procedūras lietderīgumu.

Galvenais mūsu informācijas avots par turpmākajiem notikumiem ir Māra dienasgrāmata, kuru viņš īpaši aktīvi rakstīja pirmajās nedēļās pēc operācijas. No tās uzzinām, ka atlabšana sākumā bija pat ļoti sekmīga. Marko savu jauno dzīvi uztvēra ar viegli saprotamu ziņkāri un Mārim patīkamu atturību. Tieši iespējamās raksturu atšķirības viņu pirms operācijas bija biedējušas visvairāk, pēdējā brīdī gandrīz liekot atteikties no Marko galvas pieņemšanas. Tomēr kopdzīve izrādījās vieglāka nekā gaidīts. Pirmajos dienasgrāmatas ierakstos Māris kā vienīgās problēmas min jaunā plecubiedra krākšanu naktīs un reizēm pārmērīgo tieksmi bārstīt asprātības. Tomēr to atsvēra viņa palīdzība darbā, jo Marko izrādījās apbrīnojami labs svilpotājs, kas ļāva daudz vieglāk izmēģināt Māra sacerētās melodijas. Viņa ieguldījumu novērtēja arī priekšnieks, kurš iepriekš reizēm bija sūdzējies par džingļu paredzamību. Pārējie kolēģi Māra pārmaiņu uztvēra ar interesi un dzēlībām, kurām tiek veltīta liela daļa dienasgrāmatas pirmo lappušu.

Saskaņā ar dienasgrāmatu, pirmās nopietnās domstarpības Mārim ar Marko parādījās pusotru mēnesi pēc operācijas, vakarā pēc tikšanās ar kādu labu Māra draudzeni. Tā kā Marko nerunāja latviski, viņš pēc tam rūpīgi izprašāja Māri par viņu sarunu un līdzšinē-

jām attiecībām. Visvairāk viņu, šķiet, izbrīnīja Māra pasivitāte – šis vārds dienasgrāmatā ir pasvītrots un papildināts ar trim izsaukuma zīmēm. Par to viņi tovakar strīdējās līdz pat vēlai naktij. Māris apgalvoja, ka tā uzvesties šeit ir pieņemts, kamēr Marko aizrādījis, ka sievietes visur un vienmēr ir vienādas, un tāda pārspilēta pieklājība nevar nākt par labu viņa attiecību izredzēm. Tad Māris atklāja savu neapmierinātību ar Marko svelšanu naktīs un darbavietai nepiederīgajiem jokiem, un beigās strīds ieilga līdz vēlam vakaram.

Lai gan nākamajā dienā tika salīgts miers, ja ticam dienasgrāmatai, jau pēc divām nedēļām notika nākamais atklātais konflikts. Šoreiz tas bija darba dēļ, un to izraisīja Māra piekrišana strādāt arī sestdienā, noraidot Marko aicinājumu doties izklaidēties. Drīz pēc tam bija nākamā tikšanās ar Māra draudzeni, kam sekoja vēl viena saķeršanās. No dienasgrāmatas nojaušams, ka Māris uzskatīja par goda lietu nepakļauties aizvien uzstājīgākajiem Marko ieteikumiem mainīt savus ieradumus.

Drīz pēc tam dienasgrāmata pāriet šifrētā pierakstā, kuru mums izdevās izlasīt tikai salīdzinoši nesen. Par šādu soli Māris izšķīrās tāpēc, ka Marko latviešu valodas zināšanas strauji uzlabojās, un viņš būtu varējis lasīt Māra rakstīto pats pār savu plecu, tā teikt. Iespējams, pateicoties jauniegūtajai brīvībai, nākamās lappuses galvenokārt pilda dažādas sūdzības par Marko iejaukšanos viņa privātajā dzīvē. Tām ir gandrīz apsēstības pieskaņa – viņš tiek vainots visās Māra problēmās, kurām šajā laikā pievienojušies arī negulētas naktis un problēmas darbā. Šie rakstiskie dusmu izvirdumi noslēdzas ar pamiera līgumu, proti, Marko apsoltīja ārpus mājām ar Māri nestrīdēties apmaiņā pret iespēju pēc atgriešanās nekautrējoties izteikt savu viedokli.

Tas viņiem patiešām palīdz – vismaz nākamās nedēļas ierakstos Māra dienasgrāmatā ir mazāk neapmierinātības, un brīžiem viņš pat izceļ Marko palīdzību darbā. Vienā ierakstā atrodama arī norāde, ka viņš izmēģinājis „aktīvāku pieeju” kārtējā tikšanās reizē ar draudzeni, tiesa, sīkāk tas netiek paskaidrots.

Pamiers tomēr izrādās īss, jo pēc ieraksta par atzinību, ko darbā ir izpelnījušies kāda Mar-

ko melodija, jau nākamajā lappusē ir grūti salasāms, paranojas piesātināts teksts, šķiet, tapis tumsā, kārtējā bezmiega naktī, sargoties nepārtraukt fonā skanošos krācienu. Tajā Māris raksta, ka viņam esot pamatotas aizdomas par slēptu Marko iejaukšanos viņa ikdienas dzīvē sabotāžas nolūkos. Tāpēc viņš jau apšaubot ikviena sava izteiktā vārda, ikkatras darbības izcelsmi, jo svešas viņam šķietot pat paša domas, nemaz nerunājot par rīcību, kas kļuvusi pavisam neatpazīstama. Šajā ierakstā arī pirmo un vienīgo reizi tiek iztirzāta doma par atbrīvošanos no Marko galvas. Saistībā ar turpmākajiem notikumiem ir interesanti atzīmēt, ka Māris rakstiski apsver un atmet gan nožņaugšanu, gan nošaušanu, gan citus nonāvēšanas veidus, beigās secinot, ka pilnībā nav iespējams uzticēties pat paša rokām. Turpinājums šai domai gan neseko, liekot mums turpmākos notikumus rekonstruēt pašiem, vadoties no pieejamajiem faktiem.

Tie ir šādi: pēc šī, vēlāk pasvītrotā ieraksta dienasgrāmatā ir atrodami vēl tikai četri teksti, kas visi ir ļoti pozitīvi, līdzīgi iepriekšējiem Marko slavinājumiem. Pēdējais no tiem ir datēts ar 14. jūniju. Saskaņā ar kolēģu teikto, Marko viens pats darbā pirmoreiz ieradās 19. jūnijā. Par Māra likteni neviens viņam neprasiya, un arī viņš pats esot vienkārši pieķēries darbam, neko tā arī nepaskaidrojot. Pārējie darbinieki nosprieduši, ka jautājumi te nebūtu vietā, un drīz vien ir pieraduši pie sava jaunā kolēģa. Darbs no tā neesot cietis, apgalvo priekšnieks, tikai grāmatvedībai radušās nelielas galvassāpes.

Arī leva, tagadējā Marko draudzene, saka būtībā to pašu. Jā, sākumā pārmaiņa esot bijusi savāda, taču viņa tobrīd jau bija pieradusi pie Marko galvas un Māra ķermeņa, tāpēc nav uzskatījusi par vajadzīgu izprašāt viņu par notikušo. Un tagad viņi ir saderinājušies, tā ka droši vien tā arī bijis pareizāk.

Tāpēc, ņemot vērā faktu, ka Māra galva ir pazudusi visā pilnībā – pāri nav palicis pat ne kakls – , kā arī pēdējos viņa dienasgrāmatas ierakstus, ticamākā notikumu secība varētu būt šāda: kādunakt Māris ir negaidīti uzmodies vai arī ilgāku laiku nav spējis aizmigt, un vienubrīd ir sācis vērot Marko naksnīgo sejas izteiksmi. Joprojām pārliecināts, ka savām rokām nevar uzticēties pat plecubiedra

miega laikā, Māris tad izlēmis pārgrauzt viņam rīkli.

Reiz iekodies tajā, viņš tad sāka grauzties aizvien dziļāk pretinieka galvā, lai apēstu to un aplēptu nodarītā pēdas. Ļoti iespējams, ka tikai pēdējā kodiēnā Māris pamanīja, ka viss ir iegrimis tumsā, ka viņa paša pasaule ir sarukusi līdz neredzamam punktam. Un tad izdzisa arī tas – kā izslēgtā televizora bilde, vien pašā pēdējā brīdī ļaujot Mārim apjēgt, ka viņš ir apēdis pats savu galvu, ķermeni atstājot Marko ziņā.

ROMUALDA BLAUA PĒDĒJAIS SAPNIS

Patiesībā Romualds Blaus nemaz nebija cerējis, ka viņa dzīves pietiks, lai atklātu ko jaunu un būtisku par ētera sublimēšanu un tā oneiroloģisko interferenci. Viņš bija domājis izstudēt šīs zinātnes pamatus, varbūt kādu aspektu aplūkot arī dziļāk, iespējams, nonākot līdz nelielai publikācijai vietējā žurnālā, bet kopumā strādāt lēnām, sistemātiski – tieši tāpat, kā bija pavadījis darba mūžu.

Tā viņš patiešām arī sāka, taču tēma jau no paša sākuma aizrāva viņu negaidīti spēcīgi, degsmei vērsoties lielākai ar katru izlasīto lappusi un veikto novērojumu. Kad nu vairs nevajadzēja vadīt bezgalīgas stundas iespiestam starp kolēģu rakstāmmašīnu klaboņu un priekšnieka kliegzieniem, kas teju katru stundu izverda no viņa kabineta durvīm līdz ar pīpes dūmu mutuļiem, Romualds nevarēja vien atrauties no grāmatu kalniem. Reizēm viņš pat aizmirsas paēst, atgūdamies tikai vēlu vakarā, kad darbistabas logā iespiējās mēness un atgādināja, ka pienācis laiks doties ārā savākt ētera vibrācijas.

To viņš tagad darīja ik nakti, uzvilkdams lielos gumijas zābakus un pazudams piemājas mežā ar kolbām piekrautu spaini rokā. To viņš aiznesa līdz tuvējam akacim un ielaida tā rāvā – un gaidīja. Pēc profesora Pūces novērojumiem, maksimālo ētera piesātinājumu šādos apstākļos varēja iegūt jau pusstundas laikā, taču Romualds drošības pēc katreiz nogaidīja vēl piecpadsmit minūtes. Iespē-

jams, tieši tam vēlāk arī bija izšķirošā loma – ja ne papildu laikam, tad brīvajam domu klejojumam, kuram viņš nodevās akača tuvumā. Kopā ar diendusu un vakarpuses nomiedzi Romualds tādu vai citādu sapņu skāvienos pavadīja līdz pat divpadsmit stundām dienā.

Mājās to vienmēr papildināja sudraba vadiņi, kas tika savīti ar padušu un cirkšņa matiem un tad ielaisti mutes bļodā pie gultas, kuras ūdenī viņš bija iejaucis ārā savāktās vibrācijas. Ar sapņiem papildinātais sublimāts tad kļuva par brīnišķu augsni tālākiem eksperimentiem ar ētera iekšķīgo un ārējo iedarbību, tā mijiedarbību ar radioviļņiem un mūziku un vēl, un vēl... Atlika pētīt un rakstīt, ar katru nakti – par to Romualds bija pārliecināts – nokļūstot vēl mazliet tuvāk paaudžu paaudzēm risinātajai mīklai par sapņu likteni pēc uzmošanās.

Kad parādījās galvassāpes, tas sākumā bija tikai vēl viens novērojums, ar ko papildināt pārējos datus. Taču drīz vien viņš pamanīja nozīmīgas svārstības to intensitātē un specifiskā atkarībā no iegūtā sublimāta raksturlielumiem. Mākoņainās naktīs ievāktais ēters padarīja galvas pulsēšanu niansētāku, it kā apziņā notiktu cīņi starp diviem pretējiem spēkiem. Savukārt skaidra mēness klātbūtne ēterā kondensēja tādu kā īsti nenotveramu, taču skaidri individuālu klātbūtni – kaut ko līdzīgu iekšējai, privātai balsij, kurai gan vēl bija tālu līdz pilnvērtīgai dzirdamībai.

Tai līdzī mainījās arī pati sapņu struktūra. Ja iepriekš Romualds naktīs mēdza vadīt dažādu cilvēku, dzīvnieku un fantastisku būtnu sabiedrībā, tad tagad viņš aizvien biežāk bija viens pats. Arī apkārtējā pasaule zaudēja skaidrību, pārvērsdamās tādā kā abstraktā, ģeometrisku līniju iezīmētā vidē. Taču tas nenozīmēja, ka sapņi būtu kļuvuši blāvāki – tieši otrādi, nekad iepriekš viņš pēc uzmošanās nebija tos jaucis ar realitāti, bet tagad nomoda laiku arvien biežāk pavadīja šaubas par notiekošā īstumu.

Lieki teikt, ka pirmo pilnmēness nakti pēc galvassāpju parādīšanās Romualds Blaus gaidīja ar spēcīgām, pretrunīgām dvēseles tirpām. Bailes auga ar katru uzvedībā un sajūtās pamanīto pārmaiņu, taču atklājuma priekšnojautu prieks to vairāk nekā atsvēra. Šeit brieda kas daudz vairāk par nelielu rakstiņu vietējā žurnālā; viņa atklājumiem varē-

ja būt revolucionāra ietekme uz visu ētera oneiroloģiskās pētniecības jomu. Lai cik nepatīkama bija pētījuma pamatdaļas balstīšanās uz ļoti personīgu un grūti kvantificējamu sirds kņudoņu, viņš bija pārliecināts, ka spēš tai atrast pienācīgi zinātnisku ietvaru. Tāpēc viņš turpināja vakaros ierīvēt galvas ādu ar ētera piesātināto ūdeni, ievīt vadus matiņos un doties pie miera ar piezīmju burtnīcu turpat zem segas.

Kad nu beidzot mēness aplis bija piepildījies, Romualds pirmo reizi kopš brīvlaišanas uzvilka savus darba svārkus un kolbas uz mežu aiznesa govšādas korpēs. Viņš zināja, ka tās paliks netīras jau ar pirmajiem soļiem, taču šis bija īpašs gadījums un viņš gribēja izskatīties tam atbilstoši.

Ielaidis spaini akačī, viņš tūlīt pat sajuta galvas iesmelšanos, tomēr apzinīgi nogaidīja priekšrakstā noteikto pusstundu un savas piecpadsmit minūtes. Visu šo laiku viņš skatījās uz mēnesi, neatraudams skatienu ne uz mirkli, kaut spiedienu pakauša apvidū turpināja augt, pulsēdams kā sātīgs puns. Pēc brīža to papildināja zvanoņa ausis, bet vēl mazliet vēlāk tā pārauga tai klusajā balsī, kuru viņš bija pieradis dzirdēt skaidrajās naktīs. Pāris reižu Romualdam šķita, ka viņš beidzot sadzird arī kādu konkrētu vārdu – izskanēja „jā” un kaut kas līdzīgs „šovakar” –, taču jau nākamajā mirklī murdoņa atkal kļuva neizšķirama.

Šoreiz tā nerimās arī pēc spaiņa izvilkšanas un atgriešanās mājās. Tā turpinājās, arī kamēr viņš maisīja ūdeni mutēs bļodā, lai izšķīdinātu tajā ēteru. Reizēm klusāka, reizēm skaļāka, taču vienmēr klātesoša, tā skanēja viņam ausīs kā attāla ūdenskrituma dārdoņa vai varbūt bungu rīboņa kādas mežoņu cilts sanāksmē.

Beidzot Romualds apstājās, nolika karoti uz grīdas un ielaida pirkstgalus sublimātā, apslācīja ar to savu seju, krūtis, stakli. Tad saviņa vadus ar matiņiem un ielikās gultā, pirms tam vēl nomurminājis: „Arlabunakti,” līdz galam gan nesaprazdams, balsī vai tikai domās. Bet tas viņam arī nerūpēja – visas agrākās bailes bija izgaisušas, viņš vienkārši padevās galvas dunoņai, padevās ēteram.

Un tad jau viņš bija atpakaļ iepriekšējās nakts pieredzējumā. Uzmostoties Romualds

to šķita aizmirsis, taču tagad acumirkli atpazina nebeidzamās līnijas sev apkārt, kas sākas paralēlas, bet tad pacēlās gaisā un vīrs galvas sakrustojās, lai tad atgrieztos viņam aiz muguras un noslēgtu loku. Taču tagad ārpus līniju restēm ņirbēja citi, agrāki sapņi – šķietami piemirsti murgi griezās vienā dejā ar bērnišības, jaunības, brieduma gadu alkām, ikvienam sapnim sakot, prasot, pieprasot kaut ko savu. Bet vēl tālāk aiz tiem bija Romualds pats. Viņam apkārt drebēja ēters – kustībā saredzams, virmodams līdzīgi vasaras saulē sakarsušam gaisam, – un viņš ar melnu skatienu noraudzījās uz līniju lodē ieslēgto sevi, kailajam galvvidum dziļumā mirdzot kā debesīm. Starp viņu un viņu tikmēr turpināja biezēt sapņi, to balsīm savijoties kopā, to dārdoņai kļūstot vēl un vēl skaļākai, joprojām neizšķiramai, bet aizvien pavēlošākai.

Nebija neviena konkrēta mirkļa, kurā Romualds būtu atpazinis pavēli izkāpt no sprosta. Viņš vienkārši vienubrīd zināja, ka tas ir jādara – tāpat kā zināja, ka nekad vairs neuzmodīsies, bet uz mūžīgiem laikiem turpinās sapņot pats sevi, rādīt sev sapņos sevi. Viņš vairs pat nespēja nožēlot, ka eksperimenta rezultātus neizdosies pierakstīt un publicēt. Viņš bija atgriezies savā īstajā vietā, savā patiesajā dzīvē, kas gaidīja viņa mūža sapņos. Un bija patīkami tiem paklausīt, Romualds Blaus vēl paguva nodomāt, beidzot ieslīgdams ēterā, tirā un šķīstā kā visi viņa sapņi. □

Lāsma Gaitniece

SOLIS PRETĪ LAIMEI

„Tagad jānolako nagi. Pirms... Citādi atkal trīcēs rokas, nesanāks glīti,” Nino nodomāja, garā mežģiņu naktskreklā izkāpdama no savandītās gultas. No mazā sarkankoka tualetes galdiņa uz viņu mēmi raudzījās divas nagu laku pudelītes: ķiršu sarkanā un bezkrāsas. „Kura izskatītos labāk? Frolam būtu patikusī sarkanā. Laikam gan.” Tas bija savādi, attiecībā uz Nino pat nedabiski – pēdējā gada laikā viņa ātri vairs nespēja izlemt neko, viss tinās kā biežā miglā, kam piemita divas tonalitātes. Pirmā no tām bija sāļu asaru migla jeb biežas raudāšanas apmiglotas acis. Tā bija pirmajos mēnešos. Savukārt pēcāk, ierastāka un pierastāka bija otra – mierinošā, ieaijošā, atslābinošā, kādu spēj dot krietns malks izsmalcināta, taču stipra dzēriena no dārgas pudeles. Ū, konjaks – šis dzintara krāsas burveklis-dievkļis pēdējā gada laikā bija kļuvis par viņas vienīgo, vistuvāko draugu. Vīspirms tas nožāvēja asaras. Tad nomierināja, vismaz uz mirkli, pāris stundām, liekot ticēt, ka nav nemaz tik slikti. Kaut patiesībā viss bija reāli dranķīgi, tas gan, tāpēc pēdējos pāris mēnešos Nino dzintarkrāsas burvekli bija iecienījusi pārlietu stipri; bez tā nespēja nodzīvot vairs ne dienas.

„Patiesi,” Nino nodomāja, aizsmēķēdama smalku, tievu cigareti ar piparmētru aromātu. „Vīspirms saposīšos; malkošu pēc tam.” Jaunās sievietes rokas gan viegli trīcēja, pirms vēl šorīt viņas garu un miesu bija spirdzinājis dzēriens no dārgās pudeles. To, ka jau tagad viegli drebēja roka, kas turēja cigareti, manīja viņa pati.

Ievilkusi pāris dūmu, Nino cigareti saudzīgi ielika kristāla pelnu traukā – piemiņas lietā, vienā mazmazītiņā daļā no vectēva elegantā mantojuma, un ķērās pie manikīra. Centās nedomāt, ka šodienai lemts kļūt par lielo dienu – viņas jaunās pārtapšanas brīdi. Šis gads, posms bez Frola, bija viens vienīgs pārpratums. Starpgadījums. Tas bijis tik ārpriekš, ka negribas atcerēties... Nino saviebās, bija neizturami par to domāt. Nē, nē, cita ceļa te vairs nebija. Domā vai nedomā: kas jādara, tas jādara. Tikko visu desmit pirk-

stu nadziņi bija pārklāti ar ķiršu sarkanas lakas kārtiņu un nožāvēti zem galda lampas spuldzes, viņa ar manāmu nepacietību sniedzās pēc sava dzintarkrāsas burvekļa-dievkļā. Pielējusi kristāla glāzīti līdz pašai augšai, Nino kā izslāpusi norīja krietnu malku. Kā tikama tikko iedegta ugunsкура liesma tā iesvēla ķermenī siltumu un pašāvilību. Un tad vēl vienu. Nudien jāatzīst, konjaks pēdējā gada laikā bija kļuvis ne tikai par draugu un mierinātāju, bet arī par sabiedroto. Tas spēja pat iedvesmot, kaut arī impulss jaunām lietām Nino vairs nebija vajadzīgs. Pirms notika nelabojamais, viņas sabiedrotais bija Frols. Puisis, kurš fotokameras objektīvam nekad nesmaidīja. Ne bērniībā, ne pusaudža gados, ne arī kā pieaudzis cilvēks. Nekad. Nebija nevienas fotogrāfijas, kurā šis zilacainais blondīns būtu redzams smaidām, kaut reālajā dzīvē smieties viņam patika. Kā jau cilvēkam, kas apveltīts ar lielisku humora izjūtu. Pat par spīti tam, ka Frolu radioizotopu iespaidā mocīja nepārtrauktas galvassāpes. Dažkārt tās bija pat lēkmjveida, kādas raksturīgas migrēnai vai hipertoniijai. Lai sāpes mazinātu, palīdzēja medikamenti un... Grādīgie dzērieni no dārgām pudelēm. Tolaik Nino bija pilnīga atturībniece. Vēl Frolam ārkārtīgi patika riskēt. Nežēlīgi riskēt. „Kurš piedzīvojis Černobiļu, citādi vairs nespēj! Viss sadedzis, absolūti viss! Nino, saulīt, pieņem to!” – bija viņa atbilde. Un kas cits atlika? Nino pieņēma, vai vismaz izlikās, to darām.

Šobrīd, pēdējo divpadsmit mēnešu laikā, neskaitot dārgu pudeļu satura tukšošanu, otra nodarbe Nino bija mirušu cilvēku garu izsaukšana. Ar interneta starpniecību viņa bija iegādājusies senlaicīgu zilējamo galdiņu un smalki apguvusi, kā tās lietas darāmas. Sākumā šaubīdamās un pat mazliet bailodamās, vai tas patiesi ir iespējams, proti, no viņējās pasaules kādu ataicināt *šamējā*, taču, praktizējot arvien biežāk, viņa bija kļuvusi nelokāmi pārliecināta par nodarbes īstumu un nebeidzamajām iespējām, ko tā spēj sniegt. Pie zilējamā galdiņa ik dienas tika pavadītas garas stundas, gluži tāpat, kā bērniībā un agrā jaunībā, spēlējot klavieres. Ak, jā, tolaik Nino sapnis bija kļūt par slavenu pianisti, gozēties prožektoru gaismā un baudīt sajūsmināto skatītāju kvēlos aplausus, un tas tika sasniegts. Viņai bija regulāras uzstāšanās Sanktpēterburgas koncertzālēs, netrūka

arī braucienu koncertturnejās, taču tad pārādījās Frols. Pēc pārcelšanās uz Rīgu, Nino pat nebija domas iemīļoto profesiju pamest, nebūt nē, taču Latvijā tas izvērtās citādi. Ne gluži, kā iepriekš iecerēts, lai gan sākumā par spīti dažādiem kavēkļiem koncertspēju netrūka arī šeit. Rīgas un Jūrmalas koncertzāles viņu pat valdzināja ar savu, kā Nino to mēdza dēvēt, intimitāti, pieklusinātajiem toņiem. Arī klausītāji šeit jauki, lai gan kaimiņvalstī jaunā pianiste tika uzņemta daudz vētraināk. Tad sākās laulības dzīve, līdz ar to tai otrai – koncertu dzīvei laika atlika mazāk. Tas samazināja jaunu iespēju rašanos, taču par to Nino nebēdāja. Viņas klausītājs tagad bija Frols. Abu dzīvoklī bija balts kabineta flīģelis, to viņa vīram ik vakaru spēlēja. Taču nu bija apritējis tieši gads, kad Nino klavieru taustiņiem pat nepieskārs. Līdz ar Frolu bija nomirusi arī pianiste Nino. Gan Sanktpēterburgā, gan Rīgā par tādas eksistenci visi bija aizmirsuši.

Piepildījusi trešo glāzi, Nino pārsēdās pie zīlējām galdiņa. Pirms sākt labi zināmo nodarbi – „pārrunas” ar gariem – viņai bija vesels rituāls. Nino noņēma no pirksta zelta gredzenu – mūžīgās mīlestības simbolu, uzmanīgi to novietoja blakus nagu lakas pudelītēm, lai nepazūd – nenokrīt un neaizribo pa grīdu, un uzvilka melnus mežģīņu cimdus. Tie šai nodarbei spēja piešķirt vēl lielāku noslēpumainību. „Nerādi sarunas biedram savas rokas, nerādi...” – viņa skaitīja kā mantru, gatavodamās kārtējām „pārrunām”. Neiztika arī bez zīlējām galdiņa obligātā piereduma – maza porcelāna šķīviņa, kas pirms *dancināšanas* jāpasilda svecēs liesmā.

Rīta, pareizāk sakot, priekšpusdienas zīlēšanas seanss viņai bija svarīgs, taču šorīt tas izvērtās pat ļoti veiksmīgs. Viss nepārprotami liecināja, ka tieši šodien ir tā istā, īpašā diena Nino lielā nodoma veikšanai. To liecināja ne vien vairākas stipri noteiktas *balsis*, bet pat sveču liesmu degšanas intensitāte. Šaubām vairs neatlika vietas. Starpgadījums, kā Nino bija nodēvējusi gadu bez Frola, tā vien mudināja, lai tam beidzot pieliktu punktu.

Pēc „pārrunu” beigšanas viņai prātā ienāca gauži aplama doma: pēc gada pārtraukuma piesēsties pie flīģeļa un vēl pēdējoreiz nospēlēt savā iecienītākā komponista Dmitrija Šostakoviča valsi Nr.2. „Savādi,” Nino nodomāja,

„kāpēc uz 'pārrunām' neesmu aicinājusi Šostakoviču? Mums tik daudz kopēja: abi īsti pēterburdieši, abiem traģisks liktenis. Bet ko nu vairs. Gan jau mūsu likteņi savienosies. Visam savs laiks. Frolam būs ko brīnīties!” Beigusi kavēties pārdomās, Nino ar drebošiem pirkstiem pieskārs flīģeļa taustiņiem. Jau ar pirmajām nospēlētajām taktīm sanāca greizi. Mēģināja vēlreiz. Nekā! Gada laikā pirksti no muzicēšanas bija atraduši pilnībā. Nino tas satrieca; viņa vairs nespēja nospēlēt pat valsi! Pat savu mīļo, vismīļāko valsi vairs ne. Ar troksni aizcirtusi flīģeļa vāku, Nino sabruka uz grīdas nevaldāmās elšanās.

Mazliet nomierinājusies, pareizāk sakot, nogurusi no izmisīgās raudāšanas, viņa drebinādamās pieslējās kājās, grīļīgiem soļiem piegāja pie kumodes, paņēma savu dzintaraino burvekli-dievekli, pa tiešo no pudeles kakla izdzēra visu tā saturu un turpat uz grīdas pie kumodes arī aizmīga...

Pagāja stundas, līdz Nino atguvās. Visapkārt valdīja necaurredzama tumsa. „Kā tad tā,” viņa piepeši ļoti satraucās. „Vai tad diena jau galā? Nē, nevar būt – tad jau sanāk, ka nesmu paspējusi.” Viņa aizgrīļojās līdz elektrības slēdzim, istabā kļuva gaišs. Lielais sienas pulkstenis rādīja bez piecpadsmit minūtēm divpadsmit. „Ui, tad nu gan... Jāpasteidzas, citādi... Varbūt uzvilkt kleitu, naktskreklā tomēr kaut kā dīvaini... Nē, lai paliek, kā ir; es vairs nepaspēju.” Nino domas totāli *jucekļojās*, taču pamatvirziens bija skaidrs. Ar jaunai, trauslai un vēl arī grīļīgai sievietei neraksturīgu sparū viņa atrāva nakts aizkarus. Aizgrīļojās atpakaļ līdz slēdzim, nodzēsa gaisu, kas vairs nebija vajadzīga, jo ārā spīdēja pilnmēness. Milzu bumba sarkanā krāsā. Uzmanīgi pavilkusi gaisīgos dienas aizkarus, viņa līdz galam atvēra logu. Piestūmusi palodzei pianistu krēslu, Nino vēl aizvien grīļīga, taču, sakoncentrējot pēdējās sava nodoma *kripatas*, uz tā uzkāpa. No krēsla palodzi šķīra viens mazs solis. Tas bija viegli! „Padomā, vēl viens solis! Jāspēr viens vienīgs solis. Tik vien,” Nino nodomāja. Stāvot uz palodzes, viņa izskatījās kā līgava. Balts, garš mežģīņu naktskreklis, gaisīgie dienas aizkari kā līgavas plīvurs un naksnīgā Rīga pie kājām.

„Frol, Frol,” viņa bikli paguva nočukstēt.

Zemi apgaismoja sarkans pilnmēness. □

Kristīne Ilziņa

DIVI STĀSTI

STĀSTS PAR SUŅIEM UN SAPŅIEM

Bērniņā es ļoti, ļoti gribēju suni. Tik ļoti, ka izlasīju visas pieejamās grāmatas par suņiem. Konrāda Lorenca „Cilvēks atklāj suni” par suņu domāšanu un par to, kā cilvēki suņus veido. Kaut kāda krievu autora – par ēdināšanu un dresēšanu. Noskatījos filmu par četriem tankistiem – Šarika dēļ, protams. Aizgāju uz „Baltais Bims, melnā auss” un gandrīz nosliku pašas un citu zālē sēdošo bērnu asaru plūdus. Bims bija beigts, bet man suņa nebija vispār. Kaut kas bija jādara.

Pierunāju draudzeni un vienā aukstā, sniegainā ziemas dienā braucām meklēt suņu ķērāju mītni. Gan jau mums atdos kādu noķerto. Īsti gan nezināju, kurp jābrauc, bet biju dzirdējusi, ka tas ir kaut kur Ulbrokā. Tūlīt pēc stundām abas devāmies uz autoostu. Nezinu, ko mājiniekiem sastāstīja Iveta, bet es mammai no rīta pieminēju kaut ko par keramikas pulciņu, uz kuru gribu aiziet pēc stundām. Dūmi kāpa stāvus debesis, Daugavu sedza nopēdota ledus, autobusu gaidīja visādi ļautiņi. Ar somām un bez. Vīrieši pīpēja. Viens ik pa brīdim atklepojas un izspļāva zemē kaut ko sarkanīgu, ko tūlīt izrīvēja ar zābaku. Centos neskatīties, mani šķebināja no daudzajiem autobusiem plūstošie zilganpelēkie dūmi. Iveta miņājās. Es taisīju drošu ģīmi. Kādam bija jāuzņemas vadība. Autobuss pienāca, kasīere pārbaudīja biļetes un laida iekšā gaidītājus. Mēs palikām

Kristīnes Ilziņas (dz. Sadovska) radošais CV:

Kristīne Sadovska *Jukusi saulespuķe*, dzejoļu krājums, „Agni”, 1996

Klāva Elsberga prēmija par gada labāko debiju dzejā 1996

Sastādījusi *All Birds Know This* (latv. dzejas antoloģija angļu val., „Tapals” 2001. gadā).

Bērniem:

Kristīne Sadovska *Mani zobiņi*, „Valters un Rapa”, 2007.

Kristīne Sadovska *Uz ielas*, „Valters un Rapa”, 2007.

Kristīne Sadovska *Par ķepām, astēm un zvēriem neparastiem*, „Dienas Grāmata”, 2010.

beidzamās, jau gaidīju, ka uzdos kādu jaugtājumu, bet fiksi nobēru: div’sulbrokslūd! Tas palīdzēja. Saņēmām mazās biļetes un kāpām iekšā. Autobusā smirdēja pēc pagriba, dūmiem, desas un vāritām olām, mazliet arī pēc sastāvējušās apģērba. Varbūt arī pēc manām bailēm. Apsēdāmies. Iveta miegojās, es aizmigt nevarēju. Drīz vien jau braucām pāri Deglava tiltam, te beidzās man pazīstamā Rīga un sākās neapguļtas teritorijas. Stājās gan autobuss bieži. Cilvēki kāpa ārā un iekšā, durvis vārstījās vaļā un ciet, bet gaiss kā bija sasmacis, tā palika. Kas to zina, cik tāla ir tā Ulbroka un kur tie suņu ķērāji. Biju dzirdējusi, ka tas esot meža vidū, liela sēta un aiz tās – būri, pilni ar suņiem. Viņi tur paliekot, kamēr saimnieki atbrauc pakal. Ja neatbrauc, tad suņus nogalina. No pūkaino ādām taisa pižikus, bet no citiem šuj kažokus vai zābaku stulmus. Viens puika no mūsu klases pats bija redzējis vecim mugurā strīpainu kažoku. Pajautājās, kas tās par ādām, un vecis pastāstījis, ka kažoks šūts no četriem dogiem, tie visi esot izrādījušies nederīgi dienestam, tāpēc nošauti. Kaķus uzreiz laižot ādās. Pagaidām aiz loga rāmi aizriņģēja dārziņi ar sniegā iegrimušām būdām un ābelēm. Jānogulāji, ērkšķogas un upenes iesniguši apaļās kupenās gaidīja pavasari. Tas vēl pat lazdu skarās nešūpojas. Pats ziemas vidus, janvāris. Autobuss kārtējo reizi apstājās un šoreiz sarosījās visi pasažieri. Ulbroka bija klāt. Uzbukņīju Ivetu un kāpām laukā. Paskatījos apkārt. Ceļš. Kupenas. Mājas. Veikals. Ne zīmes no suņiem. Pie veikala runājās divas vecenītes, galīgi vecas, lakatiņi galvās, adīti rakstaini dūraiņi rokās un tādas *omigas*. Piegāju pajautāt par suņu ķērājiem. „Turpat pa ceļu vien jāiet, līdz mežmalai. Tad vēl kāds strēķis, un no šosejas iekšā mežā vedīs

izdangāts ceļš. Pa to arī ejiet, nav pārāk tālu. Pēc kādas pusstundas būsiet galā," skaidroja viena. „Bet kas jums tur meklējams," prasīja otra.

„Varbūt pie viņiem ir mans suns," es sacīju. Īsti melots nebija. Tur tiešām varēja būt mans suns. „Bērnāms jau gan neatdos, te jābrauc ar tēvu," bilda pirmā. „Jāpalūkojas priekš, vai mūsu Diks tur maz ir," es prātīgi atbildēju. „Mans tētis nevar darba dienā braukāt apkārt tāpat vien." Iveta pagaidām nesacīja neko. Kad bijām izgājušas cauri ciemam un jau nogriezušās meža ceļā, viņa jautāja: „Vai tu prasīsi suni tikai sev?" Nezināju, ko atbildēt. Ivetai suns bija. Labi, suns bija viņas opim, bet viņa drīkstēja to vest pastaiģās un dresēt, un lepoties ar viņu. Smuks, liels, melns pūdelis. Ļoti, ļoti gudrs. Mūsu komandām viņš klausīja tikai tad, ja saoda, ka kabatā paslēpta desa vai siers. Ja bijām tukšā, Žaks vienkārši sēdēja, piešķiebis galvu, un nekustējās. Reizēm viņš tā izdarīja uz ielas, un mums nācās stāvēt un viņu pierunāt. Divreiz bija gadījies, ka Iveta sūtīja mani uz mājām pēc desas, jo Žaks bija iespīlējis pa nopietno. Vienu no tām reizēm mani pieķēra mamma un lika desu nolikt atpakaļ ledusskapī un pašai palikt mājās. Pēc tam Iveta kādu laiku ar mani nedraudzējās. Nupat bijām atkal salabušas. Nācās atbildēt uzmanīgi: „Ja gribi, prasīsim abas!" Iveta sapņaini vērās uz priekšu un čaloja: „Es gribu vilku suni. Lielu un gudru. Kā robežsargiem vai miličiem. Ne jau kaut kādu smieklīgu pūdeli." Redz kā. Es gan ņemtu arī pūdeli, ja tāds te būtu. „Labi, tev ņemsim robežsargu suni," atbildēju. Bijām pienākušas pie prāvas augstas sētas. „Postoroņņim vhod vospreščon"¹. Vārti bija ciet. Bet iekšā varēja redzēt vairākas mājeles. Likās, ka dzirdamas arī suņu rejas. Pagrozījāties, pagrozījāties, un es izlēmu, ka kāpšu sētai pāri. Iveta pieteicās pagaidīt. Pārtrauks un devos uz mājiņu pusi. Vienai no mājām bija skurstenis un tas dāsni kūpēja. Gāju turp. Lēnām un drusku bailīgi. Ej nu zini, kas te varēja izlēkt. Pie mājiņas bija tāds kā režģu būris un tajā kā malķa sakrauts kaut kas nenosakāms. Iebīdīju no ceļa sniegā, lai paskatītos tuvāk. Tai būrī bija sakrāmēti suņi. Lielā kaudzē. Visādi. Sasaluši un pa drusku sniega aplāti, viņi tur skatījās nekuriem. Cits ar atšņeptiem zobiem, no

cita redzama tikai kāja vai aste. Daudz daudz beigtu suņu. Un neviena dzīva. Mājas durvis vērās vaļā un uz mani dusmīgi skatījās pāresns vīrelis savazātā, brūniem traipiem klātā zilā halātā atlocītām piedurknēm. Uz vienas rokas samaniņu tetovētu nāru, tās aste bija apvijusies ap roku, un tieši manu acu augstumā labi izcēlās milzīgas kailas nāras krūtis. Tādas pašas kā sievietēm. „Ti kto? Čto ti zdesj delaješ?"² uzblāva vīrietis un nāca uz manu pusi. Laidos uz vārtiem pa galvu pa kaklu, viņš vēl ko kļiedza, bet es neklausījos. Vienā stiepienā biju otrpus, piesitu Ivetai pie pleca un laidāmies abas prom. Skrējienu es nejaudāju parunāt, tikai klusi elsu, un Iveta vēlāk teica: uzreiz esot sapratusi, ka tur noticis kas briesmīgs. Tā mēs skrējām, skrējām līdz attapāmies, ka sen jau bija jābūt šosejai un ciemam. Izbailes bijām aizmetušās uz otru pusi. Nu atlika doties atpakaļ, garām tai briesmīgajai vietai. Vai arī uz priekšu. Gan jau tepat jābūt vēl kādam ciemam. Soļojām līdz pagurām. Pa šo laiku garām aizbrauca divas mašīnas. Viens piena vedējs un brūns bobiks. Neviena nepiestāja. Tad mūs panāca kamanas. Tajās sēdēja smaidīgs onkulis ar kupliem sirmiemiem matiņiem, bet kamanas vilka ļoti skaists tumši brūns zirdziņš. „Kurp ta' kājojat?" onkulis vaicāja, apturējis kamanas, un uzreiz turpināja: „Leciet iekšā, aizvedīšu kādu strēķi!" Mums divreiz nebija jāsakā. Lecām iekšā un stāstījām, ka jānokļūst Rīgā, jā, un es kaut kā uzreiz izstāstīju arī par suņķērājiem un sasalušo suņu kaudzi un par to, ka braucām pēc suņa. Onkulis paskubināja zirgu, solījās aizvest mūs līdz autobusa pieturai tieši laikā uz autobusu, tik piebilda, ka siens tepat ceļmalā no šķūņa jāpaņem, pēc tā esot braucis. Tā nu iegriezām pie laukmalā stāvoša paprāva koka šķūņa un vecais vīrs mūs mudināja nākt līdz, skatīties uzmanīgi un būt klusām. Te dzīvojot sermulis. Un tiešām – kad viņš vēra vaļā smagās lielās koka durvis, pamaniņām, ka iekšā, pa zemi izkaisītajos sienu smalkumos skraida garš, tievs, balts zvērīņš. Pat mirdzoši balts uz vecā sienu fona. Sermulis ātri iešmauca dziļāk sienā, vecais vīrs piekrāva kamanas, uzvēdīja putekļu un vasaras smarža. Sasēdāmies ciešāk, vecuks pārmeta mums visiem trim pār kājām vecu smagu kažoku, un braucām tālāk. Likās, ka šis ir īstais brīdis pastāstīt, kā man divas dienas gandrīz bija pašai savs suns. Bimbo.

¹ Nepiederošiem ieeja aizliegta, /krievu valoda/

² Kas tu esi? Ko tu te dari? /krievu valoda/

Melns, ar garām zīžaini lokainām ausīm un garu luncīgu asti. Viņš pieklīda kaimiņu puikam, Andreikam. Andreika aizveda suni uz mājām, bet viņa mamma uzreiz pateica, ka suni nē. Nekādā gadījumā. Tā nu viņi abi bēdīgi iznāca sētā, kur tajā brīdī garlaikojos es. Un tieši man radās ideja, kā mēs varam Bimbo paturēt. Abi kopā. Mūsu sētā bija vairākas mājas, un gar vienas sienu varēja kā pa kalnu taku aiziet līdz jumtam, kas sedza veikala kurtuvi. Tur bija caurums, kas veda siltos, lai gan trakoti putekļainos kurtuves bēniņos, un drēgnās dienās mūsu sētas bērni tur mēdza salīst, lai spēlētu kārtis vai tāpat vien pasildītos. Tur būtu ideāla slēptuve, kur Bimbo dzīvotu naktīs. Bet dienās viņš varētu skraidīt ar mums: man skolā bija pirmā maiņa, bet Andreikam otrā. Jāatzīstas, aizstiept Bimbo uz izdomāto pajumti nebija nemaz tik viegli. Suns bija pasmags, turklāt, kamēr pūlējās viņu stiept, ar vienu roku kā nebūt turēdamās gar mājas sienu, Bimbo kārpījās pretī. Bija skaidrs, ka lidotājs no viņa nesanāks. Vēlāk izrādījās, ka viņam nepatīk arī vientulība. Atstāts kurtuves bēniņos, Bimbo gaudoja tā, ka kurinātājam sāka rādīties velni. Nākamajā dienā kaimiņienes jau zināja, ka tur kaut kas nav lāga, un es, nākdama pa sētas malu un visu uzmanību veltīdama tam, lai noturētos, ar visu suni nonācu taisni sētnieka nagos. Man viņš uzšāva pa pakausi un piesolīja sūdzēt mammai, bet Bimbo nolika zemē, nošmaukstināja ar lūpām, un šunelis devās viņam līdzī, man pat lāga skatienu neuzmetis. Vairāk es Bimbo nekad neredzēju, bet sētnieks, kad viņam jautāju, tik piesolīja knipi un neteica ne vārda. Varbūt arī viņš bija tai lielajā kaudzē, beigts un auksts kā Baltais Bims.

Onkulis un arī Iveta manu stāstu noklausījās klusējot. Pēc brīža večuks vien pajautāja: „Ko tad nevedi mājās, ja tā gribi suni?” Tas bija ļoti viltīgs jautājums, kā izrādījās. Lai cik reizes biju runājusi ar mammu par iespējamu suņa iegādi, viņa vienmēr atteica striktu „nē”. Tad ko es meklēju te pie suņķērājiem? Man nez kāpēc bija pārliecība, ka ja es atvestu mājās lielu skaistu suni, mamma neiebilstu.

Nemaz nemanīju, kā atkal bijām tai pašā Ulbrokas pieturā, kur dienā izkāpām. Tikai tagad virs galvām jau atspīdēja zvaigznes. Daudz, daudz – katram uz Zemes dzīvojoša-

jam cilvēkam pa vienai. Un vēl tās, kas nokrīt, lai mēs varētu vēlēties. Tovakar gan visas turējās debesīs kā pielīmētas. Pamājām laipnājam onkulim un lecām autobusā. Mājupceļā Iveta mani nosauca par muļķi un vairāk neteica ne vārda.

Suni es tomēr dabūju, turklāt ar mammais gādību. Nākamajā ziemā smagi saslimu ar gripu, vidusauss iekaisumu un meningītu. Visu reizē. Esot tāda infekcija. Ļoti reta. Kā vēlāk uzzināju, tas kopā esot bijis diezgan bīstami, mammai ieteikuši samierināties, ka varu arī neizdzīvot. Tāpēc, kad nu beidzot pēc trim neiespējami gariem mēnešiem atkal izgāju laukā, pagaidām cieši turoties mammai pie rokas, un pirmais, ko es ieradzīju un apjūsmoju, bija suns, mamma padēvās. Mani aizsūtīja uz jauno suņu īpašnieku kursiem, bet mamma iestājās rindā pēc kucēna. Un tā vasarā mūsu mājās ienāca milzīgais lempis Baks, svītrains dogs.

MĀRĪŠTANTE UN VIKINGS

Mārištante bija ciema leģenda. Dullākā vecene šaipus Sedai. Un droši vien arī taipus. Jāņonkuls, viņas sengadus laulātais vīrs, patika visiem. Viņš bija jauks, kluss cilvēks, kurš agrāk cītīgi strādāja elektriķu brigādē un dzēra tikai algas un avansa dienās, kā arī valsts svētkos, protams. Bērni arī viņiem bija. Puika un divas meitas. Nu jau pieauguši. Jāņonkuls ar Mārištanti nebija romantisks pāris, nepavisam.

Sensenos laikos, kad abi bija jauni, un Jāņonkuls vēl bija blondais Lībragu Jancis, visiem jaunajiem vīriešiem, kas nestudēja, bija jāiet „krievos”. Lībragu Jancis, tāds sportisks un zinātkārs, dienēt tomēr negribēja, jo grāstījās precēties. Ne jau ar Mariju, kura vēlāk kļuva par mūsu Mārištanti. Ar Janson' Anitu, jauniņo skolotāju, kas tikko bija ieradusies mācīt palaidņus mazajā ciema skoliņā. Viss ievu ziedēšanas laiks abiem bija pagājis kā sniegpuutenī, cieši rokās sadevušies, viņi klī-

da pa ciematu un neredzēja nevienu, tik paši sevi. Bučojās arī, noteikti, kā nu bez tā. Bet Jāni tomēr parāva krievošus un turklāt uz trim gadiem, jūrniekos. Abi ar Anitu rakstīja viens otram vēstules, Anita bieži vien ciemojās pie Jāņa mammas, un vispār visiem bija skaidrs – atnāks puika no armijas un precēsies. Trīs gadi pagāja, un Jānis bija atpakaļ. Anita todien viesojās pie mammas pilsētā. Vakarā klubā bija balle, un Jānis pēc trīs gadu pārtraukuma devās turp. Kā nu ne, tur visi savējie, meitenes smaidīja vien. Jānis labs dejotājs, izdancināja visas. Vakara beigās gan neatminējās, bet no rīta pamodās paša mājās, paša gultā. Un paša māte skatījās viņā ar neizprotamu izteiksmi sejā. Uz spilvena blakus dusēja sveša seja – lauku brigādes dullā Marija, skuķis, kas bez tēva un mātes izaudzis, ne lāga pamatskolu nepabeidzis. Ja Jāņa galvu neskaidru darīja paģiru smagme, Marijas pelēkās acis atdarījās patiesā liksmē. Viņa vakar nebija dzērusi ne pīles. Dejojusi gan, dejojot dullajai Marijai varen patika. Bet lai nu ko par Mariju varēja sacīt, vienu gan visi ciemā zināja skaidri: savu godu viņa sargāja kā lapsene. Neviens puisis nebija ticis zem Marijas brunčiem. Ne pēc vienas balles, ne pēc kādiem svētkiem. Līdz šodienai. Tā Jānis tika pie sievas. Anita atbrauca divas dienas pēc liktenīgās ballītes, kad Marija jau ar pilnām tiesībām dzīvoja Jāņa vecāku mājā. Viņu pirmais bērns, dūšīgs puika, piedzima akurāt deviņus mēnešus un četras dienas pēc vecāku sadejošanās un sešarpus mēnešus pēc sašteigtajām kāzām. Runāt gan iemācījās tikai četru gadu vecumā, kad mamma no slimnīcas pārbrauca ar māsu klēpī. Mazjancis uzstājīgi brēca: „ārā, ārā!” un rādīja, ka māsa jānes prom. Taču izauga makten prāvs, lai arī lēnīgs. Jā, mācījās palīgskolā (ciemā runāja, ka tas tāpēc, ka tēvs uz kuģiem dienējis un starojumu dabūjis, vai tāpēc, ka smagā dzērumā ieņemts), bet, pilngadību sasniedzot, tomēr dabūja šoferu *pravas*, ar māsām arī sadzīvoja labi un laika gaitā tika pat pie divām sievām. Abas māsas bija pavisam parastas: paslinkas, apaļīgas lauku meičas, kas dievināja tēvu, bet uz vārda klausīja māti. Bet Marija... kopš tā tālā rīta viņa tīri vai mirdzēja, un kad pavisam oficiāli kļuva par Jāņa sievu, parādīja arī nešpetnību.

Kad Jānis jau nez kuro reizi, drosmei uzņēmis uz krūts, pa mazajām taciņām devās uz skolu meklēt Anitu, kura no viņa izvairījās, Marija, smago vēderu izslējusi, pa lielceļu skolā nonāca pirmā. Atšķirībā no Jāņa, kurš slapstījās cerīnos, gaidīdams, kad Anita iznāks, Marija atrāva klases durvis un devās taisni klāt Anitai. „Ū, maitā! Tiš, tiš, vīru aizvīlēja,” auroja Marija, un īstas asaras kā divi ūdenskritumi paloja pār viņas seju. Anita kāpās atpakaļ. Tumšiem lokiem zem acīm, iekritušiem vaigiem un nespodriem matiem, jāsaka, nekā no viņas nebija. Nav nekāds brīnums, ka vinnētāja bija likumīgā sieva, viņas pusē bija sabiedriskā doma, Jāņa vecāki un bērns. Jānis gan pasāka dzerstīties, taču vakaros, izmetis likumu gar skolu (kurā Anita ar laiku kļuva par direktori, turklāt beigu beigās bija diezgan veiksmīgi precējusies un divu dēlu māte), gāja mājās. Tur nonācis, viņš grāba Mariju aiz matiem un zvētēja, kur tika klāt. „Maita, tu, maita, žurrrrka un pluska, līdene,” viņš gānījās. Marija klusēja, pat neatvairīja sitienus. Sākumā reizēm viņus šķīra Jāņa vecāki, taču, kad viņš asiņu pielijušām acīm reiz uzrēca arī mātei, vairs nejaucās. Gan paši tiks galā. Un tika. Dzeramajās dienās Marija pasāka slēpties lielajā vecājā koka skapī pie ārdurvīm, bet Jānis izlikās, ka to nezina. Siekalām šķīstot viņš klimta pa māju, aurēdams: „Kur ir mana Marija?“, kamēr ievēlās gultā un aizmīga smagā miegā. Tad Marija nāca laukā un mīļi apgūlās vīram blakus. Maiga gan viņa bija tikai pret Jāni. Ar citiem sarunājās vien paceltā balsī, pašas bērņus ikdienā dēvēja vien par *sūdjanči* un *pākstīm*, turklāt viņai bija niķis pievākt to, kas nebija kārtīgi nolikts. Lai gan Marija bija čakla un pašas dārzā labi auga viss, ko viņa sēja vai stādīja, viņai nenoliedzami labāk garšoja tas, ko bija paņēmusi kaimiņu laukā. Tāpat Marija nevarēja mierīgi paiet garām izžautai veļai. Arī bodniece vienīgajā pašapkalpošanās veikalā no Marijas nenolaida acu. Pieķerta, Marija nekaunējās, i negrasījās ņemto atdot un vienmēr palika pie sava – ka paņemtais ir viņas. Pat ja tas bija iezīmīgs lakats vai cits apģērba gabals. Jānis viņu sita arī par zagšanu, bet tas neko nelīdzēja. Sita par mutes brūķēšanu un lamāšanos. Bet likās, ka Marijai tas kā pīlei ūdens. Viņa mierīgi panesa sitienus un darīja savu.

Par Mārištanti Marija kļuva vēlāk, kad bērni jau bija lieli un ciemā parādījās vien vasarās. Tādā pašā dzeramajā reizē Jānis viņu nez kā bija dabūjis rokās un nu kūla pagalma vidū. Sākumā neviens nejaucās, līdz pamanīja, ka citkārt mierīgajam vīram rokā gadījusies pagale, un sievas asinis nu jau nošķiedušas mājas balto sienu sarkaniem raibumiem. Kamēr pagali atņēma, kamēr ko – Marija gulēja bez samaņas un pat nevaidēja. Šitādu nesmukumu noslēpt nevarēja. Atbrauca policisti, atbrauca ātrie. Un aizveda laulātos katru savā mašīnā. Jāni uz izolatoru Valmierā, Mariju uz Valkas slimnīcu. Ko domājat? Nākusi pie samaņas, Marija apgalvoja, ka pati uzbrukusi vīram, viņš esot tikai aizstāvējis un nejauši trāpījis. Jānis izolatorā nesacīja neko. Klusēja un lūkojās zemē.

Tā nu viņu palaida mājās. Marija gan nepārdās tik ātri, viņa slimnīcā vaļojās veselu mēnesi. Mājās pārbraukušu viņu gaidīja pārsteigums: tur, kur mājas sienas bija nošķiedušas asinīm, tagad greznojās vairākas diezgan dīvaina paskata bizmārītes. Pēc Jāņa lūguma tās bija uzmlējis Melnais Pēteris, otrs ciema elektriķis. Melnais palaikam gleznoja. Viņa bildes varēja aplūkot teju katrā ciema mājā. Pētera meistarstiķi bija džokers ar blēdīgu skatienu un reimatiski savilktiem pirkstiem, puskaila čigāniete kuplām krūtīm un netīrām pēdām, kā arī divu veidu ainavas – saullēkts egļu mežā ar stirnas profilu un rasotu zirnekļa tīklu, kā arī koši izzīmēts upes krasts, kur ūdenī varēja manīt līdaku un vēžus. Mārītes viņš līdz šim zīmējis nebija, tak vai nu īsts mākslinieks atteikties no izaicinājuma. Marija nāca pa celiņu uz māju, skatījās uz sarkani raibajiem kukaiņiem un nesacīja neko. Jānis sēdēja uz lieveņa un vilka dūmu. Klusēja arī viņš. Pēc slimnīcas Marija kļuva vēl drusku jocīgāka, vairākas reizes vietējie viņu pieķēra vienu pašu ejam pa ceļu un skaļi lamājamies. Kāds kaut ko pasacīja, cits piebilda klāt – un Marija ieguva Mārištantes vārdu. Kā jau tāda, kam galvā nez kas darās.

Taču bija viena lieta, ko Marija prata un kas viņai padevās ar katru gadu labāk. Viņa ārstēja. Lopus un cilvēkus. Sākot ar pašas bērniem, vēlāk mazbērniem un vīru, un beidzot ar katru, kas nāca palīdzību meklēt. Ārstēja ar zālītēm, ar vārdiem un... čurām. Jā, Marija bija kaismīga urīnterapijas piekritēja, viņa apgalvoja, ka ar urīnu ārstējušies jau Bībeles

pravieši un ka ikviens var sevi dziedināt pats. Jāsaka, līdz tai liktenīgajai slimnīcas reizei viņa ārstus tiešām neapgrūtināja, vienīgi tik, cik trejās dzemdību reizēs. Mārištante ārstēja arī lopus. Viņai bija savas teorijas: pie vieglas saslimšanas vislabākais ir maza bērna urīns, veču urīns savukārt neder nekam, jo pilns ar sārņiem, kas mūža gaitā savākti. Par īpaši dziedniecisku Marija turēja grūtniecū veikumu. Lai iegūtu vērtīgo dziru, viņa ar mazo emaljēto kanniņu rokā valkājās pa kaļ tām ciematniecēm, kas bija gaidībās, līdz tās negribīgi piekrita izlīdzēt. Arī lopi Marijai padevās. Visa mūža garumā viņa turēja divas slaucamas govīs, kurām ik pa laikam piebiedrojās kāda telīte. Vienmēr pagalmā tipināja vistas un pīles, būros rosījās dažādu krāsu truši un aizgaldā ik pavasari nonāca divi sivēni, kurus Marija līdz ziemei izaudzēja prāvus un tuklus. Un tad vienu pavasari, aizbraukusi iepirkt kārtējos rukšus, Marija pārbrauca ar trijiem. Divi bija gareni, rozā un gludi kā normāliem cūkiem klājas. Trešais – neticami biezu gaišu un cirtainu vilnu klāts kviecošs radījums, kurš bija sīks, skaļš un aizdomīgi veikls. Gaiši rudo saru pēc mazbērni viņu nodēvēja par Vikingu, lai gan tā bija cūciņa. Un Vikings rādīja īstu iekarotāja dabu: izlauzās no jebkura aizgaldā un pamanījās piedalīties visos mājas dzīves notikumos. Kamēr pārējie divi suķi mierīgi ēda, auga un barojās, Vikings palika tikpat sīks un žigls. Vienīgais, kas kuploja, bija mājas cūkai nedabiskais kažoks: ar katru dienu rudie sari vērtās biežāki un lokaināki, tā ka drīz Vikings izskatījās tīri vai pēc šuneļa. Pa vasaru atstātie mazbērni Vikingu piebaroja ar saldumiem, ņēma līdzī uz netālo upmalu un uz mežu. Vikings, asti liksmi sagriezis gredzenā, skraidīja līdzī, vāļājās upmalas dūņās, rukšķēdams rakņāja laukā kalmju sakneņus un citus gardumus, taču neauga ne sitams. Mārištante uzskatīja, ka tas no lielās staigāšanas – visa enerģija aizejot tajā. Bet bērni tik žēlīgi lūdzās, lai ļaujot Vikingam staigāt brīvē, ka Mārištante daudz arī nepretojās. Jo vairāk tāpēc, ka Vikings bija nepārspējami viltīgs un pamanījās izspraukties un izmukt pat no trušu būra. Vienīgais, ko viņa kā kārtīga saimniece darīja, pasāka dot barojošāku ēdienu. Jaunie kartupeļi, savāriti un pārlieti ar svaigu pienu, baltmaize un... obligātās čuras, lai sivēnam rastos apetīte un viņš sāktu augt. Par ēstgribu Vikings nežēlojās, ēda

visu ko deva, sili izšķukāja tīru, bet viss labums aizgāja kažokā. Vasara jau krietni vilka uz rudens pusi, abi ieslodzītie suķi grozīja prāvus sārtenus sānus, bet Vikings kā bija mazs kverplis, tā palika. Pēdējā laikā bija iemanījies vēl vienu traku niķi: apsteidzot slinko mājas suni, Vikings dzenāja garāmbraucošās mašīnas un pat bīstami kņadzināja savus lielos dzeltenos cūķa zobus gar pastnieces stilbiem. Vakaros sivēns nāca mājā kopā ar bērniem, kopā ar visiem noskatījās Mārištantes tās vasaras mīļāko seriālu, izēda sili un likās gulēt. No rīta laukā gāja reizē ar saimnieci, cienīgi sekodams līdz kūts durvīm, lai vērotu slaukšanu. Pirmais putu šļāciens pienācās abiem kaķiem, bet otro saņēma Vikings. Viņa negāja iekšā kūtī, dziļās kūts smirdīgi mīkstenais pamats Vikingam nepagalam nepatika. Viņa brokastoja zālītē trušu būdu priekšā.

Neviens īsti nezināja, ko ar trako cūku darīt. Rudenim atnākot, mazbērni devās atpakaļ uz pilsētu, uz skolu. Kaujamās cūkas auga un barojās. Bet Vikings arvien biežāk lielāko tiesu dienas pavadīja istabās, vērdamies televizorā. Mārištante, komentējot seriāla notikumus, vērsās pie Vikinga, un arī pie autoveikala saklausītos jaunumus jau mājupceļā izstāstīja Vikingam. Jā, Vikingu Mārištante vienmēr uzrunāja vārdā, nevis lamāja kā pārējos. Līdz šim no lamāšanas bija izsprucis vienīgi Jāņonkuls. Laiks satīcībā lēni virzījās uz Ziemassvētku pusi, bet kādudien no slaukšanas pārnākušo Mārištanti sagaidīja baiss skats – viņas dārgums, kāzu albums bija saplūnīts sīkās slienainās druskās. Tām pa vidu omulīgi urkšķinājās Vikings. „Lai es to lopu... Jān, gādā, lai es to lopu nekadās vair neredzētu,” noskaldīja Mārištante. Bal-sī jautās pat ne ledus. Stikls. Tērauds. Nekad viņa ar vīru tā nebija runājusi.

Vakarā, izgājusi slaukt, Mārištante noglaudīja tuvāko no bismārītēm uz mājas sienas, pagājās līdz kūtij un pasauca: „Vik, Vik, Vik! Vikingā!” Ar paklusu māvienu atsaucās Gauja, iešņācās Venta. Vikingu nemanīja. Izslauca govīs, ielēja kaķiem. Vikings nenāca. Pasauca vēl. Klusums.

Lēniem soļiem Mārištante gāja uz māju. Pretī ņiprā gaitā nāca viņas mūža mīļotais Jānis, vienā rokā aiz pakaļkājas turēdams mazu, spalvainu ķermenīti. „Es tak šito krupeli ne-

kāvu ar dūci, tik vien kā uzsitu pret stenderi, to sūda ņergu tak neviens neēdis, va' ne? At-dot suņam?” viņš vaicāja. Mārištante nolika piena spaini zemē. Neteica nekā, vien skatījās virā, kā neredzēdama. Tad paņēma Vikingu rokās un lēni gāja iekšā. Piens aiztecēja pagalma kuplajā maurā, bet Jānis drusku samulsis vēl kaut ko runāja.

Aprakusi beigto Vikingu dārzā zem baltā rožu krūma, pāris mēnešus vēlāk Mārištante aizgāja dzīvot pie meitas. Govis Jānim nedevās slaucamas, nācās atdot gaļā. Truši nosprāga, vistas un pīles lapsas izvazāja. Suns paskrēja zem paša Jāņa auto. Bet Anitas dēli, viens – deputāts Rīgā, otrs tepat Valmierā, – pēc tam, kad ciema skola tika slēgta, panāca, ka ciemā tomēr paliek bibliotēka. To uzticēja vadīt Anitai. Stipri savecējušais Jānis reizi nedēļā nāca uz bibliotēku, lai *skaipā* sazinātos ar meitu. To pašu, pie kuras nu dzīvoja Mārištante. □

Vita Valdmane. *Hameleons*. Akmensmasa, oksīdi. 33×23×7cm. 2007

Skat. Baibas M. Eglītes rakstu 38. lpp.

Guna Roze

FRAGMENTS NO TOPOŠĀ ROMĀNA REZERVISTS

*Darbība notiek Latvē pārdesmit gadu tuvā
nākotnē.*

– Kontakts! Kontakts! Kontakts! – Telti pie-
bļauj ziņojums rācijā, un šoreiz tas vēsta vis-
ļauņāko. Kāpēc nešauj, ja kontakts? Uzbru-
kums no aizmugures? Naktī un mežā iespē-
jams jebkas. Virzienu neprecizēja, bet ne ska-
ņas, kas liecinātu par tuvciņu. Vispār nekādu
skaņu. Visticamāk, patruļnieks atkal ziņo par
neesošu uzbrukumu. Kaut nu tā būtu: labāk
piecas viltus trauksmes, nekā viens īsts kon-
takts.

– Nodaļniek?! – Tā ir ierindnieka Jana balss
no telts Dienvidu stūra. Tātad nav aizmidzis
pēc savas maiņas. – Komandieri! – Uzruna
klūst uzstājīgāka. Beidzot ielāgojis, ka ko-
mandas jāatkārto, ja biedrs neatsaucas.

– Jā, kareivi!

– Trauksme.

– Dzirdēju. Gan jau atkal rēgojas. – Pieceļos,
uzvelku formas jaku un pāri galvai bandanu.
Nodaļas komandieris nedrīkst nereaģēt.

– Hugo?

Guna Roze dzimusi 1965. gada ziemā Limbažos. Rīgas
31. vsk. literatūras novirziena klasē joprojām uzskata
par savu vērtīgāko izglītību. Deviņus gadus dzīvo
Tukumā, tikpat sen ir brīvā žurnāliste, b-bas „Tukuma
Literātu apvienība” vadītāja un Dzejas dienu akcijas
„Sirds uz perona” koordinatore. Izdotas divas prozas
grāmatas *Zemenes ar pienu* un *101. kilometrs*, publicēta
kopkrājumos un literāros izdevumos *Latvju Teksti*,
Vārds, *Domuzīme*, *Jaunā Gaita*. Skat. stāstu „Eklēri”
JG294, 2018. g. rudens numurā.

– Izklusījās pēc Dīva. – Manā vietā atbild
Igorš no Ziemeļu kakta. Tātad arī tas neguļ. –
Nav vērts iet, nodaļniek, toč būs kļūda. Jau
pieci glūki, – nu i naksniņa!

Bet ja nu kļūdāmieš mēs, domājot, ka glūks?
Jo kāpēc Dīvs ziņoja „kontakts”? Ja rēgojas,
kareivji saukuši „redzu!” un „pretinieks”, bet
ne jau „kontakts”. Ja nu šoreiz tiešām vilks
ir aitās?

– Sērga, ne mācības. – Skalji nodomāju un
ieslēdzu rācijas mikrofoni. – Bravo divi! Te
Bravo seši. Sakaru pārbaude. Klausos!

Neatbild.

– Bravo divi! Te Bravo seši. Sakaru pārbaude.
Klausos.

Klusums. Paņemu kabatas lukturīti un virs
bandanas uzmaucu formas mīci – marta rīti
nav silti.

– Nodaļniek?! – Atkal Jans.

– Jā, kareivi.

– Lai kas tur būtu, tās ir tikai mācības.

– Saprotams, Jan. Un drīz ausīs gaisma.

– Kurās ausīs? Tavās, vai? Parādi! – Igorš smeļ.
Pavelku malā bandanu un iespīdinu ausī luk-
turīti. Tagad smeļ daudzi, dzirdu arī mūsu
rotu Austru. Rādās, ka nodaļa ir pamodinā-
ta, izeju no telts.

Nakts sērga sākās ar Ēvaldnieku, – tā mēs
saucam rotas datorgalvu Ēvaldu. Viņš dežu-
rēja pāri ar Hugo, bet par pretinieku ziņoja
jau otrajā minūtē. Esot dzirdējis balsis mežā,

tādu kā runāšanu basā, kā draudus. Ar to šīs maiņas patruļa beidzās. Nākamie dežurēja Jans ar Austru. Pēc grafika Austrai būtu jāpatrulē tikai rīta pusē, bet pieteicās tēta vietā, jo leitnants Upe bija tikko iemidzis, kamēr pašai nevienā aci. Okei, esmu komandieris, varēju modināt, bet tas būtu stulbi: viņa taču pieteicās tēta, nevis Jana dēļ, un patruļā nav laika romantikai. Tā šonakt bija vienīgā klusā stunda.

Tos abus nomainīja Igors ar Ernestu. Ernests visus piečakarēja divreiz – abas reizes ziņoja „Redzu!”. Pirmoreiz taisnojās, ka starp kokiem pamanījis Narvesen kiosku, otrreiz – sarkanu līniju, domājās – lodes sliede. Vēl tagad tā viņam rēgojoties acu priekšā. Arī šī maiņa atgriezās teltī, un patruļu grafiks bija spraužams atējā uz naglas. No nodaļas desmit kareivjiem atlikušajām maiņām varēju sabīdīt labi ja trīs lietojamus pārus, bet neviens no sešiem nebija gulējis. Brīvprātīgie nepieteicās, vilkām sērkokļus. Divus nolauztos ieliku pa vidu, izvilka Hugo ar Dīvu, bet viņam, redz, esot kontakts! Cik sen tas noskanēja: pirms nepilnas minūtes vai piecām? Kauja pa šo brīdi var būt jau zaudēta.

Naktīs es laiku skaitu pēc patruļas maiņām, dienā pēc saules, kad tā ir. Kopš saulrieta dežurējušas divpadsmit maiņas, tātad pulkstenim vajadzētu būt septiņi. Nupat mostas rīts, tātad ir seši. Kur pazudusi stunda? Ēvaldnieka patruļa beidzās īsti nesākusies – tur. Daba cilvēkam ir visuzticamākā sabiedrotā.

– Bravo divi, te Bravo seši. Sakaru pārbaude. Klausos! – Mēģinu vēlreiz. – Bravo divi, te Bravo seši. Sakaru pārbaude. Klausos...

Klusums. Tikai mani soļi lauž sērsmu un sūnu zem tās. Lūst kā čipsi: kur uzgulst zābaks, apakšā viss miltos. Pārnodziem sērsmā var nozīmēt nāvi – kur liek kāju, tur āda pušu kā ar žileti, bet savainotai stirnai no vilka neaizbēgt. Ja armijas zābaks te slātu citā sezonā, kad augam pietiek saules un spēka no zemes, noliktu sūnu uz lāpstīņām, bet nesalauztu. Kurš gan no brīvas grības sabrūk? Neviens iepriekš nepaziņo: rīt es kritīšu kaujā, vai aiziešu melnajā, čau! To nokārto apstākļi: sasaldē, izkaltē vai savaino un tad, krakš, spranda pušu!

Cik ilgi jau brienu? Dažreiz pāris soļu ir jūdze, bet jūdze – viens pūtiens. Laiks un telpa nekad nav mērāmi vienādi: pietiek ar sekundes

simtdaļu, lai satiktu savu lodi, bet, kamēr ataug sūna, pat gads nav nekas.

Mežmalā apstājos pirms izeju atklātā laukā. Pļavā sniega vairs nav, arī salna pēc saullēkta pazudis. Otra patruļnieka arī nav, tikai Hugo uz desmitiem kā staltbriedis. Mēģinu saskatīt Dīvu. Aizvārdējies tālu pļavā, sasodīts un nometies guļus. Zemessardzes formai izcila kamuflāža: ja nesakustētos tieši tai brīdī, kad skatījos viņa virzienā, pat nepamanītu. Kontakta pazīmju nav, bet kaut kas tomēr ir noticis, – patruļniekam nebija jābūt pļavā un guļus. Hugo dod zīmes, lai paskatos uz trijiem. Ieraugu sliedi, – Dīvs līdis no meža. Sniegā nedaudz asiņu. Eju pie ievainotā, kūla zem zābakiem nelūst.

Taipusē nosarkst debesis. Šādu skatu dēļ vien bija vērts piedzimt, ir vērts dzīvot, sargāt Tēviju un neizgulēties. Ja es būtu dzejnieks, rakstītu „rīta rasā kaila mostas saule”. Un tas notiek katru dienu, neatkarīgi no mūsu klātesamības, no biržu kursiem, kariem un pandēmijām, neatkarīgi no piedzimšanām un nāvēm, no reliģiju, tehnoloģiju un dzimumidentitātes apvērsumiem, ar ko pārņemti cilvēku prāti. Izredzētie laucinieki – katru rītu var vērot, kā austrumos aust saule. Šodien esmu izredzētais. Bet tā pati saule citur uz zemes šobrīd noriet. Vēl viena zīme, ka laiks ir relatīvs, – absolūtā patiesība ir tikai austošā saule. Aust. Austrumi. Austrā. Redz, kā cēlies viņas vārds! Kāpēc man tas likās vecmodīgs? Rīta rasā kaila mostas kareive Austrā. Un dzeja pagalam.

Atskatos. Netālu no Hugo mīdās Igors ar leitnantu Upi, – gaida manu komandu sākt nakts pēdējo patruļu. Igors fotogrāfē sarmas zīmējumus pērnajā zālē – pret austras debesīm būs smukas bildes. Rītausmās mums te visi ir dzejnieki. Austras saule kailumu slēpj zālē... Ja izrunā zālē, dzeja pagalam.

Pagājušajā rudenī zvēresta došanas ceremonijā jauniņo ierinda bija nostādīta štāba aktu zāles malā. Bataljona komandieris alfabēta secībā izsauca topošo kareivju vārdus un nevarēja sadzirdēt tieši viņas „Es”. „Austrā Upe!” – viņš izsauca pirmoreiz, un varu derēt, ka visi vecie kareivji iedomājās Zemessardzes veterānu, leitnantu Upi – ja nu radienieks? „Es,” – atsaucās blāva balss, un arī es to nesadzirdētu, ja nesēdētu pāris metru attālu. Leitnants saķēra pieri, tātad nav vis uzvārdu sakritība. „Austrā Upe!” – komandie-

ris sauca vēlreiz. „Es” – otrs mēģinājums atgādināja skudras čukstu, un reizē ar simtiem citu zemessargu arī es trenēti neuzkrītoši pavēros pa kreisi. Uz vienpadsmitiem grīdas dēļus pētīja balerīnas auguma meitene gandrīz balti matiem tāpat kā leitnantam un tīru kā ābelzieds ādu, kas it kā izgaismojās no saules zem plakstiem. Skais-ta. „Austra Upe!” – no skatuves sauca trešo-reiz, un smalkais augums tikko jaušami sa-guma nesamērīgi lielā formastērpa krokās, atskārmē, ka leitnanta meita visa bataljona acīs kļuvusi par vārguli, pirms sevi pierādījusi kaujas laukā. „Es” – atbildēju jauniesauktās vietā. Kareive Austra pacēla acis, lai notver-tu, kurš to teica, taču viss, ko viņa varēja redzēt, bija veco buku profili, kas nesatricinā-mā mierā skatījās uz skatuvi. Upe juniore vēl nezināja, ka šajā saimē cits citu neizdod, un neviens – pat neviens no tiem, kas uz skatu-ves – nav drošs, kurā situācijā sev par pār-steigumu izrādīsies varonis un kurā piemīzīs bikses. „Dīvs Virza!” – bataljona komandie-ri turpināja. „Es!” – zālē nodunēja karavīra cienīga atbilde.

Tagad kareivis Virza guļ uz vēdera slapjā kūlā, galvu ieslēpis rokās un elso. Nevienam te nav jāpierāda, ka tā stunda patruļā velkas kā ērce pa miesu. Liekas, sen jābūt maiņai, bet ieskaties pulkstenī – pagājušas tikai padsmīt minūtes! Laika izjūta pazūd sasprindzinātajā redzē un nospriegotajā, daždien nosalušajā un caurmirkušajā miesā. Rēgojas visiem. Ja nāk miegs – vienmēr. Šonakt, re, vienam bija kiosks mežā! Riebigāks par ērci uz miesas ir vienīgi brīdis, kad saldākajā miegā kāds tevi rausta aiz kājas un skaļi čukst: „Maiņa!” Tā-pēc Austra aizgāja tēta vietā, un es kādreiz iešu viņas vietā. Dīvam nebija izvēles.

Viņš nepamana, ka esmu pienācis. No murpuses tādā brīdī uzrunāt nedrīkst. Nostā-jos blakus. Nereaģē. Pieskaros plecam, Dīvs iztrūkstas.

– Uz divpadsmit! – Sērsnas sagraizīta plauksta drebina virzienu tieši priekšā. – Divpadsmit! Divpadsmit! – Bravo divi raud kā bērns. Citu ievainojumu nav, ierocis vietā, kontakta nav bijis.

– Nekā tur nav, Dīv. Saņemies! – Raidu pui-šiem mežmalā zīmes, ka jāpārņem maiņa. – Dīv, tās ir tikai mācības. Neviena nav. Pa-cel galvu, paskaties uz divpadsmitiem, sau-

le aust... Celies, Bravo divi, dzirdi? Ejam uz bāzi!

Dīvs tiek četrpāpus, bet piere spiežas piepuņ-ķotajā kūlā. Palīdzu piecelties. Sejā zāles un asiņu nospiedumi. Uzgrīžam muguru jau-nas dienas saulei un vedu biedru pāri pļavai uz telti. Pie ieejas mūs sagaida Hugo. Noņe-mu Dīvam no pleca ieroci, viņš atļauj, un tā ir baisa zīme.

Jans galvu nepacēlis stūķē apvalkā guļam-maisu: – Nu, kas uzbruka? Narvesens vai sar-kanā līnija? – No tāda smaida dusmas laižas kā velns no krusta. Hugo nokrekšķina, Jans paskatās šurp un apdziest. – Baltajā? – Viņš čukst un nomēra mini dozu starp rādītāju un īkšķi.

– Melnajā. – Rādu pilnu sprīdi. – Būs jāsūta mājās vai... uz slimnīcu. – Es nečukstu. Nav vajadzības, jo Dīvs ir ciet, neķer. Puiši novēr-šas – biedrs melnajā nav nekāds patīkamais skats.

– Vai ir jautājumi, Bravo divi? – Mēģinu ar kontrolfrāzi. Atgriešanās drošībā parasti at-sit vaļā vai vismaz baltajā.

Dīvs zemu paklanās: – Vai drīkst nosvērties?

Man sāk raustīties plakstiņš, to droši vien redz visi.

– Slimnīca. – Čukst Austra tikpat klusā izbī-lī, kā savā zvēresta došanas ceremonijā, un es pamanu, ka viņas lūpu āda ir pārdabiski skaista. Kā visgaišākie ceriņi.

Jans piedāvā sarullēt Austras guļammaisu, viņa purina galvu. Saudzīgi noslauka Dīva seju, ievīsta savainotās plaukstas divielī un palūdz, lai pasniedzu aptieciņu.

Kaut kur citur uz zemes pamostas nakts.

* * *

Savu līniju ieraudzīju, braucot mājās no mā-cībām. Gribēju čurāt un pateicu to vadības blokam. Auto iegrieza sen nebraukta un ne-staigāta meža ceļa galā. Knapi samanāmās rises vēl klāja sniega paliekas. Kādu brīdi nesapratu, kas te ir citādi, kāpēc mežs ne-izskatās kā visas pārējās kokmateriāla fabri-kas? Šis nebija bezgalīgi rūtains, copy/paste stumbriem un biezu skuju kārtu zem kājām, kam cauri neizspraucas ne zāles stiebrīņš. Nespēju noticēt, ka tas varētu būt agrīnais

– dabiskais mežs, kādu vēl atcerējās mani vecāki, un par kādiem stāstīja pasniedzēji, kad studēju veterinārmedicīnu. Tāds, kurā aug sēnes un ogas, dzīvo zvēri un ligzdo putni.

Aizpogāju siksnu un paņēmu ierīci – gribēju šo vietu holografēt un noglabāt savā infoblokā, parādīt Austrai. Kad pacēlu acis, lai fiksētu vizualizāciju, viņa bija man priekšā saules pinuma augstumā. Tieši tāda kā baumoja – tieva un taisna kā zīmuļa serdenis, spilgta kā lāzera stars. Sarkana kā šāviens, sliede tumsā. Tā nebija bezgalīga, kā biju iztēlojies. Tieši tik gara, cik plati varu atplest rokas jeb kur beigtos manas pēdas, ja nosēstos špagatā. Tieši tādā attālumā, lai par mata tiesu nevarētu to aizsniegt ne ar izstieptu roku, ne kāju. Līdzko izkustējos, Līnija kustējās līdzī. Es pietupos – viņa arī. Spēru soli uz priekšu – līnija arī. Spēru divus, trīs, četrus. Apstājos, pagriežos, pietupos, palecos – līnija tāpat. Itin kā izgaismotos no nesošas spuldzes manā saules pinumā. Nez cik tālu jau biju iemaldījies savādajā mežā, neaptverot, ka nevis es sekoju Līnijai, bet tā attālinās no manis. Jo tālāk gāju, jo ceļš kļuva grūtāk samanāms. Vietām tam pāri gūlās zemi krūmu zari un pārkrituši koki, bet vecas zāles kāti sniedzās pāri ceļiem.

Ceļš nemanot bija pārvērties takā, līdz arī tā izbeidzās gadiem nepļautas pļavas priekšā. Starp deviņiem un vienpadsmitiem pļavu norobežoja staltu egļu ierinda – kāds reiz tās ir stādījis. Gribēju zināt, ko piesedz egļu muguras, gāju izlūkos. Metru pusotru aiz stumbriem atklājās bīstami stāva krauja, lejā – šaura un strauja, bet rādās – dziļa upe. Kad tuvojos kraujas malai, Līnija virs bezdibeņa sāka ritmiski raustīties. Tātad tā mani brīdina, tai sīkaļai ir intelekts! Pats taču saprotu, ka spert soli tālāk būtu bīstami, es netaisījos to darīt. Varbūt SL nolasa domas, izvērtē situāciju un brīdina – trīs vienā? Kas notiktu, ja es tomēr spertu to soli? Pie joda! Negribu būt pirmais, kurš to pārbauda!

Nolēmu izpīpēt, vai vēl kādam ir Līnija. Ja nu Dīvs bija pirmais, bet es otrais cilvēks pasaulē? Izsaucu Igoru. „Neiedomājies, nodaļniek, ka esi ultra svarīgs!” – viņš pārtrauca savienojumu. Taisnība: esmu tieši tik svarīgs un tikpat mazsvarīgs, kā visi citi uz pasaules. No manām komandām mācībās pasaulē nemainās itin nekas, bet īstu kauju nav bijis. Kontaktkarš nav vajadzīgs, – visu izdara ik pa lai-

kam palaistās epidēmijas. Mēs esam trenēti pašizkūstošu konteineru neitralizēšanai savā vai to nogādāšanai ienaidnieka nometnē. Ienaidnieks vienmēr ir lielvara, ko neviens nezina ne sejā, ne vārdā. Varbūt kāds no viņiem ir Igors, varbūt leitnants Upe vai Austrā, tava māte vai brālis... Ikviens jau ar nākamo ieelpu var izrādīties kāds no viņiem, un „gribu-negribu” te neeksistē. Tas, kura termiņš beidzas, izvēlas nākamo, bet nākamais nekad neuzzina, kurš un kāpēc savā vietā lika tieši tevi. Ja par to domā, var aiziet melnajā. Iespaidot lielvaru var vienīgi liekot ciest civilaļģiem, jo starp tiem agri vai vēl izrādīsies lielvaras tuvinieki, ja veicas – arī paši. Uz neziņu un neuzticību balstās šīs valsts stabilitāte.

Sarunā ar brāli dzirdēju tikai katru ceturto vārdu, bilde projicējās kā no pagājušā gadsimta. Viņš smējās, stāstīja kaut ko ikdienišķu... Atvienoju – viņam Līnijas nav. Izsaucu kareivi Austru, pajautāju, kā turas pēc negulētās nakts. Drīz būšot okei. Ar tēti mēģinājuši noskalot Diva ainu ar glāzi brendija, bet abiem noripojis kā pīlei ūdens. Holografējuši 360D lomsīzētu, – Austrā izvēlējusies ķīlnieka lomu, kas no visiem varētu būt tētis – vēl nav izkodusi, bet parasti viņa uzminot pirmā. Šobrīd ķīlnieks sēžot krātiņā kopā ar panteru, abiem ir acu kontakts, bet Austrai klēpī ierāpies Šots – viņu kaķis, jā mēģina izglābt vismaz to, jautāja, kādu taktiku izvēlētos es. Teicu, ka nespēlēju lomsīzētus, un pasmejās, ka pēc visa, kas notika mācībās un pēc tam, arī man derētu iedzert, bet blašķē ir tikai latvju šņabis – tik sūdiģs, ka labāk atturēšos. Gribēju, lai viņa sadzird manu „pēc tam”, – lai pajautā, kas notika „pēc tam” – pēc mācībām, un es izstāstītu par mežu un SL. Bet Austrā smēja: „ledzer ienaidnieka šņabi!” Ne vārda, ka starp viņu un panteru kaut kas būtu.

Devāmies tālāk – es un mana Sarkanā Līnija. Krūmi, ko egļu ierindas galā biju pamanījis jau pa gabalu, izrādījās pārauguši ceriņi un jasmīni, aiz tiem pēkšņi atklājās māja. Pirms Milenium celta divstāvu koka ēka uz akmens pamatiem, ar augstu bēniņu stāvu un plašu mansardu. Mēģinot nekāpt sniegā, kur tas vēl bija, izstaigāju pagalmu un vientulībā nosirmojušo ābeldārzu. Līdzās dzīvojamai mājai tīri labi turējās pāris saimniecības ēku – kūts ar šķūni, garāža, pirts. Visām veseli logu stikli. Guļbaļķu salaidumi ēku stūros skaisti, kā rūpīgi sapīta bize, – saimniekiem bijis izcils namdaris, pat Brīvdabas muzejā nav tādu

pinumu. Parādes durvju priekšā vēl saskatāmas laukakmeņiem apliktas puķu dobes. Ārpus tām zied sniegpulkstenītes un kapu mētras. Ja zāle gadu kārtās negultu arī uz sliekšņa un suņu būdā, es domātu, ka iemītnieki te nav varējuši atbraukt tikai pagājušajā vasarā. Bet kaut kas lika noprast, ka ļoti sen.

Atcerējos par Līniju tikai, kad ienāca prātā doma ieiet mājā. Neļaus – domāju un liku kāju uz mūra sliekšņa. Līnija bija rāma. Pieskāros rokturim – nekādu brīdinājumu. Durvis izrādījās aizslēgtas, kā gadsimta sākumā. Pacēlu sūnām un lapām apauguša kājslauķa stūri kopā ar zemes oderi. Atslēga tiešām gulēja piesalusi sliekšnim, bet zemes kārtā, kas pacēlās līdz ar kājslauķi, palika tās nospiedums – kaut ņem un realizē dublikātu! Nepieskāries atslēgai, devos prom.

* * *

Domāju par šīm mājām vēl biežāk nekā par Austru. Cīnījos ar vilinājumu atrast to vietu 360D kartē, izpētīt apkārtni, tuvākos kaimiņus, uzzināt, vai māja nav pārdošanas reģistros, taču es to nedarīju, jo Līnija vienmēr bija man priekšā. Starp mums bija ierīce vai infobloks, ēdiens vai izlietne, grāmata, ko lasu, vai preces, ko ievietoju „pirkt” līnijā. Ja es biju piedzimšana, tad Līnija – nāve, bet viss, kas starp mums – trešā neizbēgamība, kas tuvināja mani nenovēršamai bojāejai. Tā es to sajutu.

Pārtraucu vispār lietot infobloku, jo tā sasadītā Līnija noteikti piefiksē manus meklējumus un kādreiz to izmantos savā labā. Dzīvojot bez infobloka, uzradās jūra brīva laika. Izprātoju desmitiem iemeslu, kāpēc šīs mājas ir pamestas, taču visi mani pieņēmumi likās aplami. Sāku fantazēt mājas vārdu, galu galā nodēvēju tās par „Ilgām”. Kad ilgas kļuva tik spēcīgas, ka aizmiglu un modos ar domām par „Ilgām”, sēdos mašīnā un braucu. □

Skats uz Dainas Dagnijas darbu izstādi Latvijas Nacionālā mākslas muzejā otrā stāva labā spārnā š.g. 04.VI - 19.IX

Elita Ansonē

„TU GLEZNO TIKPAT LABI KĀ VĪRIETIS!”

Dainas Dagnijas māksla feminisma kontekstā

Pieminot 2019. gadā mūžībā devušos latviešu mākslinieci Dainu Dagniju (1937-2019), Latvijas Nacionālais mākslas muzejs izveidoja izstādi, kura fokusējas uz Amerikas periodā radītajiem darbiem no 1968. līdz 2000. gadam. Kā zināms, Daina Dagnija lielāko mūža daļu nodzīvoja trimdā – pēc Otrā pasaules kara Vācijas bēgļu nometnēs, no 1951. gada ASV, bet mūža otrajā pusē, 2001. gadā, viņa bija viena no tiem trimdiniekiem, kas nolēma atgriezties savā dzimtenē Latvijā.

Daina Dagnija ir atstājusi nozīmīgu mākslas mantojumu, kura vitalitāte un aktualitāte nav zudusi arī šodien. Retrospekcija ir reize, kad izvērtēt mākslinieces darbību ilgākā laika periodā un novērtēt viņas drosmīgo un spilgtu devumu mākslā. Dagnijas daiļrade risinājusies sešdesmit gadu garumā, jau kopš 50. gadu beigām, un tā ietver vairākus periodus. Mākslinieces gaitu pašā sākumā, pēc studiju pabeigšanas Šonāra mākslas institūtā (Chouinard Art Institute) Losandželosā, viņa sāka kā abstraktā ekspresioniste, un abstrakto ekspresionismu vienmēr uzsvēra kā savas mākslas pamatu. Tomēr Dagnijas interese par cilvēku vedināja pievērsties figuratīvam attēlojumam. Tas notika 60. gadu pirmajā pusē Okinavā, kurp viņa bija devusies līdzī vīram Jurim Krūmiņam militārajā dienestā. Eksotiskās Japānas salas iedzīvotāju sadzīves un dabas vērojuma tapa Okinavas perioda kolekcija figuratīva ekspresionisma virzienā, ieturēta postimpresionisma glezniecībai radniecīgā koloristikā. Atgriežoties Savienotajās valstīs, 60. gadu vidū Dagnijas stils mainījās, tas izveidojās figuratīvi reālistisks ar popārtā stilistiskajām iezīmēm un opārtiskiem krāsu vibrācijas efektiem. Dagnijas glezniecībā galvenais tēlojuma objekts ir cilvēks, visbiežāk sievietē, gleznota gandrīz dabiskā augumā, frontāli tieši. Figūras konturētas ar precīzu biezu līniju, plakātiski intensīvās krāsās, un tīru pretkrāsu salikumi rada opārtiski vibrējošu efektu. Šis dominējošais Dagnijas mākslas paņē-

miens izpaudās no 60. gadu otrās puses, 70. un 80. gados. Emocionālu kāpinājumu 80. gadu darbos Dagnija panāca, sintezējot arī neoekspresionistiskus paņēmienus un attīstot sievietes ķermeņa ekspresīvas deformācijas. Izstāde Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā aptver vairāk nekā trīs desmitgades, tomēr neietver visus mākslinieces stilistiskos un saturiskos periodus. Izstādes fokuss ir feminisma otrā viļņa notikumi ASV, kā arī sešdesmito gadu politiskā aktīvisma nokaitētais laiks, kad cilvēktiesību kustība, pretkara protesti un ekoloģiskā atmoda ietekmēja globālos procesus. Izstāde atklāj, kā Daina Dagnija, emocionāli manifestējot savu personisko sievietes, mātes un mākslinieces pieredzi, feminisma izvirzītajiem jautājumiem pievērsusies pirms piecdesmit, četrdesmit un trīsdesmit gadiem. Šāda izstādes ievirze izvēlēta, jo šobrīd Latvijā, vairāk nekā jebkad agrāk, tiek pievērstā uzmanība dzimtes studijām.

Izstādes nosaukumā ietvertā dzimumdiskriminējošā „uzslava”: „Tu glezno tikpat labi kā vīrietis!”, kas, kā māksliniece stāstīja, reiz tikusi veltīta viņas glezniecībai, izvēlēta, lai provocētu feministisku diskusiju. Vai sievietes māksla nevar būt gana laba? 1971. gadā mākslas zinātniece Linda Nohlina (Linda Nochlin) *ARTnews* publicēja rakstu: „Kāpēc nav bijis izcilu māksliniecību?” („Why Have There Been No Great Women Artists?”). Šis raksts feminisma polemikai pievērsās nevis no emocionāli personiskām, psiholoģiskām un subjektīvām pozīcijām, kā tas nereti izpaudās feminisma demonstrācijās 20. gs. 60. gadu beigās, bet gan veica vēsturisku analīzi balto vīriešu rakstītājam mākslas vēsturei. Nohlina aicināja pievērst uzmanību iepriekšējos gadsimtos marginalizētajām sievietēm māksliniecēm, lai atbilde uz vienkārši izvirzīto jautājumu neskanētu tikpat vienkāršoti, proti, ka sievietes nav spējīgas uz izcilību mākslā. Šis raksts norādīja virzienu, ka līdztekus vīriešu vēsturei (*his-story*), jāraksta arī sieviešu vēsture – *her-story*. Latvijā Daina Dagnija intervijās bieži tika izvaicāta par dzīvi ASV, un viņai bija svarīgi uzsvērt, cik grūti sievietei, mātei un māksliniecei, pie tam vēl imigrantei, bija ielauzties mākslas pasaulē. Sieviete Dainas Dagnijas mākslas naratīvā vienmēr ieņēmusi vissvarīgāko vietu. No sepiņdesmito gadu vidus viņa piedalījies sieviešu mākslas izstādēs, kurās sievietes runā par sievietēm, kā arī daudzas savas perso-

Daina Dagnija. *Kliedziens*. Eļļa uz audeklu. 188 × 167 cm. 1986. g.

Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcija

nālizstādes veltījusi tieši sievietes tēmai. Viņa bijusi Sieviešu mākslas savienības (*Woman's Caucus for the Arts*) rīkoto izstāžu un akciju dalībniece.

Feminisma vēstures stāstījumā nozīmīgs ir Dagnijas darbs *Miss America 1922* (1969), kurā attēlotas pirmā „Miss America” konkursa četras finālistes. Glezna radās pēc 1968. gadā Ņujorkas radikālo sieviešu grupas – cilvēciskību, jauno kreiso un pretkara kustības aktivistu – sarīkotas protesta demonstrācijas pret „Miss America” konkursiem Atlantiksitijā. Demonstrācijas saskaņojuma vēstulē Atlantiksitijas mēram dzejniece Robina Morgane rakstīja: „Demonstrācijas mērķis ir protestēt pret ‘Miss America’ konkursu, kas demonstrē sieviešu tēlu, kuru daudzas amerikāņu sievietes uzskata par neveiksmīgu: uzsverot ķermeņi nevis smadzenes, jaunību nevis briedumu, komerciju nevis cilvēcīgumu”.¹ Šī protesta demonstrācija izraisīja eksplozīvu efektu feminisma kustības otrajam vilnim. Un tieši šī notikuma iespaidā Daina Dagnija uzgleznoja *Miss America 1922* (1969) – četras ASV pirmā skaistuma konkursa dalībnieces. Zinot, ka Dagnija saviem darbiem nereti izmantoja fotogrāfijas, taču viņas arhīvā tādas nav, pēc neskaitāmu 1922. gada „Miss America” konkursa attēlu caurlūkošanas tīmeklī, vienā 2021. gada deviņu dalībnieču uzņēmumā sazīmēju, ka māksliniece gleznā izvēlējusies izkadrēt četras vidū stāvošās, taču pati *Miss America 1922*, palikusi ārpus kadra, tātad gleznotas ir zaudētājas. Nedaudz galvu jauc fakts, ka attēlotā fotogrāfija ir 2021. gada konkursam, bet glezna saucas *Miss America 1922* (kā saprotu, kronētā „Miss” savu kroni nes visu nākošo gadu).

Aiz Dainas Dagnijas gleznotajiem efektīgajiem un harizmātiskajiem sieviešu tēliem paveras arī politiski stāsti. Pilsoņu līdztiesības karos risinājās kaismīgas sadursmes starp liberālās un konservatīvās politikas piekritējiem. Aktīvistes gāja demonstrācijās, politikas uzstājās ar argumentētām runām, notika akcijas un protesti kā par, tā pret. Par cilvēcībām un Labojumiem par vienlīdzīgām tiesībām („Equal Rights Amendment” – ERA) ASV konstitūcijā aktīvi cīnījās juriste un tiesnese Marta Raita Grifita (Martha Wright Griffiths, 1912–2003). Viņu mēdz dēvēt par

¹ https://library.duke.edu/digitalcollections/sizes/wlmpc_maddc01002_maddc010020010/

„ERA māti” („Mother of the ERA”). Iespējams, ka tieši viņu kā spēkeri, gatavu runas teikšanai, Daina Dagnija ir attēlojusi gleznā *Oratore* (1969).

Dagnija gleznojusi arī kreisi noskaņoto amerikāņu dziedātāju, aktrisi, dejotāju, dziesmu autori, un arī 1966. gada ASV televīzijas seriāla „Betmens” kaķsievieta Ērtu Kitu (Eartha Kitt, 1927–2008). Kita bija daudzu sociālu jautājumu aktiviste, 50.–60. gados veicināja attīstības iespējas jauniešiem no nelabvēlīgiem sociālajiem slāņiem, bija Starptautiskās sieviešu līgas Mieram un brīvībai (Women's International League for Peace and Freedom) dalībniece, miera kustības atbalstītāja, vēlākos gados LGBT civiltiesību aizstāve, viendzimuma laulību atbalstītāja. Kitu Daina Dagnija uzgleznoja 1968. gadā, kad Kita nokļuva ASV valdības nevēlamo personu sarakstā, jo Baltajā namā prezidenta kundzes Lēdijas Bērdas Džonsones rīkotajās pusdienās bija publiski paudusi savus uzskatus pret Vjetnamas karu. Prezidenta kundze pusdienās bija aicinājusi sabiedrībā pazīstamas dāmas, lai pārspriestu idejas, ko sievietes varētu darīt, lai mazinātu jauniešu noziedzību. Smalkajās pusdienās ticis smalki ēsts, runāts par niekiem, tikai ne par galvenajām problēmām. Kad pienākusi Kitas kārtā uzstāties, viņa norādīja, ka galvenais nemieru cēlonis ir Vjetnamas karš, ka jaunieši protestē, jo nevēlas doties karā. Uzdrīkstēšanās konfrontēties ar Baltā nama politiku Kitai maksāja karjeru, viņa nekavējoties nokļuva ASV valdības nevēlamo personu sarakstā un viņa uz desmit gadiem pameta ASV. Lai arī Dagnijas gleznā Kitas tēls ņemts no kādas izrādes vai koncerta, ar Kitas priekšnesumiem raksturīgu atvērtu un paceltu roku žestu, tomēr gleznas darināšanas gads, 1968, atver jautājumu, vai tās rašanos inspirēja skandāls Baltajā namā?

Izstādes atslēgas vārds ir arī „sešdesmitie” – seismisku satricinājumu laiks visā pasaulē, šis laiks sakrita ar Dainas Dagnijas radošo uzplaukumu, māksliniece reaģēja uz sava laika aktualitātēm, piedalījās kultūras dzīvē, labprāt apmeklēja mūzikas izrādes. Dagnijas glezna *Hair* (1971–1972) tapa pēc hipiju kontrkultūras un seksuālās revolūcijas kulta rokmūzikla „Mati” (*Hair: The American Tribal Love-Rock Musical*, 1967) noskatīšanās, kas pirmizrādi Brodvejā piedzīvoja 1968. gadā. Izrāde manifestēja 60. gadu laikme-

ta garu – hipiju kontrkultūru un nostāšanos pret mietpilsoniskām vērtībām. Izrādes hiti soli pa solim izdziedāja jauniešu dzīvē ienākušās problēmas – iesaukšanu Vjetnamas karā, brīvo mīlestību, psihedēlisko pieredzi, multikulturālismu, dažādu rasu kopienu ielu dzīvi, garo matu kultu un Jaunā laikmeta (New Age), proti, Ūdensvīra (Aquarius) laikmeta kā miera un mīlestības ēras gaidas. Tomēr tā bija arī politiska izrāde.

Vēl viens fenomens, kas radās 60./70. gadu mijā, bija ekoloģiskās kustības dzimšana. Gleznu *Zemes diena* (1971) Daina Dagnija uzgleznoja pēc iespaida no grandiozās manifestācijas 1970. gada 22. aprīlī, kad vides aktivisti pirmo reizi sarīkoja Zemes dienu, kas kļuva par jaunās globālās ekoloģiskās kustības sākumu. Gleznā attēlotais skats – māte stumj savu mazo bērnu ratiņos, un abi ir gāzmaskās – noskatīts tieši šajā demonstrācijā. Filozofija, kas dzima kopā ar zaļo kustību, vēlāko gadu Dagnijas darbos izrādījās ne mazāk svarīga kā feministiskā, un abām saplūstot, astoņdesmitajos attīstījās ekofeminisma virzienā. Ticība Zemei kā dzīvai būtnei Dagnijas mākslā transformējās sava veida dabas reliģijā, kas vēlāk parādījās ekofeministiskos dabas mistērijām veltītos ciklos – „Senču ezeri” (1987-1995), „Radīšana un evolūcija” (1985-2013) un „Dabas spēki” (1996-2013).

Pāreja uz ekofeminismu Dagnijas mākslā redzama divpadsmit gleznu ciklā „Sieviete un gov” (1982-1985). Šīs sērijas pirmā glezna Dagnijai parādījusies kā vīzija, un pirmajai sekojušas arī nākošās, vedot cauri dzimšanas un nāves ritējumam. Intuitīvismā balstītais cikla aizsākums vedina atsaukties uz Junga analītiskās psiholoģijas idejām par arheotipiem un kolektīvo bezapziņu. Tomēr gleznas ir arī ļoti personiskas, tās ir ķermeniskas, par sievieti kā bērna iznēsātāju, dzemdētāju un barotāju, tās pievēršas izjūtām par sevi kā sievieti, kā māti, par savu bērnu, par cilvēka stāvokli pasaulē, par nedrošību un sāpēm, par mierinājumu un apskaidrību. Ekofeminisma mākslā tiek analizētas cilvēka un dabas attiecības no dzimuma koncepta viedokļa, parādās interese par sievieti un mitoloģiju, sievieti un reliģiju. Īpaši senajās panteisma reliģijās dažkārt tiek paustas paralēles starp dabas un sievietes apspiestību. Feminisma mākslā izpaužas arī sieviešu viktimi-

zācijas idejas. Ar ekspresīvu spēku un feministiski demonstratīvi tās manifestējas gleznās *Kliedziens* (ap 1986), *Baltā līnija* (1987), *Mēdeja* (1992), *Sievietes spēks* (1993), *Lava* (1993) – šie darbi fokusējas uz bioloģisko, izceļ dzemdi, vēderu, krūtis, vagīnu, menstruālo ciklu.

No 70. gadu feminisma izauga atzars – Dievietes kustība (Goddess movement). Tā saucās ar feminisma centieniem runāt par sieviešu vēsturi kā alternatīvu vispārējai vēsturei. Dievietes kustību iedvesmoja lietuviešu izcelsmes amerikāņu arheoloģes un antropoloģes Marijas Gimbutienes (Marija Gimbutienė, 1921-1994) 1974. gadā iznākusi grāmata *Vecās Eiropas dievi un dievietes 7000–3500 gadu pirms mūsu ēras. Mīti, leģendas un kulta tēli*.² Gimbutiene secināja, ka pirmsvēstures periodā Eiropā pastāvējusi matriarhāta civilizācija, kurā tika pielūgtas sieviešu kārtas dievības. Dievietes kustība meklēja saknes senatnē un pasaules tautu mitoloģijā. Saistībā ar mitoloģiju Dainas Dagnijas mākslā notika pakāpeniska transformācija, sievietes ķermenis tika abstrahēts, vizuāli pārveidots par mandalu, kurā saplūda pasaules tautu mantojums, Dabas un sinkrētu garīgu ticējumu sintēze. Darbi, kuros fokuss bija uz vēderu, dzemdi, nabu, krūtīm, arvien vairāk kļuva par ornamentālām sistēmām, kurās tika integrēta pasaules kultūru simbolika – indiāņu, baltu, hinduisma u.c. Sievietes vēders – sava veida sfēra – pārtapa par kvaziuniversālu mandalu, tādu kā kosmosu, īpaši ekofeministisko darbu ciklā „Senču ezeri”, no kura izstādē eksponēts *Zemes māte*, *Veļu māte* (1995), kurā redzam spirāli, kas tiecas Visuma bezgalībā, rosinot domas par pasaules dzimšanas, nāves un atdzimšanas ciklu.

Dr. Art. Elita Ansonē (1964) ir mākslas zinātniece, Mākslinieku savienības dalībniece kopš 1997. gada, Latvijas Nacionālā Mākslas muzeja Kolekciju un zinātniskās izpētes nodaļas ARSENĀLS vadītāja. Mākslas zinātni studējusi LMA. 20. gs. 80. gados pievērsusies mākslas kritikai. Izstāžu kūrēšanas prakse un mākslas pētniecības lauks - 20. un nupat kā uzsāktais 21. gadsimts.

² Marija Gimbutas. *The Gods and Goddesses of Old Europe, 7000 to 3500 BC: Myths, Legends and Cult Images*. London: Thames and Hudson. – 1974.

Daina Dagnija. *Mēdeja. Eļļa uz audekla*. 168 × 127 cm. 1992. g.

Rolanda Krūmiņa kolekcija Valda Ošiņa foto

Baiba Magdalena Eglīte

PAR VITU VALDMANI

Ar keramiķi Vitu Valdmani (1966) pirmoreiz sastapos un iepazīnos gadus (ak, Dievs!) 20 atpakaļ izstādē Cēsīs, kurā jaunā māksliniece satricināja ar saviem stāstiem mālā par putniem.

20 gadi aizjoņojuši, katram ar savu ātrumu, un kādā sestdienas rītā plkst. 6'os eju uz autobusa pieturu, lai brauktu uz Limbažiem, kur Vita mani gaidīs, lai aizvestu uz savām mājām Liepupē. Esmu iepriekš brīdināta par pieticīgiem dzīves apstākļiem, par smagiem dubļiem uz lauku ceļiem, par suneni Mari, kas vētraini izrādīs savu prieku. Tas viss mani pārsteidz un nepārsteidz, bet baidīt ne pavissam nebaida.

Un tā esmu Vitas mājās. Celtas 1924. gadā un sen mantotas no kādreizēja „Neibādes” bocmaņa. Kaimiņu suns Sakurs un Mare sacenšas par tiesībām saņemt kādu lieku glāstu, bet mājas saimniece, ko atceros kā lielu trauslu bērnu ar milzīgām jautājošām acīm,

ir pārvērtusies par sīkstu lauku darba rūķi. Acis gan palikušas tās pašas.

Vitai aiz muguras palikuši skolas gadi RLMV¹, mākslas akadēmijas keramikas nodaļa, Pētera Martinsona meistarklase, Ķīpsalas keramiķu darbnīca, desmitiem personālās un grupu izstādes dažādās Latvijas vietās, visās Baltijas un Skandināvijas valstīs, Vācijā, Spānijā, Krievijā, Šveicē, simpoziji, mākslinieka darbs vairākās animācijas filmās, pedagoga darbs Bolderājas mākslas skolā. Un tuvinieku aiziešana.

„Vienmēr ģimenē biju sīkais. Nu, tu jau nevarēsi... Bet beigu beigās nācās vienai pašai uzņemties vezuma vilkšanu, pārcelties no Rīgas, ieauģt dabas vidū. Viegli nav.”

Tepat līdzās ir mežs, kur ļauts labi justies jebkurai dzīvībai, te brāja celtā pirts un stādītais kadiķkoks, ap lielo ozolu saaugusi jaunuļu birtala, kaimiņonkuļa uzartais labības lauks, skaldīšanai savestie malkas bluķi, māja, kas pa laikam nopūšas, ierukšķas un iečkostas, un elektriskā keramikas krāns, kuru dedzinot, ūdeni kafijas krūzei jāuzvāra uz plīts, un ūdens akā... Bet kad jautāju, vai esi bagāta, Vita atbild apstiprinoši. Viņai pieder pasaule.

¹ Rīgas lietiskās mākslas vidusskola

Robinsons. 17×14×11 cm. 2018

Pērļuputns. 22×13×10 cm. 2018

Putni, kukaiņi, sēnes, bez vārdiem runājošā dabas dzīve ir Vitas mākslas valstība. Galvenokārt jau putni. Vita absolūti neapdzied un neapjūsmo krāšņas spalvas, formu vai lidojuma daudzveidību. Precīzi noteikt viņas radīto putnu sugu piederību diezgan grūti izdosies. Šie putni ir izšķīlušies no cilvēku modificētām olām un savulaik atnākuši pie mākslinieces līdz ar dalību izstādē „Ligzda”. Vita stāsta, ka toreiz viņu emocionāli spēcīgi ietekmējusi Kusto ekoloģiskā brīdinājuma filmas kadri par baklāniem, kuriem piesārņojuma dēļ deformējas knābji.

Bet kad otrā dienā pašai ceplī piedzimis putns ar sagriezušos knābi, auksti šermuļi pārskrējuši pa kauliem...

Un laikam tādēļ Vitas putni ir runājoši. Neskaidrot gribosi. Kāpēc viņi ir tādi? Kāpēc? Ar lielām spēcīgām plēsoņu kājām. Pat pingvīniņam tādas piešķirtas. Ar cilvēka skatienu. Ar smagu ķermeni un nevarīgiem spārniem. Un bez spalvām.

„Šis ir mans pirmais, un vienīgais ērms, ko patiesi esmu noskatījusi no fotogrāfijas grāmatā”, saka Vita, noņemot no plaukta jocīgi uz dibena sēdošu putnu, ar paklausīgi sakrustotām neveiklām, sačervelējušām ķepām,

gudrām, kontaktu meklējošām acīm un izaicinoši izslietu cekulu. Noteikt viņa sugas piederību nemaz tik vienkārši nav. Dzērvju mazulis, kas drīzāk atgādina naivu, paklausīgu cilvēkbērnu, kurš tomēr uzdrošinās vecākiem uzdot grūti atbildamus jautājumus.

Paradoksāli, cik runājošs un dzīvs var būt mugurkauls, ķepas, galvas pagrieziens, spalvu cekuls! Divdesmit gadu atpakaļ Vitas putnos varēja saskatīt iekšēju radniecību ar akmens laikmeta radījumu nospiedumiem fosilijās, ko pastiprināja arī izvēlētais materiāls – akmens masa. Smagnējais baltais māls pieprasa savu apdedzināšanas režīmu, dod arī savu īpatnēju nokrāsu ar dažādām variācijām, dažāda ir arī materiāla uzvedība apdedzināšanas procesā. Nejausības liek meklēt tālāk. Un laika gaitā putni un citi radījumi kļuvuši cilvēkbērnu pasaulei vēl tuvāki. Ar viņu tēlos iekodēto aizkustinošo lūgumu pēc saudzības. Bet pamatā visam ir Ola. Un ūdens.

Ar olas formu arī sākas ikviens Vitas Valdmānes radījums. Bet viņi pie mākslinieces atnāk paši. „Piesēžos un top.”

Vitas mājās visdažādākās vietās šobrīd līdzdalību topošai izstādei gaida dažādi kukaiņi,

Kvakva (dzērvju mazulis). 29×24×14 cm. 2021

Pingvīns. 20×15×10 cm. 2020

sēņu un putnveidīgie radījumi. Kopā ar tekstilmākslinieci levu Krūmiņu projektā „Gada blusa” iecerēts atgādināt, ka viss apkārtējais – daba – jebkura radība faktiski ir savstarpēji sasaistīts informatīvs lauks. Šajā likumsakarīgā saistībā cilvēks nebūt nav pārāks par vis-sīkāko radījumu, kaut aizmirsis dabisko kop-sakarību. Bet Vitas putns ir informācijas pār-vads, vēstījums. Informatīvs starpnieks starp apkārtējo dabu un cilvēku.

Nākamajai izstādei paredzētie putni laika gaitā šķiet nostiprinājuši savu pašapziņu, kaut arī izmēros šoreiz ir mazāki par kukai-ņiem – ekspozīcijas galvenajiem varoņiem. Varbūt mums nepatīk blusa, ērce vai zirnek-lis, bet katram radījumam ir sava vieta un uz-devums lielajā dzīvības ķēdē. Un tieši putni aicina mani – skatītāju – dabas kroni domāt.

Kad jautāju, cik filosofējošo putnu māksli-niece palaidusi pasaulē, viņa atbild, vismaz vairāki desmiti katrai izstādei. Tie izklidu-ši pa Eiropu un tālab viņas radošo darbību man apliecina arī fotomateriāls. Un tas stās-ta par nemītīgu profesionalitātes pilnveidi, par tehnoloģiskiem un tehniskiem meklēju-miem, kur savu pienesumu dod arī pedago-ga darbs. Gluži vai neticams rezultāts ir gūts kopā ar audzēkņiem apgūstot papīra masas plastiskās iespējas un nonākot līdz šī mate-riāla kombinācijai ar porcelānu!

Un datora saglabātais fotomateriāls liecina, ka pēdējos gados tapušie Vitas putni nav vairs tie, kas atgādina savu seno izcelsmi. Viņi liekas paaugušies, kaut lielāki nav kļuvu-ši. Toties gudrāki gan. Izsmalcinātāki, šķieta-mi palutināti un izpušķojušies... Bet patiesī-bā, ne mazāk apdraudēti kā tie pirmie... Ti-kai paši viņi to vēl nenojauš...

Savukārt mākslas baudītāja acs seko pos-tamentu mijai, dažādām virsmas faktūrām, krāsainu glazūru uz-mirdzējumiem, acu ska-tieniem, galvas pagriezieniem, ķermeņu iz-liekumiem un kustībām. Un vareno cekulu spalvu virzienu stāstiem. Un lai arī šo put-nu jaunu lidojuma potenciāls ir visai ap-šaubāms, jo maz attīstītie spārni un smagās kājas mani aicina tā domāt, tomēr viņi ir ga-tavi par sevi pastāvēt un, ja vajadzēs, arī aiz-stāvēties. Jo radīti ar pamatīgiem knābjiem, spēcīgām kājām, bet katram putnelim laika gaitā izaug spēcīgs un muskuļots ķermenis...

□

Linda Treija

GUNTIS LAUZUMS

Daudzi žurnāla *Jaunā Gaita* lasītāji ļoti atzi-nīgi novērtēja ziemas numura vāku, uz kura bija attēlota apsnigusi laiva. Tik kompozicio-nāli vienkāršs un visu izsakošs darbs bija ļoti atbilstošs šim numuram. Mēs esam priecī-gi turpināt sadarbību ar mākslas fotogrāfu Gunti Lauzumu.

Mūsdienu digitalizētajā pasaulē fotogrā-fa Gunta Lauzuma aizraušanās ir radīt un rādīt mākslu ar fotogrāfijas palīdzību. Vai-rākums viņa darbu ir veidoti abstrakcionis-ma un minimālisma tradīcijās, pētot līni-ju, ģeometriju un gaismēnu. Mākslinieka darbos var atrast ietekmes no tādiem Eiropas 20. g.s. 20. gadu Bauhaus virziena māks-liniekiem kā Vasilija Kandinska, Paula Klē, Anni Albērsa un citiem. It sevišķi to var no-vērot pie viņa abstraktajiem darbiem. Izcila, izsvēta kompozīcija, krāsu laukumi mainās ar izteiksmīgām kontrastainām gaismēnām. Viņa darbi parāda, ka tā ir dziļa līniju, krāsas un formas izpēte. Mākslinieks spēj cel-tņu detaļas, gaismēnu spēli un dabīgo faktū-ru pārvērst abstrahētā mākslas darbā.

Kā pats mākslinieks atceras, tad viņa ceļo-jums fotogrāfijā sākās jau septiņdesmitajos gados ar dāvanu, kas bija 35 mm fotoka-mera. Viņš sāka fotografēt, pats attīstīja fil-miņu, veidoja izdrukas, kā arī studēja foto-instrumentu darbību un uzbūvi. Mākslinieka izcilā spēja saskatīt kopējā ainavā dekoratī-vi abstrakto, kā arī spēja notvert interesan-tu presonāžu portretus un raksturojumus ir ieguvusi lielu atzinību. Viņš ir izstādījis ne-skaitāmās izstādēs gan Amerikā, gan arī ār-pus tās robežām – Budapeštā, Ungārijā, Bar-selonā, Spānijā, Tokijas Internacionālā Māk-slas izstādē utt.

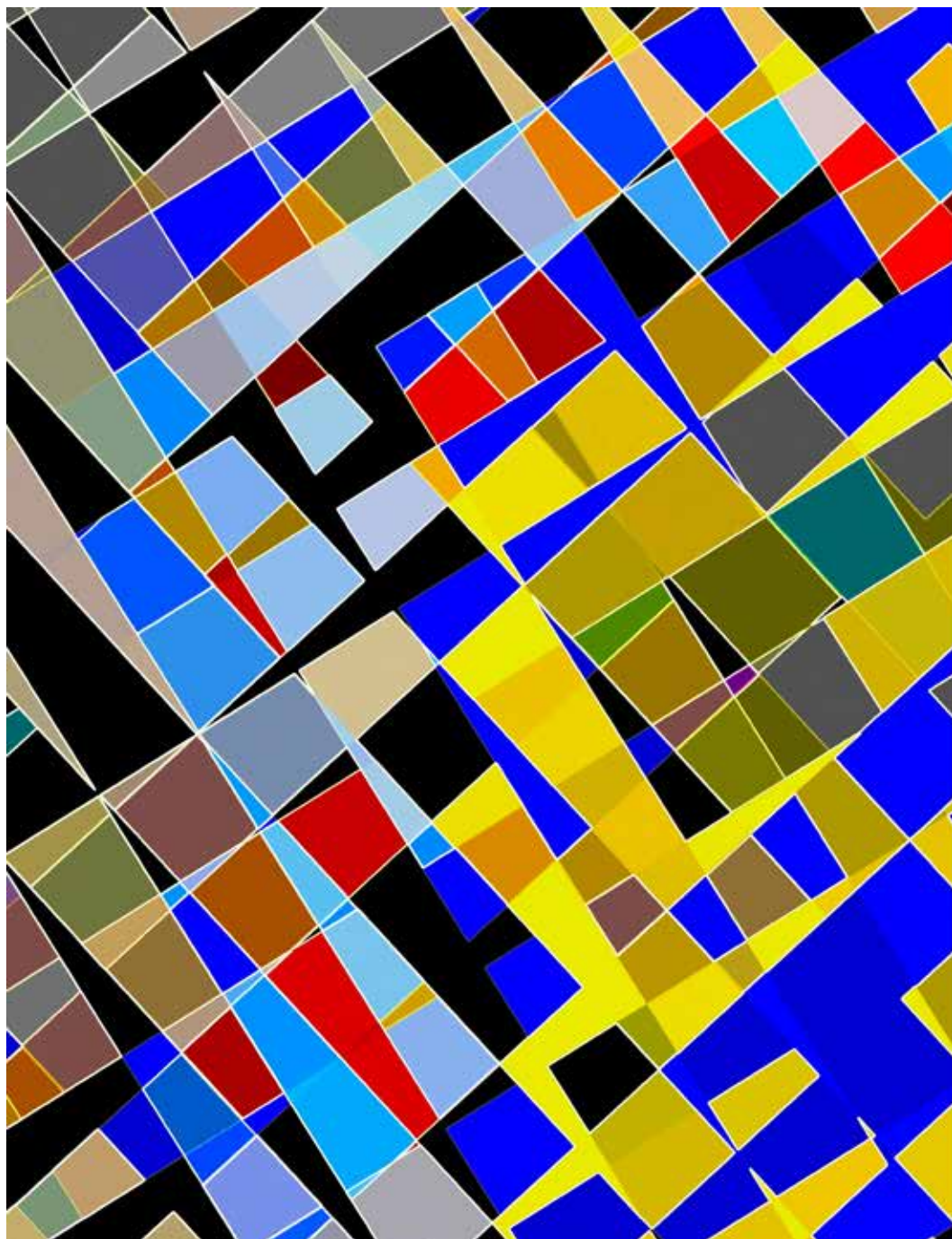
Viņa darbi atrodas arī PLMC patstāvīgajā ko-lekcijā Cēsīs.

Kā jau mūsdienu digitālajā pasaulē, bez fizis-kām galerijām un izsādēm, mēs mākslinieka vizuāli spēcīgās fotogrāfijas varam aplūkot dažādās interneta vietnēs. Te dažas no tām:

<www.guntislauzums.zenfolio.com

<<https://www.artupon.com/guntis-lauzums/>>

<<https://guntislauzums.zenfolio.com/f213046635>>

**Guntis Lauzums. *Abstract 3*. Digitālā fotogrāfija apstrādāta ar Picasa3 programmu
41 × 51 cm. 2017**

Ieva Šinke

PĀRDOMAS TULKOJOT ZIGFRĪDA SAPIEŠA IESLODZĪJUMA MEMUĀRUS

Uzsāku tulkot šo darbu 2019. gadā no angļu uz latviešu valodu, savam tētim Andrim, lai viņam būtu iespēja izlasīt Zigfrīda Sapiēša ieslodzījuma memoriālu *Bīķernieku priedes* (*The Pines of Bikernieki*, 2012). Tie ir Zigfrīda atmiņu pieraksti par laika periodu, ko viņš pavadīja apcietinājumā, no 1942. gada 11. jūnija (pieļauju, ka līdz 1943. gada 6. aprīlim).

Tulkojot šo darbu, tas atsauc atmiņā manus pusaudža gadus un notikumus, lai arī tas bija citā laikā un vietā, tomēr notikumi pēkšņi likās līdzīgi.

The Pines Of Bikernieki

(MEMOIRS OF IMPRISONMENT)

BY

ZIGI SAPIETIS

Darbs ir sarakstīts tik aizraujoši, ka katra nākošā lappuse tikai ievilkā sevī un bija brīži, kad arī es aizceļoju savās atmiņās dzīlēs vai pieķeros līdzpārdzīvojumam par Zigfrīda notikumiem ieslodzījumā (ši raksta tapšanas brīdī ir pārtulkota tikai puse no darba *Bīķernieku priedes*).

Laikā, kad mācījos Latvijas vecākajā ģimnāzijā, ar draugiem braucām slēpot un dēļot uz Zagarkalnu. Ballīte, dzērieni, uzkodas... Vēlā vakara pastaigā, nākot no veikala, puisi izdomāja paņemt izkārtu Latvijas karogu, kas bija izlikts pie vienas skolas ielas malā, un panest gabaliņu. Nesām un domājām, ko varētu tālāk darīt, un radās doma, ka aiznesīsim mūsu skolas biedram, pie kura radiniekiem tonakt nakšņojām.

Sarkanbaltsarkanā karoga nešanu pārtrauca policija. Satraukumā daži metās paslēpties Cēsu pils parka apstādījumos. Es paliku līdzās karogam un tad mani no aizmugures sagrāba policists un iesēdināja savā automašīnā. Pēc brīža man pievienojās vēl divi no mani skolā biedriem. Mūs aizveda uz iecirkni nopratināt. „Lieta” tika izskatīta un saulei austot mūs atbrīvoja, jo bijām tikai huligāni un nebija pamats mūs apcietināt. Vai mēs bijām patriotiski noskaņoti jaunieši vai tikai huligāni? Vai tā bija tikai sagādīšanās? Uz šiem jautājumiem atbildēt var tikai katrs pats.

Mēs nesarakstījām cietuma memoriālus, mēs tikai aizturēja uz pāris stundām, nopratināja, atbrīvoja un nokaunināja. Tulkojot Zigfrīda dienasgrāmatu, vilku paralēles ar savu 17 gadus piedzīvoto atgādājumu. Zigfrīds sākumā cerēja, ka arī ar viņu ir noticis ļauns joks, un pēc pratināšanas viņš tiks atbrīvots, tomēr tas nenotika... Dienas gāja un neviens no viņa ģimenes locekļiem vēl ilgi neuzzināja, kur Sapietis ir palicis. Viņam nebija iespēja pašam ko teikt, jo tika aizliegta jebkāda komunikācija ar ārpusauli, un Gestapo aizturēts viņš vadīja savu laiku.

Zigfrīda biedri ieslodzījumā pārsvarā bija jaunieši. Kāds tika aizturēts, jo teica patriotiskas runas Brāļu kapos, kā tas bija Sapiēša gadījumā. Kāds tika aizturēts par nelegālas literatūras izplatīšanu. Viņi vēlējās būt brīvi un cīnījās pret dažādām varām. Un tā viņi „saticās” Reimersa ielā, ieslodzījumā. Ir pilnīgi skaidrs, ka mēs šodien esam brīvāki savās

izvēlēs kā 1940-tajos gados, tomēr arī mēs ikdienā cīnāmies ar brīvības trūkumu. Pieņemam, lai arī sievietēm ir iespēja iegūt izglītību, balsot, veidot karjeru un pieņemt brīvi lēmumus par savu ķermeni, mēs mēdzam meklēt atbalstu vai apstiprinājumu no ģimenes un sabiedrības. Mēs vēl līdz galam nespējam noticēt šai brīvības formai, tā ir kā palīdusi zem mūsu ādas.

Cietumā esot Sapieša ticība gaišākai nākotnei sāka mazināties: „Es nebiju pazaudējis savu ticību Latvijai dzīvot cauri laikiem. Par tās brīvību un neatkarību. Mums bija jāpanāk domas skaidrība par mūsu ideāliem un jācīnās par tiem bez pārliekas paļaušanās uz vecāko palīdzību. Viņi šķita pārāk materiālistiski un pārāk divkosīgi. Viņi mūs nesaprastu. Mums ir jācīnās, jācīnās un vēlreiz jācīnās, bet ar gudrību un viltību, jo stiprākais samīs vājāko. Tai ir jābūt cīņai par katras apspiestās nācijas brīvību..”

Šis rindkopas citāts no Sapieša memoāra liekas tik piesātināts ar „varas” ķēdēm un pretstatiem, – gudrību un viltību, jauniešu un vecākās paaudzes domstarpībām – par šo izteikumu es smējos balsi, jo arī es tā jutos, komunikācijā ar saviem vecākiem. Tomēr viņa gars pilnībā netika salauzts, lai arī ideāli un domas mainījās laikam ritot.

Tik ļoti spilgti pusaudža ideāli bija redzami viņa pārdzīvojumos. Tikai šis pusaudzis savas dienas pavadīja ieslodzījumā aiz restēm, novārdzis un badā. Vai šodien mūsu pusaudži ir brīvāki? Mūs šobrīd ir pārņēmis tehnoloģiju vilnis. Ne vienmēr mēs mākam izmantot to savā labā un brīžiem arī šķiet, ka tas kā liels spēks sagūsta mūs savā varā.

Pārtikas badā mēs neesam, tomēr ne visas mūsu maltītes ir bagātas ar uzturvielām, mikroelementiem, kas nepieciešami ķermenim un garam. Tikai šodien vairāk izvēles ir mūsu rokās. Vai mums pietiek zināšanas, lai pieņemtu veiksmīgākos lēmumus?

Mēs nespējam noticēt savai brīvībai. Kas ierobežo katra indivīda brīvību? Es sliecos domāt, ka tas ir mūsu prāts, jo arī Gestapo ieslodzījumā ne visi bija vienlīdz brīvi. Viņi bija ieslodzīti telpā, tomēr katrs no viņiem citādāk bija ieslodzīts ķermenī un prātā.

Šo darbu tulkoju savā brīvā laikā jau otro gadu un esmu tikai pusē, tomēr šis nodaļas pār-

pojot esmu līdzpārdzīvojusi ne tikai Zigfrīda notikumus, bet arī savus piedzīvojumus un pārdzīvojumus. Vēsturei un atmiņām cauri vijas mūsu subjektīvais skatījums uz notikumu apstākļiem un tas rada ilūziju, ka vēsture nemīgi atkārtojas. Vai arī Zigfrīda Sapieša vēsture atkārtosies? Vai tā jau ir atkārtosies? Vai viņš ir pirmais, kas to piedzīvoja? Vai pirmais, kas par to uzrakstīja?

Ieva Šinke par sevi raksta . . .

Esmu dzimusi 1985. gadā Dobelē un uzaugusi Cēsīs, Jelgavā un Rīgā, absolvējusi Latvijas Universitātes datorikas fakultāti.

Esmu klejotāja ar garšu meklētāja gēnu, kas aizraujas ar ēst gatavošanu, vīna darināšanu, kā arī Visuma un pasaules brīnumaino notikumu un likumsakarību izziņāšanu un baudīšanu.

Par Zigfrīdu Sapieti skat. Baibas Magdalenas Eglītes rakstu JG293 (vasara 2018):
< https://jaunagaita.net/jg293/JG293_Eglite.htm >

Skat. arī Sapieša paša rakstu „Tēlnieka pārdomas” un viņa skulptūru attēlus JG44 (1963):
< https://jaunagaita.net/jg44/JG44_Sapietis.htm >

Normunds Treijs

RAKSTNIECE TIRZMALIETE

(1876 - 1942)

Būtu bezgala primitīvi, ja mēs Tirzmalieti pieminētu vienīgi kā visiem pazīstamā dzejoļa „Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme” vārdu autori. Tieši pretēji, raksts veltīts tam, lai rādītu, ka rakstniece nav tikai viena nozīmīga darba autore, bet gan viņas ieguldījums un „nospiedums” latviešu literatūrā bijis daudz būtiskāks.

*

Tirzmaliete dzimusi 1876. gada 11. (23.) jūnijā Tirzas pagastskolā. Viņas īstais vārds ir Minna Dzelzkalne, bet pseidonīms tika pieņemts jau ar pirmo publikāciju (stāsts „Vecā krustmāte”) 1899. gada augustā.

Attēls no L.U/AB Māsiņa bibliotēkas krājuma

Tirzmaliete jaunībā. Fotografijā viņai ne vairāk kā 27 gadi, taču, visticamāk, pat krietni mazāk gadu.

Kaut rakstniece bijusi apbrīnojami patstāvīga savā domāšanā, rīcībā un uzskatos, par viņas nozīmīgāko garīgo audzinātāju tomēr uzskatāms pašas tēvs Andrievs Dzelzkalns (1840-1926), kas, mazajai Minnai dzimstot, tobrīd jau 18 gadus bija Tirzas pagastskolas skolotājs, bet pavisam skolas darbā nostrādāja apbrīnojamus 53 gadus līdz 1911. gadam, kad aizgāja pensijā. Ir pamats pieņemt, ka rakstnieces pseidonīms ticis aizgūts no tēva, kurš parakstījies arī kā Tirzmalietis.

Rakstnieces māte Anna Dzelzkalne, pirmslaulību uzvārdā Treija (1848-1920) kopa mājas soli un bez kādas atlīdzības arī skolas saimniecību, un rūpējās par dažbrīd ap 100 bērnu labklājību. Viņu ar cieņu mēdza dēvēt par „skolas māti”. Tirzmalietes mātes Annas tēls palicis daudzos Tirzmalietes literārajos darbos, sevišķi mātes piemiņai veltītajā grāmatā *Meitenes stāsts* (1923) un daudzos dzejoļos.

Ģimenē bija arī rakstnieces vecākā māsa Anna Dzelzkalne (1872-1899), apņēmīga un talantīga jauniene, kam tomēr bija lemts pavisam īss mūžs gadsimta slimības tuberkulozes dēļ. Arī viņas tēls palicis daudzos Tirzmalietes darbos, bet māsas nozīmīgs sabiedriskais devums bija vairāku simtu tautasdziesmu savākšana un iesūtīšana.

Gan rakstnieces māte, gan tēvs bija tirzmalieši daudzās paaudzēs un tam noteikti bija būtiska nozīme faktā, ka rakstnieces **Tirzas perioda (1876-1912)** darbos var atrast ļoti daudz motīvu no vietējās dzīves. Tirzā tika pavadīti rakstnieces mūža pirmie 36 gadi.

Tam sekoja Tirzmalietes **Lejasciema periods (1912-1942)**, kur ģimene pārcēlās, kad dzimtajā Tirzā neizdevās atrast piemērotu mājvietu, bet Lejasciema miestīnā veicās nopirkt mājiņu ar nelielu zemes gabaliņu. Lejasciemā pagāja turpmākie rakstnieces gandrīz 30 mūža gadi, viņa iekļāvās turienes sabiedrībā un piedzīvoja savas literārās darbības uzplaukumu un radošo spēju augstāko briedumu.

Tomēr rakstnieces sabiedriski atpazīstamākie darbi vienmērīgi sadalās starp Tirzas un Lejasciema periodu. Pirmajā tas ir dzejoļis – dziesma „Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme” (1903), kas vēlāk ticis gluži vai bezglaigi tīrāzēts gan Latvijā, gan trimdā, bet otrajā – ētiski augstvērtīgā baznīcas dziesma

„Ved mani, Dievs!” (1936), kas, kaut radīta un pirmatskaņota rakstnieces 60. jubilejas gadījumā, diemžēl, pieejama vien jaunākajos Dziesmu grāmatas izdevumos, teiksim, 1992. gadā.

Var piekrist *Latvju Enciklopēdijā* paustajam: „Stāstos, kur manāma Apsīšu Jēkaba ietekme, T.(irzmaliete) simpatizē aizgājušam patriarhālam laikmetam, skumst par pieviltiem ideālistiem un nevainīgiem cietējiem.”¹

Runājot par **Tirzas periodu**, rakstnieces dzējā jāizceļ trīs galvenās tematiskās grupas: sabiedriski nozīmīgā un sociāli orientētā dzēja (virsoņe ir izcils 1905. gada notikumu atspoguļojums dzējā, piemēram, „Apkārt kalnu tek saule”, „Es tevi, netaisnība, redzēju”, „Mūsu brālis”, „Miers”; šie dzējoļi publicēti ar Andras un Margotas pseidonīmu), reliģiskā dzēja („Dieva lūgšana”, „Vakarā”) un dzējas formā izteikti personīgie iespaidi un pieredzējumi („Anniņa”, „Mana jaunība visu dārgā...”). Uz Tirzas periodu attiecas arī pirmie trīs veltījuma dzējoļi latviešu kultūras darbiniekiem – tēma, kas Lejasciema gados vēl plašācināta un izvēsta.

Pirmo plašāko atpazīstamību jaunajai rakstniecei 1904. gadā sagādāja Kaudzītes Matīsa sakopotais dzējas krājums *Smaidī un asaras jeb dzējnieku labdienas*, kur ietilpa četri Tirzmalietes dzējoļi, superīsa divu rindiņu autobiogrāfija un portretfotogrāfija. Bet, sākot no 1905. gada, rakstniece līdz 1911. gadam paguva izdot pavisam 7 grāmatīņas, no tām trīs bija bērniem veltītas. Tās savā izdevniecībā sarūpēja Tirzmalietes novadnieks un Dzelzkalnu ģimenes labs draugs bibliofils un izdevējs Jānis Misiņš. Savukārt Rīgas Latviešu biedrības apgādā 1909. gadā iznāca *Tirzmalietes Raksti*, kur gan ietilpa vien seši stāsti, bet atkal jau Jānis Misiņš 1910. gadā atsevišķā grāmatā izdeva arī stāstu „Pa šauru teku”.

Stāstu jomā Tirzas periodā pārliecinoši dominē īsstāsti un, kā jau minēts, tajos atpazīstama Tirzas tematika („Pie Svētavotiņa”, „Liktenis”). Tomēr viens no stāstiem – „Zem dzimtenes debesīm” - 1911. gadā publicēts vispirms laikrakstā, tad atsevišķā grāmatā, un sava izvērsuma dēļ vēlāk ticis iecelts romāna statusā.

¹ *Latvju Enciklopēdija* (Red. Arveds Švābe), 3. sēj. (Piejavs - Žvīgule) – Stokholmā, 1953 - 1955., 2498. sleja: Tirzmaliete.

Fragments no Ferdinanda Knoka fotogrāfijas

Tirzmalietes ģimene 1908. gadā, tēva 50 darba gadu jubilejas svinībās. Foto fragmentā no labās Tirzmalietes māte Anna Dzelzkalne, tēvs Andrievs Dzelzkalns, Minna Dzelzkalne (rakstniece Tirzmaliete) un tēva brālēns Kārlis Emīls Leonhards Dzelzkalns.

Bet pati pirmā Tirzmalietes grāmatīņa bija 1905. gadā sadarbībā ar Andrievu Niedru izdotā *Uz kuru pusi?* – raksta autora rīcībā ir pat veseli divi grāmatas eksemplāri. Tomēr ir pilnīga taisnība, ka stāsts „Uz kuru pusi?” vispirms tika publicēta *Austruma kalendārā 1905*, kas iespiests Cēsīs jau 1904. gadā (stāstiņu var atrast kalendāra literatūras sadaļā no 1.-44. lpp.).²

Savukārt pēdējā mums zināmā Tirzmalietes sadarbība ar Andrievu Niedru fiksēta *Austruma Kalendārā 1906*, kur no 52. līdz 77. lappusei nodrukāts Tirzmalietes stāsts „Pret rītiem...”³ Protams, ir jānovērtē Andrieva Niedras devums Tirzmalietes publicitātes veidošanā, jo „Austrums” viņai bija pastāvīga tribīne: „Ļoti labi ir attīstījies Tirzmaliete, kuras lielākie sacerējumi nodrukāti ‘Austrumā’”.⁴

Te laikam būtu vietā atkāpe par to, kas, visticamāk, izšķīra Tirzmalietes un mācītāja, rakstnieka, redaktora Andrieva Niedras ceļus. Tā nebija nepatecība, kas esot pasaules alga. Drīzāk tā bija attieksme pret 1905. gada revolūcijas notikumiem.

² *Austruma Kalendārs 1905.* – „Austruma” (A. Niedras) izdevums, Cēsīs, 1904.

³ *Austruma Kalendārs 1906.* – „Austruma” (A. Niedras) izdevums, Cēsīs, 1905.

⁴ Dzimtene. - *Austruma Kalendārs 1905.* – „Austruma” (A. Niedras) izdevums, Cēsīs, 1904.

Ja Tirmaliete no sirds jūta līdzīgu revolūcijas upuriem, par ko liecina vai visu toreiz pieredzēto varmācības veidu atspoguļojums viņas dzejā, tad nedemokrātiskais politiķis Andrievs Niedra ļoti krasi iestājās pret revolūcijas faktu un konsekvencēm. Bet, acīmredzot, vēl lielāka loma viņu attiecību izbeigšanā, arī rakstniecībā, bija tam, ka ļoti praktiskais Andrievs Niedra turpmākajos gados devās arvien jaunu ienesīgu „darba vietu” meklējumos Matīšu un Kalsnavas draudzēs un arvien izteiktāk pievērsās praktiskajai politikai.

Savukārt sākot ar 1906. gadu (atsauksme par stāstu „Uz kuru pusi?”) rakstniece pastāvīgi atradās bezgaumīgas un pat bezgodīgas kritikas krustugunīs, par ko parūpējās vēlākais „Tautas rakstnieks” Andrejs Upīts.

Nežēlīgi uzbrukumi turpinājās regulāri – arī 1907., 1909., 1911. gadā, turklāt paralēli tam Tirmalietes oponents parūpējās sarīdīt rakstnieci arī ar viņas novadnieku Jāni Kārsteni, konstruējot veselu „epigoņu ķēdi”, kurā nosauca Kārsteni par Tirmalietes epigoni. Laikam tāpēc, ka Kārstenis patiešām bija rūpīgs un talantīgs bērnu literatūras darbu sakārtotājs!

Protams, bet tas ir tikai minējums, ja Andrejs Upīts būtu kaut vai tikai nojautis par Tirmalietes veikumu Andras un Margotas vārdā, viņš varbūt būtu atturējies no savas pārliecīgi bargās kritikas. Tomēr jāatzīst, ka patiesībā jau Upīša kritika netieši un pastarpināti drīzāk bija vērsta pret Andrievu Niedru, kuram piemita trāpīga spalva un no kura varēja sagaidīt asu pretreakciju. Tāpēc Upīts „varonīgi sita” tos (Kārsteni, Tirmalieti), kas vismazāk spēja aizstāvēties!

Lai cik sāpīgi arī nebūtu Upīša izteiktie nozākājumi, rakstniece tomēr spītīgi turpināja iet savu ceļu literatūrā, sasniedzot arvien jaunus panākumus publicēto grāmatu skaita ziņā. Pavisam savā Tirmalietes periodā rakstniece kopumā izdevusi vismaz 47 publicētus stāstus, 7 grāmatas un vismaz 97 līdz šim apzinātus dzejoļus.

Savukārt **Lejasciema periodā**, kad rakstniece sagaidīja savu 40., 50. un 60. jubileju, daiļradē tika sasniegts maksimumpunkts, kas īpaši bija saistīts ar 50. un 60. dzīves gadskārtu – Latvijas brīvvalsts gadiem.

1920. gadā rakstniece bija zaudējusi ļoti mīļoto māti, bet 1926. gadā atvadījās arī no 86 gadus sasniegušā tēva, un tas noskaņoja autori atskatam atmiņās un literāros darbos uz pagājušo jaunību un tik mīlēto dzimto pusi – Tirzu.

Īpaši 1926. gads, kad pienāca viņas 50. jubileja, izvērtās grūts un skumjš, rakstniecei paliecot dzīvē pilnīgi vienai. Šā laika noskaņu vislabāk raksturo 1927. gada jūlijā *Ilustrētā Žurnālā* publicētais stāstiņš „Mana jubileja”.

Tomēr rakstniece jau dažus iepriekšējos gadus bija mērķtiecīgi strādājusi, lai uz savu apaļo dzīves gadskārtu sagatavotu pat divus dzejas krājumus; tie nu bija gatavi un pat nosūtīti izdevniecībai.

Iecere bija skaidra – krājumā *Aizmirsta sirds* tika apkopota Tirmalietes perioda dzeja, bet krājumā *Zvaigžņu mirdzumā* – pirmo 10-14 Lejasciema gadu dzeja. Tomēr krājums *Aizmirsta sirds* iznāca vien 1927. gadā, jau pēc rakstnieces apaļās jubilejas, turklāt bija nevīžīgi gatavots un drukas kļūdu pārpilns, kaut vāku talantīgi bija zīmējis Sigismunds Vidbergs, bet grāmatu izdevusi autoritatīvā LETA. Rezultāts drīzāk varēja apbēdināt, nevis priecēt.

Bet ar krājumu *Zvaigžņu mirdzumā* notika vēl trakākas lietas. Tā iespējama kavējās un pēdējais atgādinājums par krājuma gatavošanu presē parādījās vēl pat 1936. gadā jau Tirmalietes 60. jubilejas sakarā. Beidzot krājums tā arī neiznāca un manuskripts, šķiet, ir neglābjami zudis.

Jūtot neizdošanos, rakstniece jau 30. gadu sākumā presē informēja par trešā dzejas krājuma gatavošanu, jo strādāja mērķtiecīgi un jauni dzejoļi radās bieži. Tomēr par krājuma plānoto nosaukumu informācijas trūkst.

Tā nu rakstnieces otrais un arī trešais dzejas krājums izdots tikai šogad, 2021. gadā, ar nieka 95 gadu aizkavēšanos no brīža, kad otrais krājums jau bija gatavs. Lai atšķirtu no rakstnieces pašas ieceres, otrais krājums ticis nosaukts *Zvaigžņu mirdzumā atmirdzēt...*, tajā tikuši iekļauti arī seši dzejoļi, kam saskaņā ar periodikas sniegto informāciju noteikti vajadzēja atrasties krājumā *Zvaigžņu mirdzumā*.

Bet trešais krājums pēc tā tituldzejoļa nosaukuma ieguvis vārdu *Kad poenijas zied...*, cenšoties raksturot cilvēka izjūtas starp nodzīvotiem 50 un 65 mūža gadiem. Tas ir arī pats apjomīgākais no pavisam trīs krājumiem ar kopā 224 lappusēm teksta.

Tāpat rakstniece 1920. un 30. gados gatavoja apjomīgus apkopojošus dzejas veikumus, kas aizņēma krietnu daļu viņas laika. Dzejas tēmas gan nemainījās, salīdzinot ar Tīrzas laiku. Joprojām tā bija reliģiskā dzeja arvien pieaugošā koncentrācijā („Ziemas svētkos”, „Ziemas svētku vakarā”) un dzejas formā izteikti personīgie iespaidi, pieredzējumi un izjūtas („Svētku velte”, „Spītes”, „Dzimšanas dienā”, „Mātei”).

Toties daudz mazāk palika sabiedriski nozīmīgās dzejas, par ko gan nemaz nebūtu jābrīnās, jo Tīrzmaliēti pilnā mērā apmierināja Latvijas valsts nodibināšana un darbība, ko apliecina virkne dzejoļu („Varoņu piemiņai”, „Priekš desmit gadiem”, „Latvijas desmit gadu pastāvēšanas svētkos”, „Dievs sargā Latviju un latviešus”). Tāpēc ir tikai loģiski, ka šajos rakstnieces kopumā ļoti pozitīvi vērtētajos gados pieauga veltījuma dzejoļu skaits – gan nozīmīgiem latviešu kultūras darbiniekiem (Rainis, Zenta Mauriņa, Dace Akmentiņa u.c.), gan arī sabiedriskajiem darbiniekiem („Valsts Prezidenta piemiņai” – Jānim Čakstem, „Tēvija, dārgā!” – Kārlim Ulmanim).

Šajos t.s. Latvijas laika gados nekas netraucēja rakstnieci pievērsties arī nozīmīgai sabiedriskajai darbībai. Viņa bija „Latvijas vanagu” 15. Lejasciema novada goda biedre (Vanagi bija jaunatnes organizācija biedru sagatavošanai aizsargiem, nodarbojās ar sporta un kultūras pasākumu organizēšanu). Uzstājās ar priekšlasījumiem gan Lejasciemā, gan citur Latvijā, arī Rīgā, divas reizes viesojās Mūrmuižas tautas universitātē, par kuru vēlāk sagatavoja ļoti atzinīgu rakstu utt.

Rakstniece neatkarības gados ļoti pievērsās arī stāstu („Kundziņš”, „Komunisti”, „Stāstiņš bez stila” u.c.) un apcerējumu („Par sievietes uzdevumu un pienākumu” u.c.) rakstīšanai. Līdzīgi kā 1911. gadā, arī 1935. gadā tika iespiests romāns – *Sieviete*, kas tika publicēts turpinājumos žurnālā *Zeltene*, tomēr netapa izdots grāmatā.

Jāatzīmē arī, ka 1927. gadā (līdzīgi kā 1909. gadā) notika nu jau atkārtots mēģinājums iespiest Tīrzmaliētes kopotos rakstus. To izdevējs bija K. Brēķa kristīgu rakstu apgāde. I sējuma (par to gan lieta tālāk nenonāca) saturā ietilpa piecas atsevišķas grāmatiņas: *Maldi un sirds*, *Jēkabs Dzintars*, *Kad sirds balss runā*, *Nauda/Zemes smagumā* un *Mīlestība / Vientiesīgas sirdis* – tāpat, kopā septiņi stāsti.

Vēl maza atkāpe par Tīrzmaliētes mūsaprāt vispār vislabāko, burtiski filigrānu darbu. 1924. gadā krājumā *Atziņas. Latvju rakstnieku autobiogrāfijas*⁵ publicēts Tīrzmaliētes atskats „Senu dienu atbalss”. Protams, vērtējums „vislabākais” ir dziļi subjektīvs, tomēr šajā darbā izpaužas apbrīnojama materiāla pārzināšana.

Atskats ir stāsts par rakstnieces ģimeni un senčiem atmiņas sniedzamības robežās, un tas uzrakstīts patiešām nevainojami.

⁵ *Otrā daļa* – Cēsīs - Rīgā, 1924., 241.-254. lpp.

Rakstniece pie savas mājiņas Lejasciemā; domājams, 1930. gadu vidus fotogrāfija

Attēls no Gulbenes novada vēstures un mākslas muzeja krājuma

Visu Lejasciema laiku – gandrīz 30 gadus – rakstniece dzīvoja savā mājiņā Lejasciemā, Skolas ielā 3. Šī ir vieta, kur pat vēl šodien sajūtama rakstnieces netieša klātbūtne. Tāpēc būtu tikai apsveicami, ja šajā, tagad pašvaldībai piederošajā īpašumā, arī tiktu iekārtots rakstnieces piemiņas muzejs. Zināmi priekšdarbi tam jau veikti, jo saskaņā ar Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes informāciju, Skolas ielas nams tikšot iekļauts nevis vietējās, bet gan reģionālās nozīmes kultūras pieminekļu sarakstā.

Vēl piezīmēsim, ka jau 1943. gadā periodiskā parādījās vairāki aicinājumi kopt Tirmalietes atstāto literāro mantojumu. Jau 1943. gada 30. janvārī, gadu pēc Tirmalietes aiz-

iešanas mūžībā, laikrakstā *Tālavietis* bija lasāms Maigas Putniņas aicinājums „Lejasciemā iekārtojama rakstnieces Tirmalietes piemiņas vieta”. Savukārt 1943. gada 10. aprīlī *Tālavietī* nodrukāts īss rakstiņš „Dzejnieces Tirmalietes piemiņas stūrītis Lejasciemā” – tas esot iekārtots jau tūlīt pēc rakstnieces aiziešanas, bet tagad tapšot pieejams apmeklētājiem. Bija arī vēl daži raksti ar līdzīgu tematiku. Tomēr ar to viss arī beidzās, bet pēc kara jau bija citi apstākļi un citas prioritātes, un, kaut mājiņā esot dzīvojuši relatīvi izglītoti cilvēki, Tirmalietes mūža literārais veikums visdrīzāk tomēr „izgāja caur skursteni”, tāpēc no tā saglabājies tik maz.

Jau iepriekšējā rindkopā vienlaikus varējām lasīt abus Tirmalietes „titulus”, tāpēc, noslēdzot šo apceri, jāpievēršas vēl vienam principiālam jautājumam – rakstniece vai dzejniece? Mūsaprāt, dzejnieces jēdziens, kas Tirmalietes sakarā lietots visbiežāk (lasāms arī viņas 100. jubilejā uzstādītajā piemeklī Tirzas Kancēna kapos) stipri sašaurina un pat primitivizē viņas literāro devumu un mantojumu, padarot to vienpusīgu un (galvenokārt materiāla nepārzināšanas dēļ) ignorējot viņas pārējo veikumu. Par laimi, gan *Latvju Enciklopēdijā*, gan *Latviešu rakstniecība biogrāfijās* (2003) autoritatīvi minēts – rakstniece. Tātad tomēr – rakstniece, romānu, stāstu, lugu un, protams, arī dzejoļu autore.

*

1992. gadā Eižens Rauhvargers sērijā „Literārā mantojuma mazā bibliotēka” publicēja grāmatiņu *Par tevi, tēvu zeme*, kas ir viens no pilnīgākajiem un arī objektīvākajiem vērtējumiem par Tirmalieti, ilustrējot rakstnieces veikumu ar vairākiem viņas stāstiem un dzejoļiem.

Vēl gribētos piebilst par kādu nedaudz neparastu veikumu. Autora mazā privātā izdevniecība „NT2015” kopš 2015. gada izdevusi nu jau divpadsmit Tirmalietes grāmatas. Nenoliedzami, tā ir raksta autora visdziļākā pateicība savai radniecei un novadniecei.

Lieki piebilst, ka grāmatas ir bibliogrāfisks retums, jo to tirāža bijusi tikai no 75 līdz maksimāli 250 eksemplāriem. Par Tirzas periodu līdz šim izdotas 10 grāmatas, Lejasciema perioda pamatīgāka izpēte iesākta tikai

Attēls no žurnāla *Atpūta*, 1936, nr. 609

Tirmaliete 1936. gadā savā 60 gadu jubilejā

2020. gadā, bet jau rezultējusies divos izdos-
tos dzejas krājumos.⁶

Tīrzmalietai šogad aprit 145 gadu pusapaļā
jubileja. Gribētos vien novēlēt, lai mūsu tau-
tā zināmās, bet tomēr vēl īsti nenovērtētās
rakstnieces devums iegūtu jaunu elpu un at-
pazīstamību!

Normunds Treijs (1962) beidzis LVU Vēstures un
filosofijas fakultāti. No 1984. gada darbojies kultūras
pieminekļu izpētes un aizsardzības jomā, īpaši
pievēršoties Latvijas ceļu vēstures liecību izpētei un
praktiskajai saglabāšanai apvidū, ar ko nodarbojies
apmēram līdz 2000. gadam. Kopš 1995. gada ir Rīgas
pašvaldības darbinieks. Ap 2005. gadu izpētes rezultātā
uzzinājis par savu radniecību ar rakstnieci Tīrzmalietai
un ir bezgala pateicīgs šai ētiski izcilajai un jūtīgajai
personībai, veltījot viņas daiļrades apkopojumam jau
divpadsmit grāmatas un ap piecpadsmit rakstus.

⁶ Par Tīrzas periodu:

Kad akmeņi brēc... – Rīgā, 2015., 45 lpp. (sabiedriskas
ievirzes dzeja)

Kur zelta tauriņš svētkus svin... – Rīgā, 2016., 57 lpp.
(skaistākās dzejas izlase)

Kas mūs radīja, tā Augstā vara... – Rīgā, 2016., 75 lpp.
(religiskā dzeja)

Cik vajag priekš cilvēka laimes? – Rīgā, 2017., 79 lpp.
(īststāsti)

*Periodikā un grāmatās publicētie (Tīrzmalietai Tīrzas
perioda) darbi.* – Rīgā, 2017., 95 lpp. (saraksts – rādītājs)

Vēstules un veltījumi latviešu kultūras darbiniekiem. –
Rīgā, 2018., 100 lpp. (sarakste un veltījuma dzejoļi)

Daiļrades epizode ar pseidonīmiem Andra un Margota. –
Rīgā, 2018., 63 lpp. (darbi kā Andrai un Margotai)

Stāsti un dzejoļi par bērniem. – Rīgā, 2019., 95 lpp.
(literārie darbi bērniem un jaunatnei)

Bez saulītes. – Rīgā, 2020., 104 lpp. (1906.-1912. gada
septiņi stāsti)

Ieraudzīt pasauli rasas lāsē... – Rīgā, 2020., 159 lpp.
(Tīrzas un Lejasciema perioda veltījumi mātai, mātei un
tēvam)

Par Lejasciema periodu:

Zvaigžņu mirdzumā atmirzēt... – Rīgā, 2021., 128 lpp.
(1913.-1927. gada dzejoļi)

Kad poenijas zied... – Rīgā, 2021., 224 lpp. (1928.-1942.
gada dzejoļi)

Veronika Tenča-Goldmane

Veronika Tenča-Goldmane (1928-2019) savu
dzeju un četrriņdes ir veltījusi savai ģime-
nei, draugiem, dabai un dvēseles noskaņām.
Četrriņdes ir parakstījusi kā Veronika Straujā
(pirmā vīra uzvārds bija Straujais), bet dzeju
kā Veronika Tenča-Goldmane (Tenča ir Veron-
ikas dzimtais uzvārds, Goldmane – otrā vīra
uzvārds). Dzeju sākusi rakstīt 2006. gadā
Kuldīgā. Dzeju ir pierakstījusi kladītē un de-
vusi nosaukumu *Sirmā stundā*.

Veronika uzsvēra, ka neraksta dzeju par mī-
lestību, puķēm un taureņiem, viņas dzeja ir
par dzimto zemi, pārdzīvoto izsūtījuma ga-
dos, nepiepildītajiem sapņiem. Veronika vi-
sos laikos ir bijusi savas zemes patriote un
tāda palika līdz mūža beigām.

Veronikai ļoti nepatika rudens un ziemas ie-
stāšanās. Šie tumšie gadalaiki nomāca viņu
un izraisīja depresiju. Iespējams, ka tās ir se-
kas 10 Noriļskā nodzīvotajiem gadiem, kur
vasaras bija ļoti īsas un ziemas bija garas un
bargas.

Pēteris Korsaks

Pēteris Korsaks un Veronika Tenča-Goldmane Maltas pagasta Rozentovas kapsētā 2018.15.XI, atklājot pieminekli „Nacionālo partizānu 'Maltas lūši' un viņu atbalstītāju piemiņai”. Veronika Tenča-Goldmane darbojās kā sakarniece ar Maltas lūšiem, kad 1948. g. viņu arestēja un deportēja.

Veltījums Noriļskas gulaga biedriem – dzīvajiem un mirušajiem

Nāc ciemos, senais draugs,
Kad ziemeļos deg kāvi
Un tundras plašums
Drūms un spokains blāv!
Kaut domās izstaigāsim
Aizsnigušo tāli,
Kur danci velnišķīgu griež
Liktenis ar nāvi.

Tur pazemoti, badā mērdēti
Un barga sala stindzināti
Zem verga nastas ļīmām.
Bet atkal cēlāties, lai ietu
Kangarus un bendes nolādēt,
Kas katorgā mūs dzina,
Mūsu svēto zemi bradāja
Un tautas godu mina.
Mēs lūdzāties: „Dievs, palīdz’ izturēt
Šīs mokas, kurām neredz gala!”

Bet, kad tundra polārnaktī grima,
Gaudoja un kauca ziemeļvēji,
Kad debess sajaucās ar zemi,
Pie Šmita kalna guldītie
No kapiem ārā kāpa.
Pa pieciem ciešās rindās stājušies
Ar tukšām acīm vērās debesīs
Un stingām lūpām dvesa:
„Visvarenais, kas taisnīgs esi,
Par ko šis bargais sods, par ko?!”

Kad pēkšņi elles viesul's stāja
Un baisās vēja gaudas rima,
Tad melnās ziemeļdebesīs lielais brīnums dzima.
Zaigodams tas varavīksnes krāsās,
Pār mēmo tundru līgojot,
Te cēlās debesīs, te atkal zemē grima.
Un ledū kaltais plašums sašūpojās,
Un košās krāsās iemirgojās
No Lāča, Šmita kalniem dienvidos
Līdz drūmā Putorana grēdai ziemeļos.

Tad atkal melnā, baisā tumsa iestājās,
Mēs smagi miegā kritām,
Lai, sapnī brīvi tikuši, ceļotu uz mājām,
Kur dārzos ābeles jau ziedēja
Un ziedos bites sanēja,
Bet cīrul's zilās debesīs
Savus treļļus bārstīja kā jucis,
Tā pateikdamies Dievam
Par brīnumaino pasauli.
Mēs gaviļējām laimes pārņemti!...

„Podjom!” no durvīm atskanēja skarbi
Un jaukais sapnis nebūtībā grima.
Mēs raudājām par izpostīto laimes mirkli,
Bet vājums šis tik īsu brīdi bija,
Jo cieši ticējām, ka ļaunā vara kritīs.
Mēs izturēsīm, izdzīvosim, kļūsim brīvi
Un dārgā Tēvzeme būs brīva!
No tumsas dzilēm mūsu karogs celsies
Un rokās Mātei Latvijai
Trīs zelta zvaigznes spoži iemirdzēsies!

(2006. g. 4. maijs)

Četrindes un vēlējumi

Lapkriti, tu aplamā ziedēšana,
Kamdēļ tā manu sirdi žņaudz?
Vai tādēļ, ka nedzird bišu sanēšanu,
Vien vēji raibos lapu ziedus trauc.

Brienot caur rudenī – priecājies!
Ziema aiz laika vēl ilgi kavēsies.
Ejot caur dzīvi – neskumsti!
Daudz labu darbu vēl paveiksi.

Ripo saule no debesu kalna,
Klāt dāliju, asteru laiks;
Lai tavu dvēseli neskar agrīna salna,
Lai rudens ir saudzīgs un maigs!

Jau saule met zemākus lokus,
Rudens apglezno kokus,
Uz dienvidiem gājputni trauc,
Sāpot, sirds viņus atpakaļ sauc.

Lai tava sirds, kur tik daudz jūtu,
Šo zemi mīlēt neizbeidz,
Un pasaule tev vienmēr būtu
Kā zieds, kas veras pirmoreiz!
Lai vienmēr tu caur dzīvi ietu
Visus šķēršļus pārvarot,
Un galvu, pilnu domu spietu,
Pret sauli augstu paceļot!

Iļja Marija Boļšakovs

KAD TAVAS ROKAS IR ASINĪS JEB PONCIJA PILĀTA SINDROMS

Dežūru laikā es gulēju apģērbts. Drēbes nav bruņas, bet būt apģērbtam ir labāk nekā kailam. Kails cilvēks jūtas nedroši. Miļākie, kā tie tiek attēloti karikatūrās, kad slēpjas un bēg no pieviltiem vīriem, gandrīz vienmēr ir pliki. Pliki un caur to vāji. Ar tādu nedrošu, karikatūrainu seksu labāk nodarboties apģērbtiem. Armijā nemāca seksu, bet māca ātri apģērbties. Kādreiz bija tā, ka kazarmā ienāk komandieris, nobļaujās „Rota, celties!” un aizdedzina sērkokciņu. Sērkokciņa degšanas laikā (42 sekundes) karavīram vajadzēja paspēt apģērbties. Mana dienesta laikā ātri ģērbties mācīja bez sērkokciņiem. Bet ja tu jau esi apģērbts un guli drēbēs, tev ir vienlaig ar kādu ātrumu ģērbties.

Man ir vairāki publicistiskie raksti, no prozas darbiem ir trīs stāsti. Stāsts „Kundzēns”, kas bija publicēts Satori grāmatžurnālā Nr.4 „Paģiras”, kā arī vēlāk Satori portāla elektroniskajā un audio formātā <<https://satori.lv/article/kundzens>>. Satori grāmatžurnālā Nr.3 „Debesis un Elle” bija nopublicēts mans stāsts „Kolekcionārs”. Šie abi stāsti bija rakstīti Satori nometnē 2018. gadā un 2019. gadā Paula Bankovska meistarklasē. Arī mans pirmais stāsts bija uzrakstīts Satori nometnē 2016. gadā (Ievas Melgalves meistarklasē) un nopublicēts <<https://satori.lv/article/pakapiens>>.

Piedāvātais stāsts „Kad tavas rokas ir asinīs vai Poncija Pilāta sindroms” kā uzmetums eksistēja jau sen. Es aprakstu patiesu gadījumu, kas notika 1995. gada vasarā. Stāstā izmantoti daudzi krieviskumi, jo tajā laikā krievu valoda bija plaši izplatīta starp karavīriem, daudzi vai nu nerunāja latviski vai runāja ļoti slikti. Piezīmes pie teksta ir daļa no paša darba.

Iļja Marija Boļšakovs 2003. gadā pabeidzis LU Filozofijas maģistrantūru, vairākus gadus pasniedzis Baltijas Starptautiskajā akadēmijā, interesējas par dzimumu līdztiesību un vardarbības pret sievietēm novēršanu. [<satori.lv>]

Dežurējot lazaretē¹, vienmēr vajadzēja būt gatavam. Jebkurā brīdī kaut kas varēja notikt: kāds varēja atnākt, saslimt, mēģināt nomirt vai sajukt prātā. Naktīs es gulēju uz kušetes, bet dienas laikā karavīri uz tās saņēma potes vai kādas citas procedūras, kuras paredzēja horizontāla stāvokļa pieņemšanu. Par sanitāro instruktoru mani paņēma tādēļ, ka kādreiz MRK (mācības ražošanas kombinātā)² ieguvu specifisku profesiju, biju „jaunākā medmāsa”. Ipašas zināšanas medicīnā es tur neieguvu. Galvenais, ko es darīju apgūstot profesiju, mazgāju stikla šļirces un metāla adatas. Rokas pēc tam vienmēr bija sadurtas. AIDS jau bija izplatīts, bet plastmasas šļirces vēl nē. Vismaz slimnīcā, kurā es mācījos kļūt par jaunāko medmāsu.

Kādā augusta naktī iezvanījās iekšējo sakaru telefons. Zvanīja no KCP (kontroles caur-

¹ Par lazareti sauc militārās daļas medpunktu. Tas sastāvēja no divām procedūru istabām, feldšera un ārsta kabinetiem, zobārsta kabineta, noliktavas, lielas palātas uz kādiem 10 cilvēkiem, izolatora un tualetes. Visu diennakti lazaretē dežurēja sanitārais instruktors. Ārsts, zobārsts, feldšeris un medmāsa uz vietas bija tikai parastā darba laikā.

² Krieviski tika saukts Учебно производственный комбинат (УПК). It kā bija iespēja strādāt - mācīties dažādās vietās, bet pārsvarā tā bija tikai tāda formalitāte. Kaut ko pa īstam iemācīties neko daudz nevarēja, vismaz manā skolā.

laides punkta³). Uztraukta balss, kas piedereja kādam karavīram, aicināja mani nekavējoties doties uz KCP ar medicīnisko somu, lai pildītu sanitārā instruktora pienākumus. Kādus un kādā apjomā, man nepaskaidroja. Bet, ņemot vērā, ka bija nakts no svētdienas uz pirmdienu, tas varēja nozīmēt, ka KCP kādam nav pārliecības, vai karavīrs, kas atgriezies no atvaļinājuma⁴, ir beigts vai piedzēries līdz bezsamaņai. Eksistē tāda alkohola intoksikācijas stadija, kad bez speciālista palīdzības to nevar saprast. Ja apziņa vēl bija karavīra ķermenī, un ar zīmju vai skaņu palīdzību viņš to varēja apliecināt, tad nakti viņš pavadīja vietējā virssardzē⁵. Bet ja ar dzīvības pazīmēm bija švaki, tad ķermeni nogādāja pie mums lazaretē. Kaut kur to novietoja: vai nu garajā koridorā, vai uz kušetes, vai tualetē uz grīdas. Domājot, ka mani gaida kārtējais karavīrs, kas zaudējis cīņā ar šmakovkas devu, es īpaši nesteidzos. Ja jau ticis līdz dienesta vietai, tad uzreiz „karoti nenoliks“.

Telefons iezvanījās otro reizi. Paceļot klausuli, sapratu, ka notiek kaut kas nopietnāks. „Šauta brūce!“ Es jau skrēju. Maršruts „Lazarete“ – „KCP“ aizņēma minūti. Vajadzēja pārskriet pāri placim⁶. Traumas, ievainojumus un venēriskās slimības karavīri pārsvarā guva ārpus nodaļas. Bet dažreiz kaut kas atgadījās arī dienestā. Kad es sāku strādāt par sanitāro instruktoru, man vajadzēja doties uz slimnīcu, lai savāktu ievainota karavīra drēbes. Vajadzēja ilgi iet pa pazemes koridoru līdz galamērķim. Atceros štrumbanti⁷,

³ KCP bija vienīgais oficiālais iebraukšanas-izbraukšanas, ieešanas-izešanas punkts karaspēka daļā. KCP bieži uzturējās dežūrējošais virsnieks, tāpat KCP bija speciāla vieta, kur pie tevis ciemos varēja atnākt kāds no draugiem, radiem vai meitene.

⁴ Atvaļinājums varēja būt iedots uz 8 stundām, uz diennakti, uz divām diennaktīm. Vispopulārākais atvaļinājuma formāts bija divas diennaktis, no piektdienas vakara līdz svētdienas vakaram.

⁵ Virssardze ir sava veida ieslodzījuma vieta militārām personām. Mūsu daļā bija sava virssardze, pavisam neliela. Bet Rīgā bija garnizona virssardze, uz kuru karavīrus veda no visas Rīgas, no dažādām militārām daļām. Maksimāli tajā varēja uzturēties 10 diennaktis.

⁶ Placis – liela, asfaltēta laukuma nosaukums karaspēku daļā. Manā daļā placis bija liels, to izmantoja gan Godasardzes rotas soļošanas treniņiem, gan rīta un vakara izvadēm. Izvade ir visa bataljona personālsastāva (to personu, kas ir uz vietas) pulcēšanās uz plača, lai saņemtu rīkojumus, ar ko katra rota nodarbosies pa dienu, bet vakarā uz plača notiek personālsastāva pārbaude.

⁷ Tajos laikos lielākā daļa štāba bataljona karavīru nesāja bijušas VDR (Vācijas Demokrātiskā Republika) armijas formu, kurai bija paredzētas arī štrumbantes t.i. bikšturi.

kas bija pieķeksēta pie melna no sarkanām asinīm bikšu gabala. Ievainojumu šis karavīrs bija guvis militārā noliktavā Cekulē. Kādreiz to izmantoja visi: cara armija, Latvijas armija, padomju armija un vērmahts. Dodoties projām, okupācijas spēki no noliktavas gandrīz visu bija izvākuši, palikuši tikai kaut kādi sīkumi. Karavīrs savas sardzes laikā ar durkli urbināja atrasto NURSU⁸. Tās ir tādas nelielas raķetes, kuras izšāva no helikopteriem. Lai kam jau viņš gribēja dabūt sprāgstvielu. Viņš to arī ieguva, tikai ne tā, kā gribēja, caur tās detonāciju. Karavīram paveicās, sprādziens viņam norāva dažus pirkstus, viņš gandrīz zaudēja redzi, bet palika dzīvs.

Es ieskrēju KCP. Telpas vidū stāvēja taburete. Taburete un grīda tai apkārt bija klātas ar sarkanu krāsu. Uz taburetes sēdēja karavīrs. Viņa bikses bija nolaistas līdz grīdai. Plikās kājas arī bija aplietas ar sarkanu krāsu. To, ka sarkanā krāsa ir asinis, es sapratu vēlāk. Karavīram aiz muguras stāvēja dežūrējošais virsnieks⁹ un, pārliecies tam pāri, cieši turēja to aiz gurniem. Izskatījās, ka karavīrs grib piecelties, bet virsnieks viņam to neļauj.

Dežūrējošais virsnieks bija dīvains tips. Viņš bija pabeidzis kādu Krievijas karaskolu un kaut kā iemaldījies Latvijā. Viņš nerunāja latviski, zināja tikai dažus vārdus. Tas netraucēja viņam kļūt par Latvijas armijas virsnieku, leitnantu. Tajos laikos latviski nerunāja arī daudzi karavīri. Šis latviski nerunājošais leitnants apsaukāja karavīrus par *čortiem*, latviski – velniem.¹⁰ Par tiem čortiem ļoti cepās Štāba bataljona kapelāns¹¹. Viņš man teica, ka tas ir briesmīgi, kad karavīrus sauc par čortiem, un vajadzētu uzrakstīt pāvestam uz Vatikānu, lai tas kaut kā uz to reaģētu.

Dežūrējošais virsnieks pateica, ka karavīram ir šauta brūce. Es gribēju apskatīties, kur tieši. Viņš noņēma rokas no karavīra gurniem. Asins strūkla gandrīz trāpīja man sejā. Mazs, sarkans, asiņu fontāniņš. Vampīru spēles. It kā karavīra kājā būtu atrasta sarkana nafta.

⁸ NURS, no krievu valodas НУРС неуправляемый реактивный снаряд (nevadāmais reaktīvais šāviņš)

⁹ Dežūrējošais virsnieks – virsnieks (vai arī kāds no virsdienesta instruktoriem), kurš diennakts dežūras laikā sekoja bataljona dienas kartības nodrošināšanai. Naktī un brīvdienās vienīgā atbildīgā persona, kurai tiek pakļauts viss bataljona personālsastāvs.

¹⁰ Черт – velns krieviski.

¹¹ Šis kapelāns vēlāk bija ļoti labi pazīstams sabiedrībā ar savām politiskām aktivitātēm.

Somā man bija padomju ražojuma žņaug, gumijas desiņa ar plastmasas podziņām. Es mēģināju ar to apstādināt asinis. Nekas nesanāca. Jau pēc mirkļa manas rokas, žņaug un plastmasas podziņas pārklājās ar asins plēvi un slidēja ārā no rokām. Bija sajūta, ka žņauga vietā man rokās ir nēģis, kas grib atbrīvoties no mana tvēriena un atgriezties jūrā. Es skrēju atpakaļ uz lazareti, kur sagrābu VDR ražojuma žņaugu. Tas izskatījās kā lente ar mehānismu, kurā, griežot speciālu ritentiņu, žņaugus saspiežas. Asiņu plūsma tika apstādināta. Tehnoloģijas uzvarēja dabu. Bet asinis no kaut kurienes vēl pilēja. Plaukstā bija asiņains caurums, stigma. It kā kāds būtu mēģinājis izurbt rokā caurumu, bet kaut kas nav sanācis. Vienā pusē bija rēta, otrā nē. Pārsēju kareivim arī roku.

Tajos laikos dežūrējošā virsnieka laika kavēšanas veidi nebija daudzi: gulēt, lasīt grāmatas, vazāties pa teritoriju vai klausīties radio. Šis dežūrējošais virsnieks atrada vēl vienu izklaides veidu. Viņš izklaidējās ar pistoles izjaukšanu - salikšanu. Vai precīzāk: izjaukšanu - salikšanu, salikšanu - izjaukšanu, izjaukšanu - salikšanu. Un tā pa apli. Makarova pistoles¹² izjaukšana - salikšana nav sarežģīta operācija. Pie izjaukšanas pirmais solis ir aptveres izņemšana un stobra pārbaude, vai tajā nav aizmirsta patrona. Saliekot atpakaļ - ielikt aptverī pistolē, bet neraustot aizslēgu, lai patrona nenonāk patronatelpā. Izjaucot - saliekot pistoli, leitnants kaut ko sajauca arī savā galvā. Kārtējo reizi saliekot visu kopā, viņš pasauca dieninieku¹³. Dieninieks nostājās durvīs. Dežūrējošais virsnieks notēmēja uz viņu un izšāva. Viņš gaidīja, ka būs tikai sausais ČIK, bet sanāca skaļais BUM. Varbūt pēc negulētas nakts dieniekā viņš saskatīja čortu un, kā īstens pareizticīgais, gribēja to nobaidīt ar pistoli. Lode iegāja ķermenī, cauršāva kāju, izlidoja no otrās puses, trāpīja rokā un tur palika.

¹² Makarova pistole, padomju laikā visvairāk izplatītais individuālais ierocis, ar ko bija apbruņota padomju milicija un padomju armijas virsnieki. Ilgu laiku bija izmantojams arī neatkarīgās Latvijas militārās struktūrās.

¹³ Dieninieks ir karavīrs, kas ir norīkots pildīt speciālus pienākumus noteiktā vietā, KCP palīdzot dežūrējošam virsniekam (KCP dieninieks). Rotas dieninieks rotas izvietojumā palīdz rotas dežurāntam. Rotas dieninieks atrodas netālu no ieejas izvietojuma, stāv uz paaugstinājuma, kas tiek saukts par „tumbočku”. Viņa uzdevums ir turēt savā redzēs lokā visus, kas ierodas izvietojumā, ka arī uzmanīt ieroču istabu.

Karavīru vajadzēja nogādāt slimnīcā. Mums bija savs *Rafiks*¹⁴, izkrāsots kā ātrā palīdzība. Salonā no medicīniskā aprikojuma bija tikai nestuves, vairāk nekā, kas būtu saistīts ar medicīnu. Dēvamies uz Pirmo klīnisko slimnīcu. Uzņemšanas nodaļa bija izmirusi, nevienas dzīvas dvēseles. Tikai aizslēgtās durvis. Pagāja laiks, kāmēr gaidījām, tomēr klauvējot pie durvīm, izdevās kādu pamodināt. Ar mums nodarbojās vai topošais ārsts, vai praktikants, vai students. Neizskatījās, ka viņš saprot, kas notiek, ko mēs no viņa gribam un ko viņam vajag darīt. Visu laiku viņš zvanīja kādam pa telefonu un uzmanīgi klausījās instrukcijas. Vismaz viņš noskaidroja, ka karavīru vajag atstāt slimnīcā. Es viņam piekritu, ja tev ir cauršauta kāja, uzlikts žņaug, pazaudēts daudz asiņu un rokā sēž lode, tev labāk palikt slimnīcā.

No koridoru dziļumiem kopā ar noturīgo alkohola smaku izpeldēja divi vārgi sanitāri. Izskatījās, ka viņiem pašiem vajadzīga palīdzība. Viņi ar grūtībām varēja noturēt sevi vertikāli, un kā gan tādiem var uzticēt karavīru, lai viņi to pārvietotu horizontāli. Kopā ar šoferi nokonvojējām viņus līdz nodaļai. Gan jauniņais ārsts iesācējs, gan nodaļas medmāsas, gan „alko” sanitāri mums teica, ka viss būs labi.

Pienāca rīts, parādījās pirmie saules stari. Vasaras formu mēs nēsājām ar uzrocītām piedurknēm. Paskatījās uz savām rokām. Tās, no pirkstu galiem līdz elkoņiem, bija pārklātas ar izžuvušo asiņu kārtu. Asinis man uz rokām bija vairākas stundas, bet es nepievērsu tam uzmanību. Es piegāju pie izlietnes, paņēmu saimniecības ziepju gabaliņu un ieziepēju plaukstas. Ilgi berzēju. Ūdens, skalojoties nost, iekrāsājās sarkans, ziepes veidoja putas. Likās, ka no manām rokām noiet dīvaina, svešu asiņu āda. Izskatījās, ka man ir pārgrieztas vēnas, un es noasiņošu un miršu. Bet tās nebija manas asinis. Poncija Pilāta sindroms.

Dienas gaitā, sažvanot slimnīcu, uzzinājām, ka karavīra stāvoklis ir smags un nav zināms, vai viņš izdzīvos. Viens no lielajiem slimnīcu noslēpumiem. Tu atdod tiem cilvēku pie pilnas apziņas, dzīvu, tev skaidro, ka raizēties nav nekādu iemeslu, bet pavadot dažas

¹⁴ Busiņš, kuru ražoja Jelgavas auto rūpnīca padomju laikos. Latviski to sauc par Rafiņu, bet mums bija izplatīts krievu variants *Paфuk*.

stundas slimnīcā, viņam kļūst sliktāk un ir šaubas par to, vai viņš izdzīvos. Devamies uz slimnīcu kopā ar bataljona komandieri viņa dienesta „Volgā”. Vajadzēja saprast, kas par dīvainām pārvērtībām notikušas ar mūsu karavīru.

No mācību grāmatām varam atcerēties asinsrites sistēmas shēmu. Gurnu augšējā daļā atrodas lieli asinsvadi. Izšautā lode nepārrāva lielo asinsvadu vienā vietā, bet izārdīja to visā tā garumā. It kā lode, ieejot ķermenī, būtu nosapņojusi, ka tā ir asins lāse, un devusies ceļā pa asinsvadu. Bet likteņa un kinētiskās enerģijas spēks izmeta to no kājas un tā, mēģinot paslēpties plaukstā, iestrēga kaulā. Tika veikta sarežģīta un ilga mikroķirurģijas operācija, kurā asinsvadi tika šūti kopā. Atpakaļ bataljonā karavīrs neatgriezās, viņu demobilizēja. Kas ar viņu notika tālāk, es nezinu. Leitnants šo starpgadījumu ar vienu no čortiem īpaši nepārdzīvoja.

Asiņainās pirmdienas norietā es devos gulēt. Šoreiz bez drēbēm. Pat dežūrējošais sanitārais instruktors var dažreiz gulēt plīks un cerēt, ka šonakt neviens virsnieks nevienam karavīram nekur neiešaus. Kad es novilku zābakus, es atradu svešas asiņu lāses savās zeķēs. Pat tur.

P.S. Dotajā stāstā ir atspoguļots autora piedzīvotais dienesta laikā 1994.-1995. gados. Tas balstās uz cilvēku atmiņu, kas var arī pievilt. Tātad visas personu sakritības ar reāliem cilvēkiem var būt nejaušas. □

Vita Valdmāne. *Vabole*. Akmensmasa. 27×19×9cm. 2001

Skat. Baibas M. Eglītes rakstu 38. lpp.

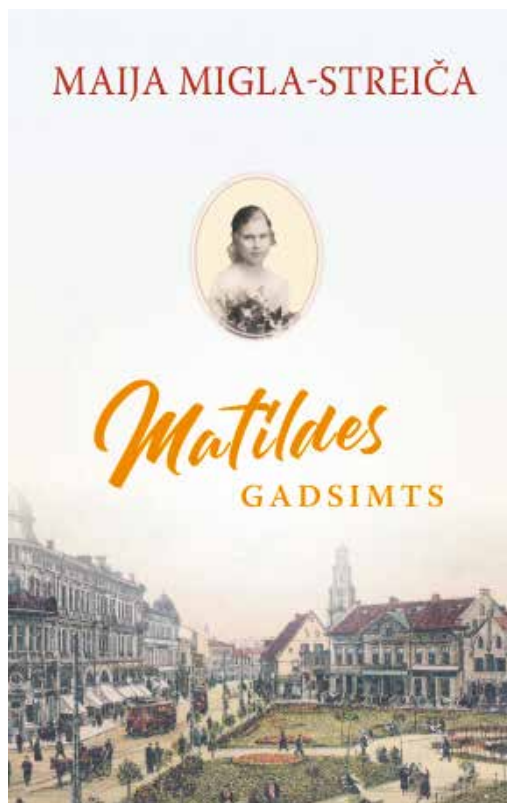

ATMIŅU GRĀMATA, VĒSTURES ATJAUNOŠANA, JŪTU PILNĪBA

Maija Migla-Streiča. *Matildes gadsimts*.
Dokumentāls romāns. Zvaigzne ABC.
2021

Laiks rit, cilvēks aug, pieredze vairojas, pasaule izskrieta un, skat, nemanāmi pienācis brīdis, kad piezagusies vēlme izstaigāt pagātnes takas, ceļus un neceļus, kāre saprast kara un miera starpbrīžus, arī ideoloģiju kašķus, lai vēlreiz sastaptos ar vecvecākiem, brāļiem, māsām, vīriem, sievietēm, un ar citādu skatu sajustu laika zoba cirstās rētas, mīlestības patiesumu un šķietamību piecu paudžu garumā.

Maija Migla-Streiča uzrakstījusi nevis vienkārši dokumentālu romānu par savu dzimtu,

bet, mazliet mainot galveno varoņu vārdus, atbrīvojusi vietu iztēlei, tādējādi veiksmīgi paplašinot žanra robežas.

Galvenajai vēstītājai Mairai līdzīgi kā vecvec-tēvam Ernestam skatiens ir vērigs un spēj pamanīt visu, kas notiek ostā, kur kuģi svilpa, piebrauca pajūgi ar cilvēkiem un saiņiem, cilvēki smējās un raudāja, klaigāja un skaļi sa-saucās. (9)

Made, Matilde, Austra, Maira, Kristīne – Ernests, Kristaps, Aleksandrs – pamatīgi latviski vārdi, garīgi un fiziski stipri ļaudis veido Liepājā dzīvīgo gaisotni. Kara laikā kriet bumbas, miera laikā kriet lidmašīnas, cilvēki paliek; dzimst, piedzīvo dzīvi, mirst un atkal turpinās bērnos. Pozitīvais filosofiskais akcents ir tas caurviju dzīpars, kas nogludina raksturu asumus, ciešanas, pat mazās Mairas pamešanu novārtā, Mairas tēva darbu partijas struktūrās. Veidot darba karjeru partijas un čekas struktūrās vai atteikties no mīlestības – tas ir laiks, kurā bija jādzīvo: Pēc tam kādā naktī aizdegās lielais graudu spīķeris pie kanāla tilta Kaiju ielas galā. Aleksandrs šoreiz pēc nakts izsaukuma Austrai pateica, kas notiek, un viņas abas ar Mairu gāja skatīties ugunsgrēku. Skats bija neaizmirstams. (348)

Izvēlētā stāstījuma veids piešķir īpašu vērtību Matildes sapņos noredzētajām vīzijām, kuras piepildās, un savdabīgi apvieno acīm redzamo pasauli ar klātesošo, bet fiziski nesatveramo esību.

Romānā visdažādākās ikdienas situācijas paspilgtina avīzēs un žurnālos aprakstītie attiecīgā laika notikumi, vēstules, ieraksti dienasgrāmatā, jo īpašu vērtību darbam piešķir fotogrāfijas, kurās katrs var izlasīt vēl vienu paralēlo simts gadus garo dzimtas stāstu.

Eva Mārtuža

Dzejniece, prozaīke, žurnāliste un redaktore Eva Mārtuža (1954) strādājusi Latvijas TV redakcijā (1978-99), veidojot literatūrai velītus raidījumus, vadījusi kultūras nodaļu laikrakstā *Neatkarīgā Cīņa* (1992-95), strādājusi žurnālā *Aija*, kopš 2000. gada – laikrakstā *Lauku Avīze*. Kopš 1988. gada – Rakstnieku savienības biedre. Triju dzejas krājumu un deviņu romānu autore.

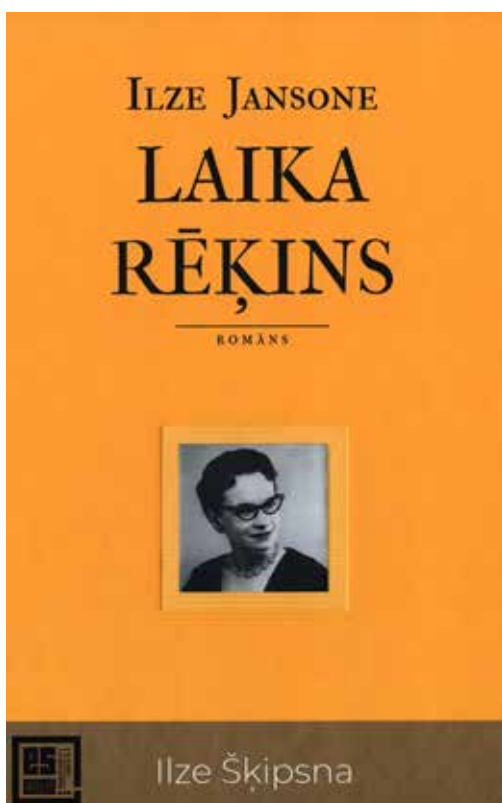
REIZ TEKSASĀ RĪGĀ PIE DZĪVĪBAS KOKA

Ilze Jansone. *Laika rēķins*.
Rīga: Dienas Grāmata, 2021. 189 lpp.

Visnotaļ raiti cits pēc cita klajā nāk izdevniecības „Dienas Grāmata” solītie un lasītāju gaidītie sērijas „Es esmu...” romāni. Piektais no tiem ir Ilzes Jansones literāra versija par neparasti talantīgo, tomēr Latvijā joprojām vēl pietiekami labi neiepazīto latviešu trimdas prozaīki Ilzi Šķipsnu – *Laika rēķins*.

Atzišos: latviešu trimdas literatūrai, kopš Latvijā tā kļuva arvien brīvāk pieejama, pieder manas simpātijas un vislielākā interese. Ap 1991. gadu biju vēl tikai meitene, un laikam likumsakarīgi, ka arī pirmais latviešu trimdas autora darbs, kas nonāca manās rokās, bija izdevniecības „Sprīdītis” 1992. gadā izdots Irmas Grebzdzes romāns *Tikai meitene*. Šī grāmata aizveda pie zināšanas, ka arī tālu pāri zemēm un plašiem ūdeņiem dzīvo daudz latviešu, un turpmāk – kad, kāpēc un kā viņi tur nonākuši, kā viņiem klājas, ko viņi domā, kā jūtas. Latviešu trimdas literatūra bija arī viens no maniem mīļākajiem studiju kursiem augstskolā, un Ilzes Šķipsnas proza – pārejot uz recenzijas tematu – šķīta vilinoša, satraucoša, psihi, prātu urdoša, grūti analizējama.

Ilze Maija Šķipsna dzimusi 1928. gadā Rīgā, viņas tēvs bija ierēdnis un dramaturgs, māte – tulkotāja un skolotāja. Ģimene 1944. gadā devās bēgļu gaitās, un Šķipsna turpināja mācības Kārļa Skalbes ģimnāzijā Fišbahā, kur viņas latviešu valodas skolotāja bija Zinaīda Lazda. No 1948. līdz 1949. gadam Šķipsna studēja ģermāņu filoloģiju Vācijā, Erlangenas Universitātē, 1949. gadā izceļoja uz ASV, studijas pabeidza 1951. gadā Ziemeļtexasas koledžā, savukārt 1953. gads iezīmīgs ar bibliotēku zinātņu maģistra grāda iegūšanu Teksasas Universitātē Ostinā un laulībām ar franču literatūras pasniedzēju Valtonu H. Rotroku. Vēlākie nozīmīgie dzīves pieturpunkti: 1968. gadā iegūts maģistra

grāds antropoloģijā, neilgi strādāts universitātē par vācu valodas pasniedzēju, turpmāk – par bibliotekāri universitātē, visbeidzot – par bibliotekāri Kimbela Mākslas muzeja bibliotēkā Fortvērtā, Teksasā.

Ilze Šķipsna jau bēgļu gados Vācijā publicēja dzejoļus, vēlāk Teksasā žurnālā *Descendant* – stāstus angļu valodā. 1961. gadā iznāca viņas pirmais īsprozas krājums *Vēja stabules*, kas ieguva Jāņa Jaunsudrabiņa balvu. 1965. gadā izdeva romānu *Aiz septītā tilta*, 1970. gadā – romānu *Neapsolitās zemes*, 1974. gadā – stāstu krājumu *Vidējā īstenība*. Pēc Šķipsnas nāves 1981. gadā grāmatā *Ilzes pasaulē*, kas Kārļa Rabāca sakārtojumā 1984. gadā iznāca apgādā „Grāmatu Draugs”, tika iekļauta viņas dzejoļu izlase *Vājuma brīži*. Neuzrakstīts palika romāns *Kaupo*.

Šis biogrāfiskais un bibliogrāfiskais tvērums ir svarīgs, jo, lai arī Ilze Jansone grāmatas beigās raksta, ka „...romāns nekādā ziņā nebūtu uzskatāms par Ilzes Šķipsnas dzīvestāsta vēstījumu, drīzāk – par to, ko es tajā varēju ieraudzīt un iemīlēt” (189. lpp.), dzīves un jo sevišķi radošās darbības fakti ir romāna *Laika rēķins* kompozīcijas satvars un atsevišķo satura līniju aizsācēji vai vismaz impulsi. Tā gredzenveida struktūru – prolo-

gu, divas daļas, nodaļas, kuru nosaukumi ir Šķipsnas grāmatu nosaukumi iznākšanas secībā, epilogu – veido faktiskajā literārajā hronoloģijā loģiski izvietotas, viegli, dabiski saplūdinātas divu Ilžu, Jansones un Šķipsnas, iztēles laika un valodas istenības.

Ilze Jansone – rakstniece un teoloģe, četru romānu un stāstu krājuma autore – par nozīmīgāko Šķipsnas iekšējās pasaules iepazīšanas avotu izmantojusi viņas prozu, taču arī korespondenci, recenzijas par Šķipsnas grāmatām, laikabiedru liecības, ņēmusi vērā Šķipsnas zināšanas un interesi par filozofiju, īpaši – Bergsona, Kirkegora, Heidegera darbiem. Tuvojusies viņai, ieraudzījusi un sapratusi, uzrakstījusi Ilzi Šķipsnu drošiem, spilgtiem, arī draiskiem, kur ievajagas, spalvas vilcieniem: vitālu, veiksmīgu, erudītu gudrinieki poliglotti, sabiedrībā plati smaidošu un šķelmīgu, bet arī vienpatīgu, līdz galam neiepazīstamu jēgas meklētāju, vientuļu (jo katrs mēs esam tikai viens un pats) ceļotāju valodas un laika, cilvēka eksistences Visumā.

Romānam izvēlētā pirmās personas vēstījuma forma ar reflektīviem atskatiem pagātnē, periodisku tiekšanos savienot „tur” un „te”, „toreiz” un „tagad” liek saskatīt zināmas paralēles ar vairākiem trimdas (arī latviešu trimdas) literatūras aspektiem: gan tradicionālo memuāristiku, „sveša” un „sava, savu” pozīcijas skaršanu, psiholoģisku studiju, gan modernismam raksturīgo kaleidoskopisko pašatklāsmi, iespaidu, impulsu, domu reģistriem, eksistenciālistam būtisku jautājumu izvērsumu.

Ilze Šķipsna kā Ilzes Jansones romāna centrālais tēls – kā pašas Šķipsnas romānu un stāstu tēli – sevī pieredz gan cilvēkus, gan vietas, gan laiku, atsevišķie vienumi mītiski saplūst vienā un tad atkal sašķeļas, lai kaut kad varbūt vēl satiktos. Ja nu tā ir vienīgā iespēja, kā no dzimtās vietas un valodas izrautam cilvēkam sevī savienoties, būt, lai pilnasinīgi dzīvotu arī trimdas zemē? Pirmām kārtām Šķipsna dzīvo valodā. „...valoda ir kas vairāk par instrumentu, par jūras dažādajām dzīvībām – tā ir un paliek esamības māja, vieta, kurā var elpot, dzīvot un, pāri visam, *būt* šī vārda vissvarīgākajā nozīmē.” (26., 27.lpp.)

Cilvēkus saista vietas, vietas – laiks, laiku – cilvēki vienā bezgalīgi savītā, nebeidzamā

aplī: bērnības vasaras vecvecāku mājās Dreinos, dzīve pirmskara Rīgā un viesošanās pēckara Rīgā, draudzenes Krancis un Kaķis (arī viņas – pirmskara un pēckara versijas), Teksasa, Ņujorka, bibliotēkas te un bibliotēkas tur, latviešu rakstnieki ASV un latviešu rakstnieki Padomju Latvijā, amerikāņu vīrs Rokijs (Hoyts) un latviešu mīļākais Morics – vienlīdz tēls Šķipsnas romānā „Neapsolītās zemes”, stāsta „Ex feminae tempore” (krājums „Vidējā istenība”) sprakšķošā, nepasakāmā enerģija, tās vizualizēšana Ilzes Jansones romānā, un arī minējums, varbūtība, jautājums, uz kuru nemaz nav jāgaida atbilde.

Ilze Jansone romānā virtuozī „izvirpo” kā Šķipsnas prozai svarīgā koka tēla mītiskās, filozofiskās un nacionāli sociālās variācijas, tā arī koka tēmu pašā Ilzē Šķipsnā. Viņa raksta: „...es esmu koka serde, mani nevar saskaldīt vai izurbt...” (90. lpp.) un Teksasā ilgojas pēc sava drauga – milzu ozola Strēlnieku dārzā (tagad – Kronvalda parks). Savukārt nodaļas „Neapsolītās zemes” iesākumā runāts, ka „...cilvēku maģiskais un garīgais spēks glabājas kokos” (75. lpp.), bet jau nākamajā lappusē (un citviet) sniegts dominējošā koka-cilvēka-latviešu sabiedrības raksturojums: „...mēs paši esam iestrēguši savā pasaules alksnī, kas pamesto un izlaupīto Latvijas saimniecību – nu jau kolhozu – zemēs vairojoties kā parazīts...” (76. lpp.)

Noslēgumā vēl daži vārdi par rēķiniem un Ilzēm. „Rēķins” kā puse no Ilzes Jansones romāna nosaukuma ir dubultietilpīgs: tā ir gan Ilzes Šķipsnas personiskā laika skaitīšanas sistēma, iekšējais rīts, gan tekstā dažviet minētais rēķins, ko atsūtījis laiks – un katram būs jāmaksā ar sevi. Bet Ilzes... Ilzes nav divas, vai, ja ņem vērā versiju par divām Ilzēm Šķipsnām un vienu Ilzi Jansoni – trīs. „Mūsu ir vesels leģions.” (43. lpp.) Paldies par satikšanos!

Anda Ogrīņa

Anda Ogrīņa (dz. Brazauska, 1979) ir grāmatu redaktore apgādā „Zvaigzne ABC”.

MELNAIS „DEVĪTNIIEKS”

Anna Matvejeva. *Djatlova pāreja. Deviņu tūristu nāves noslēpums*. No krievu valodas tulkojusi Maija Kudapa. Rīga: Latvijas Mediji, 2021, 288 lpp.

Pagājušā gadsimta 50. un 60. gadi bija laiks, kad Padomju Savienībā dzīvojošu jauniešu vidū lielu popularitāti guva tūrisms un alpīnisms. Tolaik nodarboties ar sportiskām aktivitātēm, doties pārgājienos, kā arī tālākos izbraukumos, protams, vienīgi PSRS robežās, bija šiki. Kalniem savs īpašs vilinājums piemītis vienmēr, taču iekarot virsotnes izdevies tikai pašiem sīkstākajiem un drosmīgākajiem. Galvenokārt tas noticis sarežģītu un arī pārgalvīgu *operāciju* rezultātā. Kā pausts tautas gudrībā – drosmīgiem pieder pasauļe. Taču ne vienmēr. Reālajā dzīvē nereti vērojams kas cits. Ir daudz alpīnistu, kuru dzīvība pārtrūkusi tieši kalnos. Traģēdiju iemesli, protams, dažādi.

Nesen latviešu valodā izdota Urālu Politehniskā institūta studentu grupai, kas 1959. gadā devās augstākās sarežģītības pakāpes tūrisma maršrutā pa Ziemeļurālu kalnu pārejām, veltīta grāmata. Grupu vadīja Igors Djatlovs; tajā bija divas meitenes. Viss ritējis kā *pa diedziņu*, līdz pēkšņi atgadījies kaut kas tāds, kas prasīja šo jauniešu dzīvības. Šis mistiskais „kaut kas”, laikam ejot, kļuvis par neatminamu mīklu. Minējumu, hipotēžu ir bez sava skaita, versijas par notikušo – cita par citu fantastiskāka. Kāpēc? Tāpēc, ka vēl aizvien tiek noklusēta patiesība.

Padomju Savienībā viena no daudzām neļoģiskām īpatnībām bija tā, ka informācija par neērtiem, arī mulšinošiem tematiem netika izpausta; vēl vairāk, to centīgi slēpa un noklusēja. Ne preses izdevumos, ne pa radio, ne TV netika vēstīts par noziegumiem un nelaimes gadījumiem. Ja citādi nevarēja, apzināti tika melots. Djatlova grupas bojāejas gadījums izvērtās pārāk skaļš, to vienkārši nebija iespējams noklusēt, kaut gan varas iestāžu mēģinājumi bijuši pat ļoti izmisīgi. Ko citu lai domā, ja pat tiesu medicīniskā

ekspertīze šiem bojāgājušajiem veikta nevis godprātīgi, kā tas šādos un līdzīgos gadījumos darāms, bet gan ekspertiem esot smagā alkohola reibumā?

Vispirms būtu vēlams izprast, kas bija deviņi bojāgājušie. Grāmatas autore skaidro: „Sporta tūrisms bija šo deviņu Sverdlovskas jauniešu galvenā aizraušanās, tā viņus arī apvienoja kopīgā grupā, lai 1959. gada janvārī dotos ziemas pārgājienā uz Otortena kalnu. Dažos pētījumos Djatlova grupu sauc par amatieru grupu, lai gan tas nav gluži pareizi. Tūristi pārvietojās pa stingri noteiktu maršrutu, bija sporta organizāciju biedri, viņiem bija ievērojama pieredze un dažādas pakāpes tūrisma. 1959. gada traģiskais pārgājiens bija veltīts kārtējam PSKP kongresam un bija ar sporta kategorijas marķējumu – par to vajadzēja piešķirt augstāko – III grūtības pakāpes novērtējumu” (119. lpp.). Tie bija deviņi jauni cilvēki, kuri 50 gadus pēc savas mīklainās un traģiskās bojāejas nav likuši mieru kādai jaunai pilsētā-rūpniecā (Sverdlovskas jeb Jekaterinburgas apzīmējums) dzīvojošai rakstniecei. Notikumi viņas personīgajā

saimniecības un tiesību zinātnēs. Laikrakstā *Tēvija* ticis publicēts aicinājums latviešiem pieteikties pie drošības komandas vadības. Arāja komandas sastāvs bija raibs: tur bija „Lettonia” biedri, uz Sibīriju izvesto cilvēku radinieki, arī cilvēki, kuri gribēja slēpt savu sadarbību ar padomju okupācijas varu 1940./1941. gadā. Bieži izskanējušais apgalvojums, ka šīs komandas kodolu veidoja pērkonkrustieši, neatbilst patiesībai.

Rīgā tika nodedzinātas divas sinagogas. Arāja komanda Biķernieku mežā nošāva ap 5000 cilvēku, galvenokārt ebrejus, arī padomju aktivistus. Arāja komandas dalībnieku skaits pieauga laikā, kad beidzās ebreju slepkavošana, bet sākās partizānu apkarošanas akcijas, un drīz vien tā devās uz Austrumu fronti. No aptuveni 300 cilvēkiem tā izauga līdz 1200. Tieši tādu pašu skaitli savā grāmatā *Apsūdzības pret Viktoru Arāju un latviešu palīgpoliciju* nosauc arī Ričards Pļavnieks. Vēlāk šos karotājus ieskaitīja latviešu leģionā. Pēc kara, Arāja komandas dalībnieki savu līdzdalību noziegumos centās slēpt. Daļai tas arī izdevās, it kā aktīvi iesaistoties trimdas latviešu sabiedrībā – tā raksta Pļavnieks savā grāmatā.

Otra grāmatas ievada „Arāja tiesas prāva Hamburgā un latviešu sabiedrība Rietumos” autors ir emigrācijā dzīvojušais vēsturnieks Kārlis Kangeris. Pēc viņa rakstītā secināms, ka Arāja eksistence daudziem trimdas latviešiem nebija noslēpums. Fakts, ka Arājs piedalījās „Daugavas Vanagu” saietos, diemžēl met ēnu uz šo visnotaļ patriotisko organizāciju. Liela daļa latviešu trimdas Vācijā ar viņu pat bija tikusies. Citāts no K.Kangeri ievada: „Ja es būtu zinājis viņa dzīvesvietu, es viņu neuzrādītu, jo es neesmu nekāds nodevējs,” saka Alberts Eihelis.” Un turpat arī autora piebilde: „Kā redzams, tas bija viens aspekts no Rietumvācijas trimdas latviešu nostājas kara noziedznieku atmaskošanas un tiesāšanas jautājumos – nenodot savējos” (abi 18. lpp). Par daļu no ideoloģiskās cīņas pret komunismu autors uzskata rietumvalstu tiesās uzsāktās izmeklēšanas pret kara noziedzniekiem, sniedzot pēdējiem visāda veida atbalstu. Apsūdzības tika uzskatītas par padomju „falsifikācijām”.

Kas attiecas uz Arāju, viņa vārds bijis atrodams meklējamo kara noziedznieku sarakstā.

„Arāju atklāja 1946. gadā Ziemeļvācijā un turēja internējumā līdz 1949. gada sākumam” (17. lpp.). 1949. gada beigās, kad Rietumvācijas tiesa beidzot bija gatava Arāju arestēt, viņš nekur vairs neesot bijis atrodams. Šis cilvēks ticis meklēts līdz pat 1955. gadam, tad lietas izmeklēšana pārtraukta. Tas raksturo Rietumvācijas nolaidīgo, bezatbildīgo attieksmi pret kara noziedzniekiem. Jo Arājs no Vācijas nebija aizbēdzis, vien mainījis uzvārdu uz „Zeibots”. Neticu, ka Rietumvācijas izmeklēšanas darbinieki nespēja viņu atrast. Un ne jau tikai viņu vien. Protams, arī Rietumvācijā netrūka personu, kas simpatizēja padomju varai un visādi centās tai izpatikt un palīdzēt. Šeit pieminams kaut vai Veiss, kurš Arāju nodeva Rietumvācijas tiesībsargājošajām iestādēm. Pēc neilga laika Veiss padomju Latvijā tika uzņemts ar lielu godu. Sakritība?

Arāju apcietināja tikai 1975. gada 10. jūlijā, tātad pēc 25 gadu ilgas slēpšanās. „Arāja tiesas prāva sākās 1977. gada 7. jūlijā un pēc 198 tiesas dienām noslēdzās 1979. gada 21. decembrī, piespriežot viņam mūža ieslodzījumu, to pamatojot ar Arāja aktīvu līdzdalību Rumbulas akcijas otrās dienas (1941. gada 8. decembris) plānošanā un izvešanā, kad tika nogalināti 13 000 ebreju” (21. lpp.). Tiesas sēdes notika gan Hamburgā, gan Rīgā. Visu šo laiku procesam sekoja līdzīgi žurnālisti

Kārlis Štamers – cilvēks, kurš kara laikā bija guvis smagu ievainojumu un pat zaudējis kāju, taču arī pēc kara turpināja savas žurnālista gaitas. Neizprotamu iemeslu dēļ, kaut arī viņš savus pierakstus regulāri sūtīja avīzei *Laiks* Ņujorkā, tā atspoguļoja tikai nelielu daļu šīs prāvas. Par to lielu interesi neizrādīja arī Rietumu prese. Faktiski Arāja prāva bija vienīgā, kurā tika izmeklēti nacistu kara noziegumi Latvijas teritorijā.

K. Kangeris raksta, ka Rietumvācijā nacistisko kara noziedznieku vajāšana sākās tūlīt pēc kara. „Līdz 2008. gadam apsūdzības tika izvirzītas pret 172 294 personām 36 393 lietās. Beigās tika apsūdzētas 16 740 personas, no kurām 13 952 sagaidīja spriedumu” (23. lpp.). Savukārt tikai četras latviešu lietas nonāca līdz tiesai.

Reizē ar neatkarības atjaunošanu, pakļaujoties Rietumu prasībai tiesāt kara noziedzniekus, Latvijas Republikas tiesa atrunājās, ka to jau paspējusi izdarīt čeka. Bija nodoms tiesāt Konrādu Kalēju, neskatoties uz to, ka viņa lieta jau vairākkārt tikusi izskatīta dažādās valstīs. „Tā Rīgā 2000. gada 16.-17. februārī tika sasaukta konference, kurā piedalījās septiņu valstu prokurori, kurās kaut kad tika skatīta Kalēja lieta, – Austrālijas, Vācijas, Lielbritānijas, ASV, Kanādas, Izraēlas un Latvijas. Sēde beidzās bez „taustāmiem rezultātiem” (25. lpp.). Jāpiebilst, ka dokumentu kārtošanas laikā Kalējs nomira.

Bija pieejama tikai viena magnetofona lentē pilnībā ierakstīta tiesas norise, tomēr tā neskaitījās kā tiesas dokuments un tika iznīcināta (26. lpp.). Tagad ir atlicis vienīgi Štamera manuskripts, kas no pirmās līdz pēdējai dienai atspoguļo Arāja prāvas norisi.

Trešais grāmatas ievads ir Andrieva Ezergaiļa rakstīts; tā nosaukums – „Holokausts un Viktora Arāja tiesas prāva”. Holokausta pētniecība ir ne vien sarežģīta, bet arī daudziem mītiem apvīta. Citējot ievada autoru: „Holokausts bija īpatnējs notikums: Lielvācija, kas to pavēlēja un finansēja, vairs neeksistēja tad, kad holokausta upuri bija jāskaita un holokausta vēsture jāraksta. Tad Austrumeiropu pārvaldīja Padomju Savienība, kas savās totalitārās valdīšanas metodēs līdzinājās nacionālsociālistiskajai Vācijai. Pat par „ebreju jautājuma” risināšanu mēs varam teikt, ka zemāka mēroga ebreju vajāšana bija sa-

stopama Padomju Krievijā, pirms tā iesākās Lielvācijā. Arī specifiski runājot par ebrejiem, sākot ar Staļina cīņu ar Ļevu Trocki (1879-1940), iesākās ebreju tīrīšana, pat likvidācija un deportācija uz tālās Sibīrijas lēģeriem. Otrā pasaules kara rezultātā viens totalitārs režīms bija kļuvis par soģi otram līdzīgam režīmam” (27. lpp.).

Šis citāts ir tik daiļrunīgs, ka šajā vietā varētu recenzijai likt punktu. Tomēr būtu vēlamas vēl dažas piebildes. Pietiekami daudz faktu liecina, ka Staļins nebūt nebija pret ebrejiem draudzīgi noskaņots. „No ētiskā viedokļa skatoties, ko varbūt varam teikt par t.s. „Lielo Tēvijas karu”, ka tas spēja revanšēties nacistiskajam režīmam par tā brutālo uzbrukumu ebreju tautai. Kā nepārprotamu ironiju varam minēt, ka „revanšs” nāca kara otrajā pusē kā brutāls bumbvedēju uzbrukums Vācijas pilsētām, bet tiešā veidā, šķiet, šie uzliedojumi nevienu ebreju neizglāba” (28. lpp.). Gluži otrādi, tie iznīcināja vācu tautu un kultūru, to rezultātā no zemes virsmas tika noslaucīta 131 Vācijas pilsēta. Ko tas deva no stratēģijas viedokļa? Kas galu galā 1944. gadā apdzīvoja Vācijas pilsētas? Seniori, sievietes un bērni. Vīrieši bija iesaukti karadienestā un atradās tālu prom no mājām. Turklāt *bumbots* tika eleganti – vispirms nometot bumbas, kas atrāva vaļā ēku logus un durvis, tad sekoja degbumbas. Sabiedroto mērķis bija padarīt Vāciju par vietu, kur nav ne cilvēku, ne augu.

Autoram, pētot holokaustu Latvijā, neizpalika arī sastapšanās ar padomju pārspilējumiem. Katram ciparam, kas liecina par nacistu karaspēka noziegumiem, tika pievienotas vismaz divas nulles. Tā, piemēram, autora rokās bija nokļuvis dokuments, kas apliecināja, ka nacistu okupētajā Latvijā tikuši ievesti un nogalināti 300 000 Eiropas ebreju. Šis cipars figurēja arī padomju oficiālajā propagandā. Taču, pārbaudot Arāja prāvā nosauktos skaitļus, izrādījās, ka ebreju skaits ir palielināts četrpadsmit reīzu, tātad runa varēja būt par 22 000 ārzemju ebrejiem.

Kārļa Štamera pieraksti ļauj palūkoties uz holokaustu, kāds tas bija patiesībā, bez nēnormālajiem pārspilējumiem; turklāt Arāja prāvas izklāsts paver dziļāku ieskatu uz patiesajiem notikumiem. Vēl pēdējais Ezergaiļa raksta citāts: „Ceru, ka Štamera manuskripts

izgaismos mīklu, kas mani ir nodarbinājusi kopš dienām, kad uzsāku holokausta pētniecību: „Kā tas ir sanācis, ka uzbrukums ebrejiem, ko organizēja un 100% finansēja vācieši, arī sarežģīja ebreju attiecības ar Austrumeiropas tautām, ieskaitot latviešus?” (31. lpp).

Un vēl kāds dīvains fakts – Arājs vienmēr tiek dēvēts par „žīdu šāvēju”. Protams, šo asinsdarbu veica viņa komandas biedri. Taču pratot dzīvus palikušos, no geto un Rumbulas izbēgušos – un tādu nav daudz, – neviens pats nav redzējis Arāju šaujām ebrejus. Protams, arī Arājs apgalvo, ka nevienu nav šāvis, ka esot nevainīgs. Apsūdzētais vairākkārt prāvas laikā uzsver, ka no viņa komandai esot ticis vien uzvārds, savukārt reālie izpildītāji bijuši pavisam citi cilvēki.

No visa lasītā ir ļoti grūti gūt skaidrību. Kam bija taisnība – Arājam vai vāciešiem? Arājs gan vairākkārt ir uzsvēris, ka latviešiem pret ebrejiem nekad nav bijis naida.

Recenzijas noslēgumā kāds daiļrunīgs citāts no Arāja aizstāvības runas: „Kad 1940. gadā ienāca krievi, cilvēki paslēpās. Vienīgi žīdi apsveica ar puķēm. Kāds žīdu bagātnieks gāja pretī ar puķēm. Par viņu vēlāk smējās pat žīdi. Vispirms krievi atvēra cietumus, izlaida visus. Tie esot Ulmaņa režīma upuri. Žīdi vērsās pret latviešiem, tā gribēja pielist krieviem. Čeka sastāvēja galvenokārt no žīdiem, arī latviešu žīdiem. To apliecina arī liecinieki. Kad sākās deportācijas, krievi neievēroja tautu un klašu starpības. Profesorus, prostitūtas, zinātniekus un strādniekus – visus izsūtīja. Deportēja maz žīdu, dažus tūkstošus, toties 60 000 – 70 000 latviešus, nevis 30 000.” Un pats galvenais – neviens nezina par Molotova un Ribentropa noslēgtā līguma slepenajiem papildprotokoliem. Tas būtu varējis daudz ko mainīt.

Viktoram Arājam tika piespriests mūža ieslodzījums, kuru pēc pārsūdzībām viņš izcietā Kaseles cietumā. Spriedums stājās spēkā 1981. gada 22. septembrī. Cietumā Viktors Arājs atradās līdz nāves dienai – 1988. gada 22. septembrim.

Silvija Ģibiete

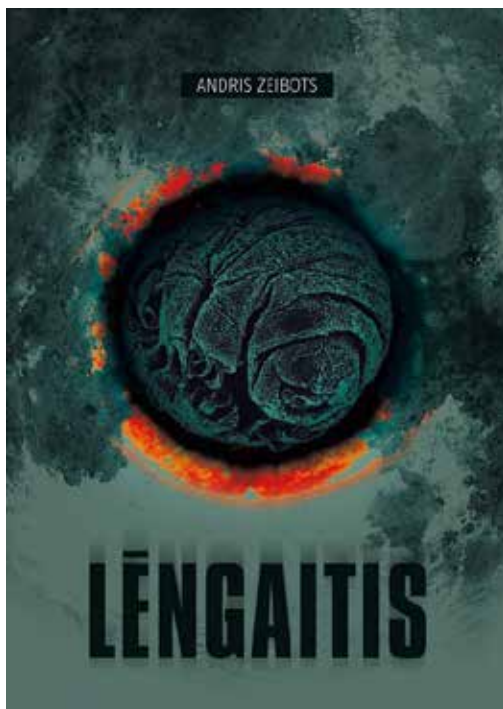
Silvija Ģibiete (dzimusi Čaibele 1946. gadā Rīgā) - vācu valodas tulkotāja, literāte, Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2008. gada.

KARŠ IR PERMANENTS STĀVOKLIS. NOSAKI TAJĀ PATS SEVI.

Andris Zeibots. *Lēngaitis*.
Apgāds *Dienas Grāmata*, 2021, 537 lpp.

Vien dažus desmitus A. Zeibota jaunākās grāmatas lappušu izlasījusi, jau apjautu, ka manas cilvēciskotās pasaules izjūtā tai būs īpaša vērtība un nozīmība.

Apjomīgā darba sižetisko karkasu var aprakstīt dažos vārdos: divi asinsdarbi un viens slepkava. 1967. gada 31. augustā, kad virs Bādenes-Virtembergas apgabala plosās ne-gaiss un vētra, Švarcvaldes mazpilsētā Bād-krocingenā, kur Romiešu ceļa devītā numura (Römerweg 9) namiņā pazīstamie latviešu trimdinieki Zenta Mauriņa (1897.15. XII-1978.25.IV) un Konstantins Raudive (1909.30.IV-1974.02.IX) jau divus gadus kā

īrē nelielu dzīvokli ar verandu dārza pusē, notiek dīvainas lietas. Namatēva prombūtnē pa neaizslēgtām verandas durvīm (Z. Mauriņa, strādādama savā darbistabā, mājā bija saklausījusi svešus soļus) dzīvoklī nemanīti ticis ienests beigts kaķis un atstāta nezināmas rokas rakstīta draudu vēstule. Vakarpusē rakstniekus pārsteidz kāds svešinieks – Reinholds fon Bīlovs, kas savu vēlo apmeklējumu aizbildina ar vēlēšanos iepazīties ar Raudives kunga mirušu cilvēku balsu klausīšanās laboratoriju. Nākamās dienas rītausmā nelūgtais viesis ir prom neatvadījies, bet pie ielas piektā numura nama policija atrod nogalinātu vietējo pastnieku Milleru. Nedaudz vēlāk, kad K. Raudive kopā ar nelielu Štutgartes un Freiburgas universitātes pētnieku grupu ar autobusu dodas Hamburgas virzienā, šķietami mistiskos apstākļos dzīvību zaudē arī fon Bīlovs.

Šo A. Zeibota darbu neuztveru kā tipisku vai tradicionālu biogrāfisko romānu par Z. Mauriņu un K. Raudivi, jo abu dzīves peripetijas tajā ieskicētas vien fragmentāri un autora nodoms apzināti pakārtotas citādam sižeta scenārijam. Izcilo kulturologu vārdi romāna pamatkonstrukcijā rakstniekam kalpo par izturīgā mūri iedzītu stipru āķi, aiz kura aizkabināt sižeta audumam izraudzītos teju nepārskatāmos dzīparus, lai pēdējā nodaļā *Atzīšanās un pieklusums* tos cieši savilktu grodā mezglā. Nelūgtajiem viesiem no sociālistiskās Latvijas VDK segorganizācijas (KKS), t.s. „kultūrsakarniekiem”, Z. Mauriņa pēcāk sacis: *Mēs esam mezgls, nevis varas nostieptas stīgas* (502.).

Lai noskaidrotu nozieguma sastāvu, policijas komisārs Bauze stājas pie izmeklēšanas, taču sižeta turpinājumā tās intensitāte zināmā mērā atslābst, pat noplok, praktiskai rīcībai atvirzoties dibenplānā, un rampas gaismā nokļūst pavisam cits stāsts. – Tā protagonistu ir Z. Mauriņa ar savu dzīvesbiedru (viņi visnotaļ ir disputa uzturētāji), kā arī viņu uzticamie draugi un palīgi: no Bāzeles atbraukusi dāniete Annemarija Morgentāle, saukta Amiga, Irēne Mellis no Upsalas (kā abu rakstnieku aizvien klātesošie izpalīgi) un Amigas paziņas – izcils jaunais režisors Ginters Eihmanis ar savu draudzeni – aktrisi Almu Zolneju (viņi sarīko *istabas teātra* izrādi un vienu *lugas lasījumu Reinbekas teātrī*). Abi pēdējie Zentu, pēc tam arī Konstantinu

pārlicina par to, ka paaudžu garīgajā berzē iespējama konstruktīva domu apmaiņa, intensīvs disputs un savstarpēja pilnveidošanās. A. Zeibots to izteic šādi: *Neviens nebūtu gaidījis, ka Konstantins varētu korigēt savus uzskatus par agrāk nopeltajiem progresīstiem un absurdīstiem. Zenta to izjuta kā spēka apliecinājumu. Aiz klaja spīta tikai vārguļi turas pie saviem nepārlicinošo lozungu plakātiem. Atzīsti neprecizitātes kādos uzskatos vai pārlicības niansēs un ej tālāk! Cieni sevi, ļauj sev arī kļūdīties. (..) Atzīšanās lai nebūtu nespēka izrādīšana, bet pārvarēšana. Lēngaitis apstājas un tobrīd atvelk elpu. Tas ir tikai ritma piesitiens, kāds uzmanības novirzīšanās mirklis, nevis koncentrētas vilkmes apsikums. – Šie jaunie ļaudis ir cienījami sava laikmeta pārstāvji* (519).

Citiem vārdiem, cilvēka reālās, pragmatiskās aktivitātes tiek apaugļotas ar garīgumu. – Nozieguma izmeklēšanas gaitā iegūto vērojumu, domu, atziņu vai pieņēmumu vissīkā kā nianses pārveidojas augstākās psihiskās formās; tas izpaužas meditācijās par vēstures, reliģijas, filosofijas, kultūras, ideoloģijas, morāles, ētikas tēmām, jā, pat par B. Brehta atsvešinājuma teātra specifiku un tamlīdzīgi. Šim principam, loģiski, pakārtota arī dažādu kara tipu premisa – fiziskās un dvēseliskās izdzīvošanas prasme. Jo karš ir permanents, tas rotācijas kārtībā vien nomaina ieročus un kararīkus. Tomēr: *Lai arī kāda mašīna tiktu radīta, tā nekad nespētu kļūt par apziņas subjektu* (49). Un līdz ar paradigmu maiņu, kā jau sacīts, pieaug nepieciešamība pēc garīgas atjaunotnes, jo *dvēsele ir daudz plašāka un jaudīgāka gara instance. Tā nezinot liek zināt un atklāj prātam nepieejamo, ja nenoliedzam intuitīvās spējas* (308).

Lēngaitī šīs problēmas atspoguļojas gan personāža dialogos, iekšējos monologos, gan paša autora apcerēs – saskaņā ar darbojošos personu pieredzi, intuīciju, izglītības līmeni, iekšējās kultūras potenciālu un vēl daudz ko citu vai to visu kopā. Pārbagātais, lai neteiktu pārblīvētais, rakstnieka *domājums* (autora jaunvārds!) tuvojas tādām izziņas tieksmju universālismam, kas, kā zināms, pazudināja Faustu, un es kā lasītājs te sevi mierinu ar I. Kanta (22.4.1724.-12.2.1804.) brīdinājumu – *nepārkāpt prātizziņas* (Vernunftferkenntnis) svēto robežu!

Z. Mauriņas lekcijas laikā Hautkirhenas garā vājo un sabiedrības atstumto cilvēku kopienā komisāram Bauzem, pētoši vērojot publiku, acīs iekrīt tās šoferis Helmut Bläss (saukts Mēnessvīrs); šā ārpusnieka personā komisārs sazīmē Ariadnes pavedienu krimināllietas izskatīšanai un, vēlams, ātrai izbeigšanai. Bläss piesakās pētnieku grupu aizvest uz Hamburgu. Šādos pārbraucienos viņš mēdz pārgulēt paša vadītā autobusā. Bauze izmanto Mēnessvīra īso prombūtni, ataicina vietējos palīgus, un zem sēdekļa tiek atrasts noslēpts skrūvgriezis, kas bija tikai pavirši noslaucīts, toties asi novilēts. Tajā brīdī durvis parādās pats Bläss un vienā mierā atzīstas, ka ar to nodūris pastnieku. *Bet tas bija negadījums. Pastnieks mira nevainīgs* (482). Kļūdīšanās dēļ. *Bet ar to lieta nebeidzas, – komisārs taisa psiholoģisku dziļurbumu – grib izzināt, kas šā dīvaiņa dzīvē noticis pirms un pēc tam.*

Jau klausīdamies Gintera un Almas sagatavoto Paula Feierābenda lugas *Ļauno garu laimatas* skaidrojošo lasījumu Reinbekas (netālu no Hamburgas) teātrī, Bauzem prātā bija ienākusi doma, vai tur saklausītais *deprivācijas sindroms* (vēlmju, ilgu trūkums, mātes mīlestības liegums īpaši bērnam bērniem) nebūs spēlējis kādu lomu arī Mēnessvīra liktenī. – Sešu gadu vecumā viņš zaudējis tēvu, naktīs baiļu dēļ nespējis gulēt, viņu apdraudējis Tepfisuzens, ļaunais rūķis vai spoks... Skolas laikos zēns bijis riebīgs āksts, lai tiktu atzīts un pieņemts; būdams hitlerjūgenda bērns, gājis kopā ar visiem mest akmeņus žīdu tirgotāju veikalos, trakojis un dziedājis kaujas dziesmas, lai iekļautos, lai viņu novērtētu kā savējo. Vienvārdsakot, kauns kļuvis par viņa personības zīmogu, bet apkaunotam būt – esot viņa liktenis. – *Mana dzīve ir visa smaržīga un mīkstā noliegums. Esmu pieradis pie smirdoņas un guļu nospārdīts uz grīdas.* Kara beigās, vēl nedaudz pāri sešpadsmit, ticis mobilizēts un nonācis Hautkirhenes laboratorijās, kur kļuvis par fon Bīlova jaunāko izpalīgu ķīmisko ieroču noliktavā, kur pētītas un glabātas *baisākās indes, kādas vien ir izgudrojis cilvēka prāts. Man bija jāsežas pie stūres un jāved indes līdz dzelzceļa stacijām dažādās vietās. Nezinu, kurp manis vestā krava devās tālāk. Kas zina, varbūt esmu vainojams tūkstošu cilvēku nāvē... Vienmēr esmu domājis, ka*

esmu slepkava. Tāds esmu dzimis (486-487). Mierinājumu meklēdams, sev iestāstījis, ka viņam ir draudzene Olivija, kas viņu mīl un saprot; naktīs slepeni ar viņu sarunājies (*cilvēks ar traumētu psihi un novirzītu realitātes izjūtu* – 497). Reiz *noļādētais materiālists* fon Bīlovs noklausījies Blāsa intīmo nakts sarunu ar mīļoto un piedraudējis, ja nepārstāšot nodoties veltīgiem sapņiem, nosūtīšot viņu uz psihiatrisko slimnīcu, kas atradās Bādkrocīngēnā. No turienes nereti braukuši slimnīcas darbinieki un nēmuši no noliktavas indi, ko pievienot *psihiski neglābjami slimajiem pie dzēriena, lai tos nebūtu veltīgi jābaro kara spiedīgajos apstākļos.* Fon Bīlovs licis viņam ēst pulverus. – *Tā nebija inde man. Viņš nogalināja Oliviju* [manī]. *Viņa nomira un vairs neatgriezās. Nekad* (488). – Baiss deprivācijas upura runas komplekts, – cilvēks runāja to, ko pats sev bija iestāstījis un kam ticēja. Traumētā psihe kā kodīga beice, kas dziļi iezīdusies cilvēka psihē, *lika slepkavot vēl divdesmit gadus...* Un šie vārdi visāžādākajās domu kombinācijās kā biedinošs piedziedājums skan cauri visam romānam: *vēl divdesmit gadus pēc kara* (511)... Mēnessvīrs jau tolaik zināja, ka pienāks diena, kad viņš atriebs savas fiziski nekad neeksistējušas mīļotās nāvi. Cerēja, ka atriebība *varētu iznīcināt visas kara sekas vispirms galvā, pēc tam – kas zina – varbūt visā pasaulē!* (495) *Bet vai tas bija noticis? Vai kas tāds vispār varēja notikt? –*

Amerikāņu sabiedrotie bija likvidējuši Hautkirhenes noliktavas, taču zemē noraktos indes konteinerus nebija atklājuši. Pēc kara fon Bīlovs bija kaut kur pazudis, līdz tai dienai, kad viņu Hamburgas stacijā pamanīja Mēnessvīrs. Pēc Olivijas nāves viņa dvēseles tukšajā vietā bija ieperinājies ļaunais gars, Nūmens, kas nemitīgi skandēja, kas darāms... Nūmens. – *Varbūt tā vienā vārdā var saukt visu Otro pasaules karu* (491), asarām acis Bauzem un Konstantinam apliecināja Helmut Bläss. *Bet to draudu vēstuli un beigto kaķi Romiešu ceļa devītajā numurā bija ienesusi Hautkirhenes Ulla Rūderne alias Mārena Marija, dēmonu vajāta nelaimīga norvēģu izcelsmes sieviete, kas karā piedzīvoto šausmu dēļ nu cieš no šizofrēnijas.*

Pēc priekšlasījuma fiasko Hautkirhenē, uz kuru bija sanākuši cilvēki ar karā traumētu psihi, Z. Mauriņa komisāram dziļā rezignā-

cijā saka: *Šie notikumi tēlojas kā zīme, kuras jēga ir skumja: karš nekad nebeigsies. Cilvēki, iespējams, pat nespēj vairs nenogalināt. Viņu daba ir sakropļota. (..) Cilvēks tā novājinājies sevi, ka spēj vien otru vajāt, nogalināt un lamāt. (..) To panākušas mūslaiku diktatūras. (..) Aukstais karš turpina pasaules karu. Tad nu taisnīgums, izskatās, vairs nav mūsu civilizācijas kompetence* (298). – Praviētiski vārdi naratīva lineārajā plūdamā, jo īsi pēc atgriešanās mājās pie latviešu emigrantiem ierodas pārstāvji no KKS – Latvijas PSR Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs: Alberts Liepa, Imants Lešinskis, Ivars Ņezbers un Žanis Žakenfelds – cilvēki ar latviešu vārdiem, bet ar sātanam pārdotām sirdsapziņām... Konstantins pret korektos uzvalkos iegērbtajiem glumajiem zušiem izjūt dziļu riebumu; līdz pat šai dienai viņš nav spējis aizmirst, ka pašu reiz vispirms *apcietināja krievu okupācijas vara – čeka, kas viņu noturēja pagrabos vairākus mēnešus, kamēr izlaida pret parakstu, ka viņš sadarbosies ar iebrucēju varas institūcijām. Pēc tam šo pašu parakstu gestapo lietoja kā apsūdzību pret viņu* (76). Pagrabstāva laboratorijā viņš modri gaida brīdi, kad varēs steigties palīgā, jo sakāmā kopsaucējs jau bija galvā: *Boļševisms manās acīs ir un paliek brīvas gribas, spontānas darbības kaps, milzīga Eiropas kultūras katastrofa, nihilisma un cilvēka nicināšanas visrupjākā un brutālākā sistēma. Tā ir vēstures procesa izvarošana, kultūras profanācija. Tai raksturīga brutāla izrēķināšanās ar pretējām domām, ar organizēta naida politiku* (514).

Gintera tēvocis (Oto Ādolfs Eihmanis) tika pakārts kā kara noziedznieks, jaunā Eihmaņa paaudzei jācieš tēvu grēki, – Tā to grib uzvarētājs, kas atļaujas absolūti visu. Bet vai karus uzsāk tautas, civiliedzīvotāji? Ginters tā nedomā, viņš savu tautu grib atbrīvot no asiņainā diktatora uzliktā lāsta, izārstēt tās politisko aklumu: *Jūsu strādnieku un zemnieku komunistiskā režīma valdīšanas ilūzija it labi saskan ar Ādolfa Hitlera teikto, ka inteliģence ir nācijas mēslaine. Diktatūrām nevajag zināšanu balsis (..). Absolūtai varai pietiek ar himnām, ar lozungiem un ar pārliecību, pārliecību un pārliecību, ka verdzība ir lielākā brīvība* (518). Neviena valdīšanas forma ne uz Zemes, ne Augstākajos Kosmosa plašumos nav vēsturiski pēdējā, tās ir ilu-

zoras muļķības (520.). *Politika vispār nespēj radīt taisnīguma stāvokli, kas nemūžam nebeidzas, – tās ir diktatūru pašslavināšanas murgainās gaudas. Atkārtojiet sev ik mīļu mirkli: taisnīgums nav stāvoklis, bet tas pārējošais produkts, kas tiek radīts ikdienas darbā* (521) –

Te lieki piebilst, cik analītiski dziļu, nopietnu un vajadzīgu grāmatu esam saņēmuši! Tas, protams nenozīmē, ka tajā nav tikušas pamanītas arī vājākas vietas. – Autora aizraušanās ar tematisko kvantitāti, vietām nevajadzīgi samežģītas teikumu konstrukcijas (piemēram, 392. lpp.). Tomēr kopus lietas labad gribu atgādināt, ka pasaule nekad nebūs ideāla, tā jāpieņem tāda, kāda tā ir savā netirībā un netaisnībā. Bet ir *nemitīgi jāstrādā, lai kaut uz īsu mirkli, kaut vai viena cilvēkaprāta teritorijas ietvaros, kā debesu uguns uzliesmojumā visu apkārtni iegaismotu taisnīgums* (299) Pēc atbrīvošanās no melu propagandistiem divvientulībā sarunājas Sentī un Konsti: *...tās ir manas atvadas no iespējām reiz piedzīvot atgriešanos dzimtenē. Taču līdz ar šo zaudējumu es jūtos garīgi izdzīvojusi kā cilvēks* (521). *Bija atklājusies kāda slēpta esamība* (527) *Ir labi, ja uzveicam ienaidnieku, vēl varenāki esam mirkļos, kad uzvaram sevi pašu* (530).

Ar atbildi uz pirmo no tīrā prāta jautājumiem – *Ko es varu zināt?* – no Dieva valstības augstumiem mūs sveicina Imanuels Kants: *dari to, ar ko tu kļūsti | laimes cienīgs.*¹

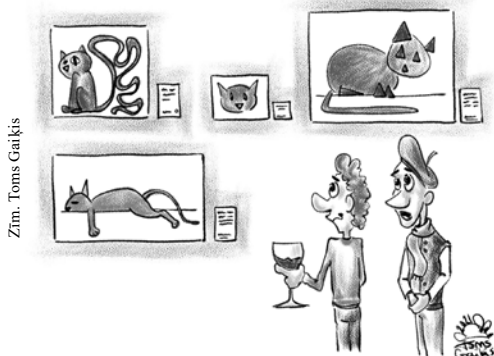
Gundega Zēhauza

¹ Imanuels Kants. *Tīrā prāta kritika*. Apgāds ZINĀTNE, 2011., 470.lpp.

Daina Dagnija. *Miss America 1922*. Eļļa uz audekla. 179 × 208 cm. 1969

Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcija. Skat. Elītas Ansones rakstu 33. lpp.

Zīm. Toms Gaiķis

MĀĒSĒDĒ MĀKSLINIEKIEM NAV VIEGLI GŪT IEDVESMU

BALVAS un GRĀMATAS

Sakopojusi Vita Gaiķe

Latvijas Literatūras gada balvu (LALIGABA) par labāko prozas darbu saņēmis **Jānis Jonevs** ar stāstu krājumu *Tīģeris*, par labāko dzejas darbu atzīts **Amandas Aizpurietes** dzejoļu krājums *Pirms izvākšanās*, par labāko tulkojumu – **Jāņa Elsberga** no angļu valodas tulkotā Čārlza Bukovska dzejas izlase *Kodiens*, par labāko oriģinālliteratūras darbu bērniem – **Marta Pujāta** dzejas krājums *Ej nu ej*. Balvu par spilgtāko debiju ieguva **Andris Kalnozols** par romānu *Kalendārs mani sauc*. LALIGABA speciālbalsa piešķirta festivāla „Prozas lasījumi 2020” komandai rakstnieces **Ingas Žoludes** vadībā par grandiozu ieguldījumu festivāla norises nodrošināšanā pandēmijas apstākļos, vienojot prozas autorus un lasītājus digitālā vidē.

Rakstnieka un tulkotāja **Dzintara Soduma** 99. dzimšanas dienas zīmē šogad balvas par novatorismu latviešu literatūrā piešķirtas dzejniecei **Amandai Aizpurietei** (dzejas grāmata *Pirms izvākšanās*), tulkotājai un rakstniecei **Silvijai Bricei** (grāmata *Baigās piezīmes*) un dzejniekam un tulkotājam **Arvim Vigulam** (Ričarda Brotigana grāmatas *Fore-lju cope Amerikā* tulkojums).

Eiropas Savienības balvu literatūrā saņēmusi autore **Laura Vinogradova** par garstāstu *Upe*.

LATVIEŠI CITVALODĀS

Lilita Zvejnieks Hardes (Birutas un Kārļa Zvejnieku meita), kas pati sevi apzīmē par „pirmās paaudzes amerikānieti”, grāmatā *Biruta's Story. A Memoir of Home, War and Finding Refuge* izstāsta savas mātes stāstu, košs ģimenes nokļūšanas ASV 1950. gadā.

Madaras Gruntmanes dzejoļu krājumi *Narkozēs* un *Dzērājmeitiņa* iztulkoti turku valodā (tulk. Efe Duyan) un izdoti vienā grāmatā ar nosaukumu *Yatağın Hafızası*.

DZEJA

palaidiet sievieti ir levas Rupenheites ceturtais dzejoļu krājums. Kā saka pati dzejniece, bija „radusies nepieciešamība pēc jaunas grāmatas, kurā, iespējams, autore liriskā varone būs zaudējusi pēdējās lirisma paliekas”, piebilstot, ka „nosaukums nepretendē uz sociālkritisku vēstījumu un tam ir visai atbilstošs sakars ar feminisma noskaņām. Tā ir rinda no dzejoļa”. (Neputns)

Ingas Gales dzejoļu krājumu *Nakts* tā redaktore dzejniece **Anna Auziņa** raksturo: „Gales rādītā nakts prasa drosmi arī no lasītāja, toties rītausma uzmirdz tīra un dzidra.” (Mansards)

Pie lasītājiem nonācis žurnālista, dzejnieka un publicista **Andra Grīnberga** atziņu, atskārsmjū, dzejoļu krājums *Nemainīgs ir tikai gaišums*. (Latvijas Mediji)

Vadi ir **Edvarda Kuka** pirmais dzejoļu krājums. Autors paskaidro, ka tā „centrā ir cilvēcisku attiecību tīklojums, kas mājo atmiņās un mantiskās liecībās, ietverdams dažādas radniecības un tuvības formas”. (Neputns)

Par godu **Māra Runguļa** 70 gadu jubilejai izdots dzejas krājums bērniem *Zvirbulim nenāk miegs*. (Pētergailis)

Paši mazākie lasītpratēji var priecāties par **Ievas Samauskas** dzejoļu krājumu *Gulošais policists un sapnis*. (Latvijas Mediji)

Dzejniece un arhitekte **Gunta Šnipke** dzejoļu krājumu bērniem *Desmit desas debesīs* velta tiem, kuri vēlas pēc iespējas ātrāk kļūt lieli, taču tādi vēl nav kļuvuši; katrā ziņā ikvienam, kurš prot skaitīt līdz desmit un tālāk. Krājumu ilustrējis multimediju mākslinieks un tēlnieks **Andrejs Prigičevs**. (Mansards)

PROZA

Sērijā *Es esmu...* izdots **Ilzes Jansones** romāns *Laika rēķins* – par pirmā latviešu modernā romāna autori, ceļotāju, poliglotti, antropoloģi un bibliotekāri Ilzi Šķipsnu (1928-1981) (recenzija 57. lpp) un **Māra Bērziņa** romāns *Nākotnes kalējs* – par latviešu rakstnieku, daudzu romānu, stāstu un lugu autoru, Latvijas PSR Tautas komisāru padomes, Latvijas PSR Ministru Padomes, PSRS Augstākās Padomes Tautību padomes priekšsēdētāju Vili Lāci (1904-1966).

Andras Manfeldes *Uzzīmē baltu lietu* ir autobiogrāfiskos motīvus balstīts miniatūru krājums, kas tapis sadarbībā ar mākslinieci **Neonillu Medvedevu**, kas grāmatai radījuši īpašas ilustrācijas, un tajā var aplūkot arī gandrīz 20 viņas gleznu reprodukciju. (Amironi)

„Mēs visi esam kolekcionāri. Krājam atmiņas un viedas atziņas, dārgas senlietas un porcelāna traukus, apsūņojušus laukakmeņus, mīļas grāmatas un pagājušā gadsimta skaņuplates. Dažās kolekcijās nonāk mistiskas sajūtas, pārdzīvojumi un seni noslēpumi, taču patiesībai ir paradums atklāties,” par savu romānu *Meli un porcelāns*, kas iznācis sērijā „Vakara romāns”, saka autore **Iveta Blodone**. Šo sēriju papildina arī **Maijas Grosas** debijas romāns *Spēlēt dzīvi*. „Gadiem krāto

masku noraušanas process ir sāpīgs un grūts process, tomēr, lai ietu tālāk, neīstais jāatstāj pagātnē. Ir jāpārvar tumšākā nakts, jo pēc tās vienmēr nāk dziedinošā gaisma,” saka grāmatas autore. (Latvijas Mediji)

Dinas Zoldneres fantāzijas romāns *Sniegā* rāda vīziju par pasauli pēc katastrofas – vienas nakts laikā nokrišņi ir kļuvuši indīgi, un ikviens, kurš zem tiem nokļūst, zaudē prātu, tāpēc pilsētas jaunā daļa tiek nosegta ar kupolu. Bet līdzās jaunajai pilsētas daļai eksistē arī Vecpilsēta – vieta, kur cilvēki pieturas pie agrākajām vērtībām un netiecas pēc ārišķības. Ļoti līdzīgi, kā pasaule ir sadalījusies šobrīd, pandēmijas laikā. (Zvaigzne ABC)

Gunitas Lagzdiņas romāns *Lāde vaļā* rosina domāt gan par to, kā neprātīga rīcība jaunībā mēdz izdarīt savas korekcijas iecerētajā dzīves ceļā, gan arī par to, vai šīs korekcijas vienmēr liek vilties. (Zvaigzne ABC)

Dzintras Šulces kriminālromāns *Caurvējš* tiek raksturots kā stāsts par meklēšanu. (Latvijas Mediji)

Iznākusi rakstniece, žurnāliste, publiciste, redaktore un režisore **Daces Judinas** mūsdienu ironisko detektīvu sērijas *Izmeklē Anna Elizabete* četrpadsmitā grāmata *Nemodiniet mirušos*. (Latvijas Mediji)

Tiesību zinātnes studentes **Mērijas Elizabetes Kalniņas** debija literatūrā – romāns *Sapnis par viņu un mūziklu* ir viens no apgāda „Zvaigzne ABC” rīkotā romānu konkursa laureātiem un, kā atzīmē izdevniecība, „spilgts pieteikums romantiskās literatūras žanrā”. (Zvaigzne ABC)

Rakstnieks **Jānis Lejiņš** kopdarbā ar televīzijas režisoru **Virdžīniju Lejiņu** ar romānu *Straupes pilskungis* radījuši, Gunta Bereļa vārdiem runājot, „līdz asarām smieklīgu, brīžam aizkustinošu, tomēr kopumā itin skarbu detektīvparodiju — romānu par 21. gad-

simta sākuma Latviju, tās labticīgiem darbarūķiem, kas brīžiem pār kvalificējas par piedzīvojumu meklētājiem (un arī atradējiem), veikliem, mazāk veikliem un pavisam neveismīgiem blēžiem, bīstamiem un gana agresīviem biznesmeņiem, kuru mahinācijas tālu pārsniedz Latvijas robežas." (Dienas Grāmata)

Atkārtotu izdevumu piedzīvojuši latviešu rakstnieku dueta – **Maijas Pohodņevas** un **Modra Pelša** thrilleru sērijas romāni *Nedzēniet pēdas snaiperim* un *Tumsas inversija*. Personāžu dēkas turpinās jau agrāk izdotajos darbos *Naida simetrija* un *Prāgas pastkartes*. 21. gadsimta sākums. Mierīgā Latvijas mazpilsētā sāk risināties satraucoši notikumi: no snaipera lodes krīt jau otrs varavīrs. (Zvaigzne ABC)

Infektologa **Dr. Raimonda Sīmaņa** populārzinātniskās grāmatas *Pasaule mikrobu acīm*. *Kā mikrobu izdzīvošanas pieredze palīdz cilvēkiem mērķis ir atklāt zināšanas, kas labāk ļautu orientēties mikrobu pasaulē un izprast dabā notiekošos procesus un pieņemt veselībai un dzīvībai izšķirošus lēmumus.* (Mansards)

Režisores un rakstnieces **Kristīnes Želves** romāna *Grosvaldi* centrā ir Latvijas vēsturē nozīmīga ģimene – Grosvaldi – un viņu gaitas turpat simt gadu garumā. (Neputns)

Dramaturga, režisora un rakstnieka **Laura Gundara** grāmata par Latvijas neatkarības aizstāvi Gunāru Astru *Svešam klūt*, režisora Valtera Sīļa vārdiem runājot, „ir uzrakstīta kā multimedāla izrāde, kurā satiekas dokumentāls pētījums un autobiogrāfiski motīvi, kinoscenāriji un tiesas drāma, Gundara pārdomas par mūsdienām un laiku, kurā dzīvoja viņš pats, gan arī Astra". (Dienas Grāmata)

Laima Slava sakārtojusi apjomīgu monogrāfiju par mākslinieku Niklāvu Strunki. Grāmatā iekļautas darbu izlases un fotodokumentu albums, pētījumi par mākslas jomām, kurām Niklāvs Strunke pievērsies. Mākslas zinātnie-

ce Aija Brasliņa pētījusi Strunkes glezniecību un radošos kontaktus, kā arī biogrāfiju, mākslinieks Valdis Villerušs pievērsies grāmatu pasaulei un grafikai, teātra zinātniece Edīte Tišheizere raksta par teātri, savukārt mākslas zinātniece Ilze Martinsone atklāj pielietojamās mākslas negaidīti plašo diapazonu Strunkes mantojumā. Grāmatu papildina Laimas Slavas saruna ar Strunkes dēlu mākslinieku Lari Strunki, kā arī dzejnieka Pāvila Johansona un Niklāva mazmeitas Lailas Strunkes atmiņas. Noslēgumā izsmeljoša informatīvā pielikuma daļa, kā arī tekstu tulkojums angļu valodā. (Neputns)

Grāmatu sērijā *Latvijas vēstures mīti un versijas* par Latvijas vēsturē strīdīgām un mazcīlātām tēmām iznākusi grāmata *Labie zviedru laiki. Vai tiešām?*, kurā autori vēsturnieks **Gvido Straube** un žurnālists **Māris Zanders** apspriež situāciju 17. gadsimtā Vidzemē, kad tā bija pakļauta Zviedrijai. Šis periods vēsturiskajā atmiņā nereti tiek maldīgi vērtēts kā īpaši labs vietējiem iedzīvotājiem. Gvido Straube skaidro: „Šī darba uzdevums būs mēģināt iesēt šaubu sēklu lasītājā par Vidzemes toreizējo saimnieku un okupētāju labo dabu un vienlaikus parādīt, ka diemžēl ikviena okupētāja vara pāri visam tomēr stāda savas savtīgās intereses un nekādā gadījumā neiekaro kādu teritoriju, lai tās iedzīvotājiem radītu jaukus dzīves apstākļus." (Amīnori)

Kontemplācijas skolotāja, Integrālās izglītības institūta direktora un vairāku dažādās valodās izdotu grāmatu autora **Jura Rubeņa** jaunākā grāmatā *Starp divām bezgalībām* aplūkotas septiņas garīgo prakšu grupas: klusuma prakses, radošā procesa prakses, aktīvisma prakses, kustību jeb fiziskās prakses, psihofizioloģiskās prakses, attiecību prakses un rituāli cikliskās prakses. (Zvaigzne ABC)

Grāmatā *Ziemeļmeitas kods* fotogrāfe **Una Taal** un **Kristīne Kutuzova** iekļāvušas vairāk nekā 100 Latvijas sieviešu fotogrāfijas (to skaitā bijusi Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, dzejniece Māra Zālīte, rakstniece Nora Ikstena, baletdejotāja Elza Leimane, fi-

lozofe Skaidrīte Lasmane, rakstniece Dace Rukšāne, dziedātāja Ieva Akurātere, bijusi Latvijas Kultūras ministre Dace Melbārde, dziedātāja Ilga Reizniece, Ausma Kantāne, ginekoloģe Dace Matule, žurnāliste Kristīne Garklāva, fotogrāfe Inta Ruka, aktrise Ilze Ķuzule-Skrastiņa, komponiste Lolita Ritmanis, dziedātāja Aija Vītoliņa, režisore Laura Groza, režisore Ilona Brūvere, aktrise Agnese Cīrule, komponiste Anna Ķirse un daudzas citas), kas papildinātas ar septiņiem stāstiem gan latviešu, gan angļu valodās.

Grāmata *Latvijas kultūras vēsture*, kura veidota Latvijas Mākslas akadēmijas profesora Dr. habil. art. **Ojāra Spārīša** virsvadībā kopā ar dažādu kultūras nozaru pētniekiem un profesionāļiem – mākslas zinātniece Dr. habil. art. **Edvarda Šmite**, Rīgas Tehniskās universitātes profesors Dr. habil. arch. **Jānis Krastiņš**, teātra zinātniece Dr. philol., Dr. habil. art. **Silvija Radzobe**, muzikoloģe Dr. music. **Ingrīda Zemzare** un daudzi citi autori, vispusīgi aptver dažādas kultūras jomas Latvijā, dokumentējot Latvijas kultūras vēstures ainu daudzu gadsimtu garumā. (Jumava)

Jau pēc autores aiziešanas mūžībā lasītāju rokās nonākusi **Astrīdas Jansones** grāmata *Trimdas izskolotie*, kurā sakopotas intervijas ar jauniešiem – Vītolu fonda stipendiātiem, kuri studējot saņēmuši atbalstu no ziedotājiem latviešu diasporā. (Laika grāmata)

Grāmatā *Nekas nemainās. Politiskās dzīves hronika 1999–2003* iekļauti mākslinieka **Ivara Poikāna** zīmējumi, kas tika veidoti Latvijas preses izdevumiem kā ilustrācijas žurnālistu slejām par politiskām un sociālām aktualitātēm. (Neputns)

TULKOJUMI

Zālamana sakāmvārdi ir svarīgs senebreju literatūras piemineklis. Darbā sakopotie teksti ir pazīstami kā Vecās Derības Salamana pamācības. Aptuveni 8. gs. p.m.ē. tapušo *Zālamana sakāmvārdu* tulkojuma no senebreju valodas autors ir izcilais tulkotājs

Uldis Bērziņš (1944-2021). Grāmatas ilustrācijas ir radījuši **Lilija Dinere**, savukārt izvērstus komentārus, skaidrojot teksta rašanās kontekstuālos un vēsturiskos apstākļus, kā arī sniedzot ieskatu senu tekstu tulkošanas problemātikā, izstrādājis senebreju literatūras speciālists **Ilmārs Zvirgzds**. (Zinātne)

Latviski iznācis somu dzejnieces **Heli Lāksonenas** (**Heli Laaksonen**) un **Aleksandra Čaka** dzejoļu krājums *Paņēmi manu sirdi no plaukta*, kurā publicēti 15 Aleksandra Čaka un 15 Heli Lāksonenas dzejoļi, kas veido savdabīgu dialogu. Heli Lāksonena dzejoļus rakstījuši dzimtajā dienvidrietumu somu valodas dialektā, savukārt grāmatā tie publicēti Guntara Godiņa atdzejojumā, izmantojot Vidzemes lībiskās izloksnes iezīmes. (Kynälä)

Latviešu lasītāji var turpināt sekot ķeizarienes Katrīnas II dzīves gaitām **Lailas Hirvisāri** (**Laila Hirvisaari**) grāmatā *Viņas augstība Katrīna II (Me, Keisarinna)* (no somu valodas tulkojusi Lelde Rozīte), ko sākuši jau iepazīt autores iepriekšējā grāmatā *Es, Katrīna (Minā, Katariina)*. (Latvijas Mediji)

Jiržijs Kratohvilis (**Jiří Kratochvíl**) šobrīd ir viens no visvairāk tulkotajiem čehu autoriem. Romāna *Liška vdāmu* (*Lapsa par dāmu*), kas ar autora piekrišanu latviski iznāk ar nosaukumu *Staļina lapsa jeb kā lapsa par dāmu tika*, darbība notiek 20. gs. 50. gados, un tajā savijas divas sižeta līnijas: jauna Brno strādnieka Pavela stāsts; viņš kā perspektīvs un ar valodu talantu apveltīts valsts drošības iestādes darbinieks tiek izvēlēts īpašai misijai Rietumos, kur viņam jāveic diversija radiostacijā „Brīvā Eiropa”. Savukārt otra – varētu teikt vēsturiski fantastiskā – līnija ir jaunas lapsiņas stāsts. Staļins zinātniekiem dod rīkojumu pārveidot lapsu par sievieti, un, kad tas sekmīgi izdarīts un viņa nosaukta par Silvu, aizsūta jauno sievieti uz Rietumiem, lai viņa nogalinātu Vinstonu Čērčilu. Taču, nonākuši brīvajā pasaulē, varoņi satiekas, un viņu stāsti un likteņi savijas. (Pētergailis)

VIZUĀLĀ MĀKSLA

Sakopojusi Linda Treija

Šogad **Purvīša balvu 2021** ieguva māksliniece **Amanda Ziemele** par personālizstādi „Kvantu matu implanti”. Mākslinieces vēlējums katram izstādes apmeklētājam:

„Katrā ziņā ir jāpieiet ar atvērtību un varbūt nemēģināšanu uzreiz lasīt tekstu. Nevis, ka kaut kas būtu jāizprot, bet uztverot telpu un domājot par materiāliem un idejām, kas varētu būt sajaukušās, arī iespējamam pārpratumiem, kas var rasties. Bet tie palīdz formulēt arī tālākus jautājumus.”

Uz Purvīša balvu šogad pretendēja astoņi mākslinieki un mākslinieku apvienības – „Skuja Braden” par izstādi „Samsāra”, Valdis Celms par kinētiskajām skulptūrām „Dzīvības ritmi” un „Pozitrons”, Krista un Reinis Dzudzilo par darbu „ZRvhdZ”, Kaspars Groševs par multimediju instalāciju „Cita istaba”, Ieva Kraule-Kūna un Elīna Vītola par projektu „Mākslinieku krīzes centrs”, Rasa un Raitis Šmiti par darbu „Atmosfēriskais mežs”, Aija

Zariņa par personālizstādi „Mosties, mosties reiz, svabadais gars” un Amanda Ziemele par personālizstādi „Kvantu matu implanti”.

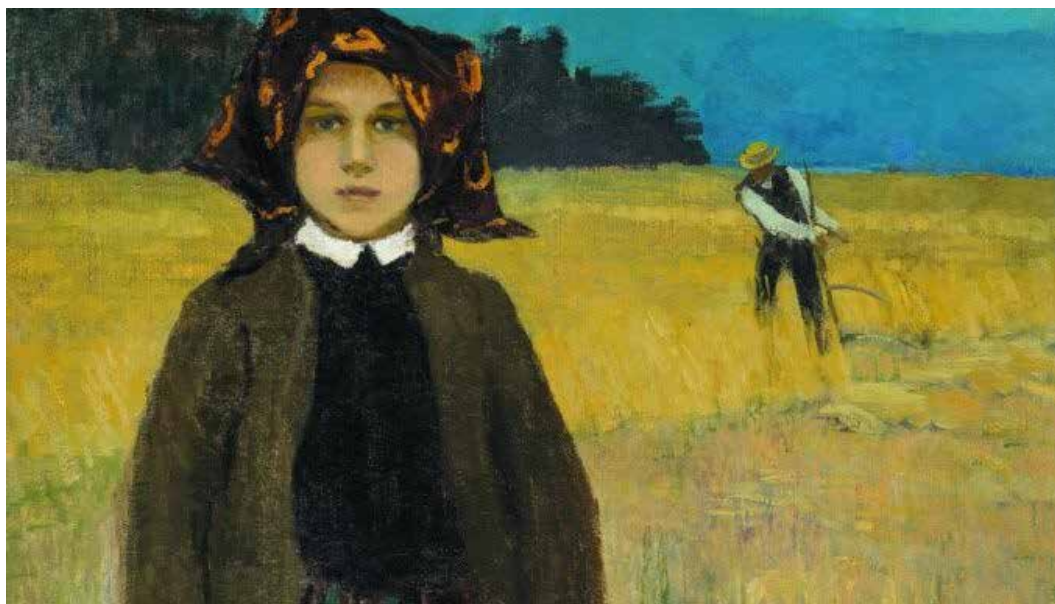
Turpinot pirms diviem gadiem sāko tradīciju, tika pasniegta balva par mūža ieguldījumu mākslā. Šogad „Purvīša balvas” komiteja to piešķīrusi māksliniecei **Maijai Tabakai**. Mākslas zinātniece, galerijas „Daugava” vadītāja Anda Treija par mākslinieci raksta: „Viņas gleznās fantāzijas, sapņi, atmiņas kļūst par realitāti tāpat kā Frederiko Fellini filmās, patiesā realitāte ir izdoma, jo objektīvas atmiņas neeksistē, tās iespējamās tikai subjektīvas, tieši tāpat kā katra indivīda fantāzijas.”

Balvas finansiālais apjoms ir 10 000 eiro, neskaitot nodokļus.

Vācijā, Austrumprūsijas muzejā Līneburgā atklāta iespaidīga Latvijā dzimušā vācbaltu mākslinieka **Johana Valtera** izstāde, kura muzejā būs apskatāma līdz 24. oktobrim. Ekspozīciju veido vairāk nekā piecdesmit Johana Valtera mākslas darbi, no kuriem lielākā daļa Latvijā vēl nav bijusi izrādīta. Johans Valters dzimis 1869. gadā Jelgavā un tiek uzskatīts par vienu no modernās latviešu glezniecības pamatlicējiem. Pēc pārcelšanās uz

Amandas Ziemeles personālizstādes fragments

Johans Valters. *Zemnieku meitene*. 1904

LNMM kolekcijā. Foto: Normunds Brastiņš

Vāciju 1906. gadā pieņēmis pseidonīmu Johans Valters-Kūravš. Savā daiļradē viņš darbojies no 19. gs. beigu reālisma un impresionisma līdz vācu ekspresionismam, katrā no stilistiskās attīstības posmiem radīdams izcilus mākslas darbus.

Vienreizēja un interesanta izstāde skatītājus sagaida Krievijā. Tā ir **Edītes Pauls-Vīgneres** daiļradei veltīta personālizstāde, kuru atklāja šī gada 7. jūlijā. Viņa tiek uzskatīta par vienu no raksturīgākajām parādībām XX gadsimta 60.-70. gadu jaunā tekstilmākslas viļņa aspektā. Izstāde tapusi Latvijas Nacionālajam mākslas muzejam un Dekoratīvās mākslas

Edīte Pauls-Vīgnere. Lējums. 1975. Vilna, līni, sintētika, gobelēns, jaukta tehnika. DMDM kolekcija

Publicitātes foto

un dizaina muzejam sadarbojoties ar muzejrezervātu *Caricino*. Kā atzīmē *Caricino* muzeja pārstāvji preses relizē, „tad [PSRS laikā] Baltijas valstis tradicionāli vairākās desmitgadēs izcēlušās ar profesionāli spēcīgu un novatorisku tekstilmākslu un skolas pārstāvji vienmēr ieņēmuši līderpozīcijas šajā mākslas jomā”. Tiek akcentēta Baltijas meistarū tautas mākslas tradīciju piesaiste (tēlainis un poētisks izteiksmes veids, Dziesmusvētku tradīcijas, tautas folkloras izmantošana u.c.), vienlaikus novērtējot mākslinieku drosmi eksperimentēt. Edīte Pauls Vīgnere ir arī viena no izcilākajām Latvijas Mākslas akadēmijas tekstilnodaļas dibinātāja Rūdolfa Heimrāta skolniecēm. Nodaļas mācību programma tika veidota, nevis lai radītu tekstildizaina speciālistus rūpniecībai, bet lai tekstilmākslu paceltu tēlotājas mākslas līmeni. Edītes Pauls-Vīgneres darbi ir tam spilgts paraugs. Izstāde ir skatāma *Caricino* muzeja krāšņās Lielās pils zālēs, to iekārtojis slavenais Maskavas arhitekts Sergejs Čobans. Līdzās apjomīgām formām un muzeja darbiem ekspozīcija iekļauj Edītes Pauls-Vīgneres pēdē-

jo gadu radošo veikumu no viņas personīgās kolekcijas – 19 „koronetes” (vainadziņi / galvassegas) un vairāk nekā 50 glezņinas, kas darinātas no pērlītēm kā veltījums viņas vectēvam, Ilģuciema stikla fabrikas stikla pūtējam Ādolfam Paulam (1885-1975). Izstāde Maskavā būs skatāma līdz 2022. gada 10. martam.

Latvijas Arhitektūras gada balvai pieteikto darbu klāsts atspoguļo pašreizējo Latvijas arhitektūras vidi, galvenās tendences un nozīmīgākos procesus. **Latvijas Arhitektūras gada balvai 2021** iesniegti tādi unikāli darbi kā, piemēram, Daugavpils dizaina un mākslas vidusskolas *Saules skola* apbūves komplekss (skat. attēlu), Dziesmu svētku estrādes pārbūve Mežaparkā, Dobeles Livonijas ordeņa pils kapelas mūru konservācija un pārbūve, *Paviljons Čiekurs*, MAD Arhitektūras telpa un citi. Latvijas Arhitektūras gada balvas apbalvošanas ceremonija norisināsies 27. augustā.

Saules skola Daugavpilī

NORMUNDS TREIJS

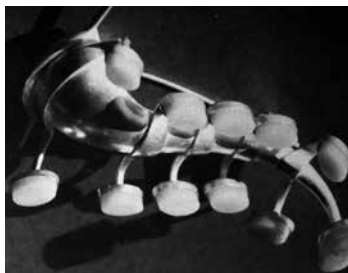
(1931.31.X Rīgā - 2021.14.III Ņujorkā)

Ar rotkalšanas meistara, Hofstra universitātes mākslas fakultātes profesora emeritus Normunda Treija aiziešanu mūžībā esam zaudējuši vienu no visoriģinālākajiem latviešu rotkaļiem un metalkaldinājumu meistariem un ļoti nozīmīgu radošu personību šajā latviešiem vispopulārākajā daiļamatniecības nozarē. Šķiet, ka nebūs pārspīlēts pēdējo 50 svešniecības gadu secinājums, ka gandrīz ikviena „sevi cenoša” sievišķīga būtne par pašsaprotamu labas gaumes izpausmi uzlūko rotāšanos ar rotkaļmākslinieka rokas darinātām rotām. Un ja rotas ir tādā izdomas un izsmalcinājuma pakāpē kā Normunda Treija veikumi, tad tiešām vairāk neko nevar vēlēt. Kvalitāte, gaume un brīvā izdoma modernā ievirzē raksturo viņa kaldinājumu klāstu, un tas viss panākts nopietni pētot rotkalšanas vēsturi, latviešu – vispār baltu tautu – etnogrāfiju, un eksperimentējot ar tehnikas jaunatklājumiem – jo Normunds Treijs bija meklētājs, kuram pret dabīgu bija rutīna un atkārtošana.

Bez rotas lietām, mākslinieks kaldinājis klasiski tīrās līnijās veidotus sudraba traukus un baznīcas rituāla priekšmetus. Intrīģējoša ir Normunda Treija pievēršanās etnografisku Kuršas zobenu kaldināšanai, ne tikai ārējās līdzības atveidošanai, bet arī pētot zobenu darināšanas tehniskos procesus (lai iegūtu optimālo zobena izturību). Ar šiem oriģinālajiem veikumiem meistars piedalījies daudzās starptautiski nozīmīgās izstādēs, gūstot augstu novērtējumu un godalgas. Internacionālā rotkaļu sacensībā Japānā 1987. gadā Normunda Treija kaldinātās rotas, zobeni un baznīcas rituāltrauki ieguva 3. godalgu, bet Vispasaules pērļu rotaslietu izstādē Japānā 1989. gadā godalgu saņēma viņa divu pērļu gredzens. Te jāpiebilst, ka Treija veidotie gredzeni nav tradicionālie no tievas stīpiņas izliektie „riņķi”, bet atgādina ar oriģinālu izdomu veidotas abstraktas skulptūras miniatūrā.

Rotkaļis darbā -
rotu kaldināšana sudrabā

Raunas spraišļu sakta
ar durteniskiem žuburiem

Normunda Treija bērnība un agrīnā jaunība pagāja Latvijā, bet ar 2. pasaules kara izkaišīto bēgļu vilni – līdzīgi kā daudzi no mums – pēc Vācijas „nometņu laika” viņš nonāca Amerikas Savienotajās valstīs. Studēja un ieguva akadēmisko grādu ķīmijā Rietummičiganas universitātē Kalamazū, bet daiļamatniecību mācījās Mičiganas un Kalifornijas universitātēs, kā arī pašmācībā.

Hofstra universitātē (Ņujorkā) profesors Treijs vadīja metalapstrādes nozari, kā arī lasīja lekcijas teorētiskos jautājumos par dizaina kompozīcijas pamatelementiem.

Normunda Treija savpatnīgais piesums mūsu svešatnē mākslā tika pienācīgi novērtēts 1996. gadā Lietiskās mākslas izstādē 10. Kanādas latviešu dziesmu svētkos Toronto – viņš saņēma PBLA Kultūras fonda Goda diplomu par latviskās mākslas veicināšanu un tehnoloģisku jauninājumu ieviešanu rotkaļu mākslā. Apbalvojumu piešķīra par sudrabā kaldinātu, dzintariem rotātu saktu, kas darināta pēc 2. g.s. Raunas spraišļu saktas parauga, izmantojot jau pieminētos viņa tehniskos jauninājumus.

Laulībā ar dzīves biedri Āriju izaudzinātas un izskolotas divas meitas – Īrisa un Amanda, kurām jau pašām savas latviskas ģimenes. Īrisu esam iepazīnuši kā ļoti apdāvinātu, oriģinālu tēlnieci, kurai bijušas vairākas izstādes (aprakstītas žurnālā *Latvju Māksla*), kamēr Amanda savus veikumus vēl tur noslēpumā.

Mums visiem ļoti pietrūks Normunda Treija siltās un pozitīvās personības. Hofstra universitātes studentu – viņa mācekļu – vidū viņš bija dziļi cienīts un mīlēts. Dzīvos tas, ko viņš jaunajām paaudzēm ir mācījis, un liecībai paliks viņa veidotie mākslas darbi, kas bagātina visas Amerikas daiļamatniecības pūru.

Eleanora Šturma

N.B. Raksta „Rakstniece Tīrzmalietē” autors, arī vārdā Normunds Treijs, (44. lpp) ir attāls profesora Treija radnieks.

Zim. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rita Drone
Šelliņa Ekmane
Andrievs Ezergailis
Līga Gaide
Rita Gāle
Vītauts Kalniņš
Andrejs un Ilona Ķīse
Ruta Kupce
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Knuts Skujenieks
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Lauma Upelnieks Katis
Kārlis Vasarājs
Lilita Zaļkalne
Lilija un Manfreds Ziverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Igoris-Ivars Balodis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis

Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Ilze Lāce-Verhaeghe
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Jānis Lindbergs
Sarmīte Lunde
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Martha Munters
George Neimans
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis J. Pirktiņš

Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Astrīda Ramrath
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksna
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Stāprāni
Irīna un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Eleonora Šturma
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Vīksniņa
Aivars Vilemons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Zubeckis
Amerikas Latviešu palīdzības
fonds (LRFA)
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
SIA Drukātava
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)
Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Māra Beldava
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Laima Martinska
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis Rokpelnis
Silvija Rūtenberga
Gunta Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ieva Vidners
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktors:

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa, Uldis Matīss, Maija Meirāne, Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa:
<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Latvijā *Jauno Gaitu* meklējiet Jāņa Rozes un Zvaigznes ABC veikalos un Latvijas Okupācijas muzejā. Bibliotēkās lasiet par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

1 gadam: USD 39 = CAD 50 = EUR 32
2 gadiem: USD 76 = CAD 97 = EUR 63

Atsevišķa *JG* numura cena ar piegādi:

USD 10 = CAD 13 = EUR 8

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ <jaunagaita.net> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT STĀJOTIES SAKAROS AR MŪSU PĀRSTĀVJIEM:

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@balt.su.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

LITERATURE

We feature recent poetry by Anda Līce, Jānis Rokpelnis and Elīna Vendija Ribena and short stories by Egīls Venters, Vilis Kasims, Lāsma Gaitniece, Kristīne Ilziņa and Guna Roze. All are residents of Latvia and were selected for this issue by our literature editor, writer Vladis Spāre.

VISUAL ART

The cover design for this issue is by Wisconsin-based artist Guntis Lauzums. Our art editor Linda Treija describes Lauzums' technique of applying high tech tools to create abstract art from digital photographs.

Elita Ansons, Head of the Collections and Scientific Research Department "Arsenāls" at the Latvian National Museum of Art describes an ongoing exhibit of the art of Daina Dagnija (1937-2019), titled "You paint just like a man!".

Baiba Magdalena Eglīte, a curator at the Global Center for Latvian Art, introduces ceramicist Vita Valdmane, who lives and works in Cēsis, Latvia. Valdmane makes whimsical comic sculptures of birds and other small creatures.

Photographs of the work of Lauzums, Dagnija, and Valdmane are displayed throughout the issue.

HISTORY

Ieva Šinke, a young resident of Rīga, shares thoughts and emotions on reading an apparently unpublished memoir by sculptor Zigfrīds Sapietis (1924-2014), in English. Titled *The Pines of Bikernieki*, it is the story of Sapietis' year of imprisonment under Nazi occupation, 1942-1943. Šinke intends to translate it back to the original Latvian.

Tirzmaliete was the *nom de plume* of Minna Dzelzkalne (1876-1942), a writer whose patriotic lyrics still galvanize Latvians in song. Normunds Treijs, who has been involved in historical and cultural research in Latvia since 1984, writes about Tirzmaliete's career and cultural significance.

Pēteris Korsaks, having recently helped organize the publication of *Sirmā stunda* (*Gray Hour*) the poetry of Veronika Tenča-Goldmane (1928-2019), shares some of her poems reflecting on her imprisonment in a forced labor camp beyond the polar circle in Norilsk, Russia from 1948 to 1957.

Iļja Marija Boļšakovs, a young lecturer at the Baltic International Academy in Rīga, describes a harrowing experience in the summer of 1995, while serving as a medical assistant in the Latvian army shortly after the withdrawal

of occupying Russian troops – reflecting the chaotic state of military and medical affairs in newly reestablished free Latvia.

ABOUT BOOKS

Eva Mārtuža: Maija Migla-Streiča. *Matildes gadsimts* (*Mathilda's Century*), a documentary family saga.

Anda Ogrīņa: Ilze Jansone. *Laika rēķins* (*An Invoice of Time*), a biographical novel about the life of writer Ilze Šķipsna (1928-1981).

Lāsma Gaitniece: Anna Matvejeva. *Djatlova pāreja. Deviņu tūristu nāves noslēpums* (*Dyatlov Pass. The Secret of the Death of Nine Tourists*), a translation from the Russian.

Silvija Ģibiete: Kārlis Štamers. *Viktora Arāja tiesas prāva* (*The Court Trial of Viktors Arājs*). Arājs (1910-1980) was arrested in 1975 and tried in Hamburg, Germany from 1977 to 1979 for complicity in the slaughter of 13,000 Jews at the time of the Nazi occupation of Latvia. He was then a commander of the Latvian Auxiliary Police, subordinated to the German Sicherheitsdienst (SD).

Gundega Zēhausa (Seehaus): Andris Zeibots. *Lēngaitis* (*Slow Motion*), a biographical novel involving the Latvian literary couple Zenta Mauriņa (1897-1978) and Konstantīns Raudive (1909-1974) and their contemporaries in a largely fictional murder mystery.

BRIEFLY NOTED

Members of our editorial staff report news of recent cultural events, including awards, art exhibits and new books published.

IN MEMORIAM

Eleanora Šturma, doyenne of the Latvian cultural community in exile, gives homage to the life and art of Normunds Treijs (1931-2021), a master silversmith and professor of art at Hofstra University in New York.

N.B. The author of the article about Tirzmaliete is a distant relation to prof. Treijs, not the same person.